XX WERELD XX
BIBLIOTHEEK
ONDER·LEIDING·VAN·L·SIMONS

5 & 6

ALBERT VERWEY

INLEIDING TOT DE NIEUWE NEDERLANDSCHE DICHTKUNST (1880—1900)

UITGEGEVEN·VOOR·DE
M^IJ·VOOR·GOEDE·EN·GOED
KOOPE·LECTUUR·DOOR
G·SCHREUDERS·AMSTERDAM

S·H·deR·

INLEIDING TOT DE NIEUWE NEDERLANDSCHE DICHTKUNST.

DRUK N. V. VOORHEEN NONHEBEL & Co. - HILVERSUM.

XXWERELDXX
BIBLIOTHEEK
ONDER·LEIDING·VAN·L·SIMONS

ALBERT VERWEY

INLEIDING TOT DE NIEUWE NEDERLANDSCHE DICHTKUNST * * * * (1880—1900)

UITGEGEVEN·VOOR·DE
MIJ·VOOR·GOEDE·EN·GOED
KOOPE·LECTUUR·DOOR
G·SCHREUDERS·AMSTERDAM

EN inleiding tot de nieuwere nederlandsche dichtkunst kan voor mij niet anders zijn dan een terugblik en een overzicht. Te lang heb ik erin geleefd dan dat ik zou trachten door een nauwgezet onderzoek uittemaken of er in de gedichten van de laatste vijfentwintig jaar iets is dat ik heb voorbijgezien en u de uitkomst van die studie meetedeelen. Zonder twijfel zult ge er iets door verliezen dat een opmerkzaam geleerde u niet sparen zou: een zekere volledigheid, een zekere evenredigheid ook tusschen wat den onbevangen beschouwer als het meer en het minder belangrijke in het oog valt; maar ge wint er meteen iets bij: het leven dat in de herinnering en in de persoonlijke ervaring gelegen is.

De poëzie, die in de harten ontstaat en de verbeelding aan den arbeid zet, wordt niet ondervonden als

een koude gebeurtenis, waar men naar believen over spreken of zwijgen kan, maar als een aandoening waar men, hetzij dan als zelf dichter of enkel als hoorder, deel aan heeft. Eigen aandoening over te storten in anderen, is het beste middel om hen ontvankelijk te maken voor de uitingen van die poëzie.

Het is een wijd verbreide meening dat poëzie er zijn kan en er ook niet kan zijn, dat zij in elk geval voor den gang van de wereld van geen beteekenis is. Maar die meening is valsch. Poëzie namelijk is niets anders dan ons gevoel van het leven, zooals dat is, ontdaan van tijdelijkheid en toevalligheid. Altijd als wij het leven voelen als eeuwig en noodzakelijk, dan is de poëzie in ons en wie zal beweren dat dit niet onze sterkste oogenblikken zijn. De wereld mocht toch, wat ons betrof, over ons hoofd in elkaar vallen, als wij moesten gelooven dat zij inderdaad zoo toevallig en voorbijgaand was als haar verschijnselen zich ons voordoen: alleen het geloof dat zij onwankelbaar dezelfde is houdt ons sterk te midden van haar verandering. Dit geloof is het wat wij poëzie noemen: zij is de onbreekbare spil van ons heelalgewelf.

Laat iemand zich zoo ongelukkig en zoo gebonden

voelen als hij is: er zijn oogenblikken dat hij — op onverklaarbare wijs dikwijls — zich vrij voelt, en dan — zegt hij — is er poëzie in hem, en ziet hij de poëzie om zich heen.

De Ouden spraken van de muziek der sferen. Zij geloofden dat het heelal in zijn beweging een harmonischen toon geeft. Wie dien toon in zich heeft, is met het heelal in overeenstemming: hij voelt de poëzie ervan.

Al onze beseffen dus van noodzakelijkheid, vrijheid en overeenstemming, al wat in ons bewustzijn eeuwig heet en nooit valt afteleiden uit de toevallige en gebonden verscheidenheid van de dingenwereld, dat alles noemen wij het poëtische.

Noch de muziek, noch de schilderkunst, noch welke andere kunsten ook — hoe groot inderdaad het genot en de verheffing is die zij geven — niet deze, zoo min als de wijsbegeerte die de stelselmatige bezinning van die beseffen is, zijn de meest onmiddelijke en de meest volledige uiting van dat poëtische en van de daardoor in ons opgewekte ontroering. Dat is enkel de dichtkunst, de kunst van het woord, die voor grondstof en gereedschap het naastbijliggende: de

taal, heeft, en die, door het oor op de verbeelding en den geest werkend, zinnen en geest tegelijk boeit en verheugt en arbeidzaam maakt.

Ieder kunstenaar wenscht dat er in zijn werk een „poëzie," iets „poëtisch" zal gevoeld worden; ieder wijsgeer begeert den roem dat zijn gedachte het wereldpoëem bij uitnemendheid zijn zal; — als men den schilder zei dat hij alleen het schilderachtige, of den wijsgeer dat hij alleen het wijsgeerige uitdrukt, dan zou hij niet tevreden zijn; maar de poëet spreekt niets anders uit dan het poëtische en begeert niets anders, en het beeld van wat de anderen begeeren ontleenen zij aan hèm.

Hiermee is niet gezegd dat dichter-zijn voortreffelijker is dan wijsgeer- of schilder-zijn. Ik zou die meening zelfs niet willen aanhangen. De levende geest die in ons woont kan zich op alle denkbare wijzen, en met alle middelen, heerlijk en wonderlijk openbaren, en het is ons niet geoorloofd op verstandelijke gronden te meenen dat hij het eer zus dan zoo moet doen. Het diepste en verhevenste van het leven heeft bovendien zich ongetwijfeld niet minder dan in gedichten, in schilderijen en beeldhouwwerken, in muziek en

gebouwen, in geschriften en werken van denkers en wijsgeeren geuit. Maar wat er mee gezegd wil zijn is dat de kunst van het woord de onmiddelijkste en de volledigste kunst is. Onmiddelijk, omdat geen andere voor stof en gereedschap de taal heeft; volledig omdat geen stof zoozeer als de taal het heele menschelijk wezen bereikt. In de natuur van den mensch, kan men zeggen, ligt allereerst de dichtkunst. Hij die haar beoefent heette d e Maker (Ποιητής); háár naam, Poëzie, werd de naam van al dat, wat in het menschelijk bewustzijn den kunstenaar bezielt, en drijft tot kunstuiting; zij is de norm, het beeld, waaraan de andere kunsten hun uitingen meten en gelijkstellen.

Wat er uit volgt is, dat evenmin als in het leven, zoo ook te midden van de kunsten, de Poëzie iets bijkomstigs of minderwaardigs is. Zij is hier zoowel als daar het eerste, het natuurlijkste, het onmisbare.

De Poëzie als uiting, dat is de Dichtkunst, bedient zich van de taal en tracht daardoor haar wezen uit te drukken. Zij is het besef van onszelf voor zoover we deel hebben aan het heelal-leven, maar zij kan zich niet anders uitdrukken dan in vormen die aan het aarde-leven zijn ontleend. Tijdelijkheid en eeuwig-

heid worden nu wonderlijk dooreengemengd. Gewaarwordingen en begrippen, waarnemingen en gedachten, voorstellingen en denkbeelden volgen elkander op in den geest en vinden daar de woorden die eraan beantwoorden: allen zijn tijdelijk, maar zij kunnen niet dienen, tenzij de dichter ze doordringt met een element van eeuwigheid. Dat element, het gevoel van een tijdeloos leven, dat hij in zich kent, is het Ritme. Wat hij onderscheidt in alle leven, de levens-beweging als zoodanig, dat is wat hij Ritme noemt. Er zijn tallooze ritmen, tallooze bizondere levensbewegingen, maar in alle is de eene, Het Ritme, ziel en moeder van alle andere. Dit Ritme moet ook in zijn gedichten zijn. Het is de eeuwigheid van het leven zooals ze in de tijdelijkheid verschijnen kan.

Ge bemerkt wel: hoezeer het schijnt dat ik hier van afgelegen zaken spreek, is de bedoeling u toch dadelijk vatbaar. Een ritmische golf, een ritmische vogelvlucht, een ritmisch beeld, een ritmische dans, een ritmisch gedicht, — het zijn alle uitdrukkingen die ge kent, die ge gebruikt, en waarbij ge voelt — al hebt ge het u niet altijd bewust gemaakt — dat van een zeker leven sprake is, niet enkel het gewone

leven, maar een leven met bewustzijn, met harmonie, met tegelijk noodzakelijkheid en vrijheid, een inniger dan gewoon leven dus, wat we een wezenlijk, of, in zijn zichtbaarheid, een schoon leven zouden willen noemen.

Dit Ritme nu, zooals het in alle levende vormen is, kan het zich door hem die het voelt, uiten in een lijn, in een tonen-reeks, en ook in de taal. Het is in de gesproken taal, samen met al de ritmen die daar het leven van den spreker in uitdrukken, het is er het wezenlijke leven en de schoonheid van, en het komt er voor den dichter maar op aan dat hij het in zijn gedichten voortdurend, en boven al het andere uit, spreken laat.

De Dichtkunst is, vóór al het andere, kunst van Ritme in woorden.

Daarom kon, niet zonder reden, een groot dichter zich alle dichters van vroeger en later voorstellen als arbeiders aan één groot dichtstuk. Voor zoover waarlijk in hun werk dit binnenste Ritme is, zijn zij uiters van eenzelfde leven met soortgelijke middelen.

Poëzie als aan voetmaten gebonden rede, en Proza, onderscheiden zich niet derwijze dat de eene wel en

het andere niet dichterlijke ontroering kan weergeven. Beiden kunnen dat. Maar het onderscheid ligt hierin dat de eerste niets anders bedoelt en er haar taalbehandeling naar heeft ingericht, terwijl het laatste het al of niet, en altijd bijkomstig doet. Het komt er op aan dat de dichter, een ritmen-kunst bedoelende, begint met in zijn taal niets anders dan het ritmische element te zien, dat is haar klankverloop. Terwijl dus de prozaschrijver geen hoogere wet kent dan die van den volzin, het redeverloop, stelt hij er een boven: die van de geluiden, waarin de woorden hun leven te kennen geven. Rijmen en voetmaten zijn de natuurlijke middelen om eenheid en verscheidenheid aan te brengen in het klankenspel, en door die te gebruiken toont de dichter dat hij zich niet tot uw verstand, maar door uw oor tot uw verbeelding richt.

Wat ik tot nu toe gezegd heb, betreft de dichtkunst in haar wezen, zooals zij altijd is en altijd geweest is. Voor zoover zij evenwel een uiting van telkens weer andere menschen in telkens weer andere tijden is, heeft zij ook een veranderlijk voorkomen. Alle persoonlijk leven is anders, alle tijden zijn anders, en alle menschelijke voorstellingen en denkbeelden zijn

met elkaar en met den steeds wisselenden stroom van indrukken, gewaarwordingen en gedachten in onafgebroken wisselwerking.

In dit inzicht ziet men ook de betrekkelijke waarheid van de opmerking, dat de poëzie wisselt met de maatschappij waarin ze wordt voortgebracht, en waarvan ze de dichterlijke weerkaatsing is. Dit is waar voor haar veranderlijk deel en het zal geen moeite kosten dit verband tusschen dichtkunst en menschelijke samenleving ook in ons overzicht aantetoonen.

In 1880 was er nog geen sprake van. Zelden is een herleving van de poëzie in haar oorsprong zoo onvermengd geweest. Noch de maatschappij, noch het vaderland, noch wetenschap, noch wijsbegeerte bezielden de toenmalige jongeren. Het was alleen dat algemeene wezen van de poëzie dat in hen oprees, en enkel — hier komt een karakteristiek van beteekenis — zich aankondigde als plaatsvervangster van een christelijken eeredienst. Het gevoel waarin de poëzie die jongeren bracht of aantrof, was dat van den vrome die zijn god aanbidt, maar de god was de poëzie-zelf, beeld-geworden, de god was de Schoonheid. En omdat zij toch, van ver of van nabij,

voor een christelijken god geknield hadden, bracht de een de woorden van zijn vroegere aanbidding mee in zijn latere of zag de ander den nieuwen god aan den ouden vijandig; en, omdat zij menschen waren, werden de trekken van de nieuwe godheid door elk anders geduid.

De vergoddelijking van de Poëzie is de grondtrek van de dichters die hier (en niet enkel hier) omstreeks 1880 optraden. Dit is het eerste wat ik u door hun uitingen wil waarmaken.

Waar zal ik beginnen, nu ik u dan de poëzie van die jaren moet voorleggen?

Met Lilith van Marcellus Emants. Hij was de voorlooper, en meer dan de dichters die onmiddelijk na hem kwamen voelde hij zich de verkondiger van een levensbeschouwing die zijn verstand begrepen had. Die levensbeschouwing, volgens welke in het voortbrengende leven van nature de verderfbrengende wellust school, ontmoette evenwel in hem de behoefte naar het scheppen van nieuwe goden, die den heelen tijd eigen was. Hij schreef daarom niet een leerdicht, en niet een satire op het geloof van zijn tegenstanders, maar hij schiep den ouden, den „heili-

gen" Jehova om tot een nieuwen, een wellustigen God.

Lilith, eene van de oorspronkelijke geesten, werd door Jehova in wellust bemind, en verstooten toen ze baren moest. Zij baarde Adam. Adam vond haar en begeerde haar, maar zij verjoeg hem en verhaalde hem haar lotgeval. Terwijl ze zint op wraak, zendt Jehova haar een engel: blijvende plaats in den hemel wordt haar weer aangeboden als zij komt en een vrouw baart voor Adam. Zij is bereid Jehova's wil te dienen, mits haar blijven in den hemel zijn zal zooals het was voordat hij haar kuste: slapende aan zijn zijde in zalige vergetelheid. Maar:

,,Helaas, gij smeekt vergeefs," klinkt droevig ['t antwoord.
,,Jehova's kus die uit den slaap u wekte
,,Wordt op uw lippen nimmer uitgewischt."

Welnu, zegt zij, komen zal ik toch, maar dan niet om te blijven. Een vrouw voor Adam zal ik baren, op voorwaarde dat ze mij gelijken zal, en zelf zal ik op de aarde zijn voor mijn wraak. De voorwaarde wordt toegestaan, doch niet een donkere maar een blonde dochter wordt haar toegezegd. Adam ontwaakt en vindt Eva nevens hem. Is ze Lilith? Hij hoopt het,

gelooft het eerst, want de dienende demonen van Lilith: hebzucht, heerschzucht, honger en dorst verduisteren met zwarte sluiers zijn oogen, maar de vrede van Eva's blik verjaagt die twijfeling.

,,O zuster, schoon als de eerste dageraad,
,,Ik heb u lief en wil u Eva heeten.
,,Heb dank dat ge Adam's schreden niet ontvliedt,
,,Maar zacht uw hand op 't brandend voorhoofd [drukkend,
,,Weer kalmte giet in 't opgejaagd gemoed,
,,En van mijn borst de spannende angst doet wijken.
,,Mijn hart klopt zacht nu 't aan uw zijde slaat,
,,En in uw oog aanschouw ik, schoonheidstralend —
,,Gelijk eertijds voordat ik lijden moest —
,,Den hof, door God tot woning mij geschonken.
,,Kom, zet u naast mij neer, reik mij uw hand
,,Opdat ik voele dat ge bij mij zijt,
,,En tusschen ons geen scheiding meer besta.
,,Het koeltje ruischt door hooge cedertoppen,
,,De vlugge vooglen fladdren juublend rond,
,,De bijen kussen gonzend bloem aan bloem,
,,Hoor, alles zingt van liefde, kalmte en vrede."

De demonen berichten Lilith hun nederlaag. Gaat heen, zegt ze: Lilith kan het ook zonder u.

,,Zij vond geen medelij, zij vraagt geen hulp;
,,Zij schroomt geen strijd met menschelijke liefde.
,,Al wie in d' arm der wellust werd geschapen,
,,Valt vroeg of laat der wellust weer ten prooi!"

De twee laatste regels kan men den kern van het gedicht noemen en zij zouden als motto kunnen staan voor veel van Emants' arbeid. Een hoog streven naar geestesvoortreffelijkheid kan zich niet opheffen zonder weerstand te ondervinden van de zinnelijkheid in onze natuur. Die wil heerschen, terwijl ze dienen moet. Die is in elk geval, door haar verzet, menigmaal oorzaak van pijngevoel.

Het nu volgende gedeelte van Lilith is het meest boeiende omdat het de tragedie — aller treurspelen treurspel — voorbereidt.

Zoo spreekt ze en ijlt den nieuwen morgen tegen,
Die blozend aan den horizont verrijst.
De storm ontwaakt en heft van woede brullend
Haar op zijn wieken hoog ten hemel op.
Zij zweept hem voort, en gierend jaagt hij henen,
De bosschen uit, de lange vlakten door.
De ceder zwiept en zucht en valt ter aarde,
't Gesteente beeft en splijt en stort ineen.
De bergstroom schuimt en uit des afgronds kaken
Stijgt dwarlend heete damp naar 't zwerk omhoog;
Daar pakt hij saam en smeedt om Lilith's slapen
Een zwarte kroon, waarin de bliksemstralen
Als bleeke opalen onheilspellend glanzen.
Het zonlicht kwijnt, de schuwe nacht keert weder,
Doodsangst waart rond door 't jeugdig paradijs.

Doch Maja's oog blijft somber voor zich staren;
Wie had met Lilith deerenis gevoeld?

(Maja is een andere naam voor Lilith.)

,,Ontvliedt mij vrij, snelvoetige antilope,
,,Zwijg siddrend stil, mijn teedre nachtegaal,
,,Brul uit uw toorn, gebelgde vorst der wouden!
,,Straks hebt ge ootmoedig 't fiere hoofd gebogen,
,,Mijn lof doen galmen over berg en dal,
,,En zonder vreezen Lilith's hand gekust.
,,Want om uw hals smeed ik de laatste schakel,
,,Die al wat leeft voor eeuwig mij verbindt.
,,Jaagt, felle bliksems, spreidt uw schrik in 't rond,
,,Rol donder, rol door 't wilde wolkgewemel,
,,Doe met bazuingeschal der wereld konde,
,,Dat alles buigt voor Lilith's oppermacht!"

Zoo nadert Maja 't eerste menschenpaar. —

Geen vrees vervult hun beider harten meer,
Ofschoon in dolle woede 't jeugdig leven
Zich weer den dood in de armen schijnt te storten.
Eens hoogen ceders uitgespannen twijgen
Beschermen Eva's gouden lokkenkrans;
Haar trouwe borst is Adam's machtig schild.
Zij staren 't wonder aan, doorgronden 't niet,
Maar beiden 't lot dat hen vereend zal treffen.
Daar roept in 't kreupelhout aan Eva's oor
Een zachte stem haar naam, en bittere angst
Beklemt op eens haar kinderlijk gemoed.
Als 't kieken onder moeders vleuglen schuilt,

Dat door een blik des sperwers werd getroffen,
Zoo drukt de zwakke tegen Adam's borst
Het blonde hoofd bescherming zoekend aan,
En Adam buigt om 't slanke, teedre lijf
Den sterken arm, die nu 't gevaar durft tarten.

,,Wie roept mij, broeder?"
fluistert Eva siddrend.
,,Blijf rustig, liefste zuster, 't is de wind,
,,Die door 't gebladert van den ceder suizelt."

Maar nogmaals klinkt het duidlijk:
,,Eva, Eva,
,,Waar zijt ge?"
,,Broeder, trouwe broeder, neen,
,,'t Is niet de wind die door 't gebladert suizelt,
,,Ik ken die stem, zij noemde me eens haar kind."

,,Blijf rustig, liefste mijn, het is de slang
,,Die sissend door 't geboomte henenschuifelt."

Ten derden male klinkt het, smeekend thans:

,,Mijn kind, waar zijt ge?"
en uit haars broeders arm
Rijst Eva op, en antwoordt:
,,Moeder, hier." —

Zoodra zij, 't blonde hoofd ter zijde wendend,
Den donkren blik ontmoet, die uit de verte
Haar machtig tot zich aantrekt, ijlt zij heen
Om aan haar moeders borst zich vast te klemmen.

Daar breekt een straal van liefde en medelijden
Den diepen nacht in Lilith's moederhart;
Haar toorn bedaart, de haat zwijgt eensklaps stil,
En als haar armen Eva's hals omstrenglen,
Een zilte traan aan 't donker oog ontglipt,
Doorstroomt haar ziel een ongekende weemoed,
Terwijl zij droevig fluistert:
,,Eva, kind
,,Van schuld en onuitputlijk mededoogen,
,,Uit vadermin en moederhaat gesproten,
,,In 't licht ontvangen, in den nacht gebaard,
,,Mijn kracht bezwijkt, die aan des levens lijden
,,Uw reine ziel voor immer wijden moet.
,,Mijn wil verlamt, die in uw heldre blikken
,,Den weerschijn vindt van 't hemelsch zonnelicht.
,,Neen, dochter, in mijn schoot gevoed, gekoesterd,
,,Bij u smelt Lilith's toorn in tranen weg,
,,In deerenis verandert Lilith's wraakzucht,
,,In moederliefde Lilith's moederhaat.
,,Ga, liefste, ga, volvoer den wensch uws vaders,
,,Geniet des hemels vrede aan Adam's zij,
,,Zoolang u 't leven God heeft toegemeten.
,,Op mij, op mij alleen koom' 't eeuwig lijden
,,Dat uit den slaap Jehova heeft gewekt."

Zoo sprekend drukt met moederlijken trots
De zwartgelokte Eva aan haar boezem.
Haar blik vindt rust in 't lichtblauw kinderoog. —

Doch welk een hoongelach bereikt haar oor?
Wie is 't, die waagt met haar den spot te drijven? —

Het dichte kreupelhout geeft krakend antwoord;
't Gebladert beeft, de takken oopnen zich,

En Lilith's zustren zien haar tergend aan,
Met driesten spot haar woede thans braveerend.

„Wat wilt ge hier van mij, verworpelingen?"
Vraagt zij, vergeefs beproevend aan haar stem
De oude kracht en fierheid weer te geven.
De moeder had de koningin doen wijken.

„Wij willen zien"
zoo luidt der duivlen eisch,
„Hoe Lilith's haat met menschelijke liefde
„Ook zonder ons den strijd ten einde brengt."

„Van hier gij, die noch haat, noch liefde kent,
„In Lilith's rijk is Lilith meesteres!
„Geen rekenschap is uw vorstin u schuldig.
„Van hier, van hier!" —
De zustren wijken niet.
Maar snijdend klinkt het antwoord van
[de heerschzucht:

„O Lilith, wreed misleide, diep gekrenkte,
„Door ons alleen in ballingschap gevolgd,
„Bracht in uw hart het lijden ondank voort,
„Of is 't bedrog gedoemd bedrog te baren?
„Waar Maja heerscht, daar schonk zij ons een rijk,
„En over al wat leeft in eeuwigheid
„Gaf ons uw vorstlijk woord de heerschappij.
„Is nu de haat, die zich zoo sterk geloofde,
„Door 't eerste woord van liefde reeds verweekt,
„En zwicht gij, overwonnen door een mensch?"

„Zwijg!"
klinkt nog eenmaal krachtig Lilith's stem.

Den arm om Eva's blanken hals gewonden
Voegt zij terstond op zachtren toon er bij:

,,Neem al wat bloeit in Edens schoonen hof,
,,Leg om 't gediert de keten der begeerten
,,Opdat het nederbuige en u aanbidde,
,,Maar laat mij haar, die aansnelde op mijn roepen,
,,En heilge vrede wekte in mijn gemoed.
,,Verlang niet dat ik Eva's reine liefde
,,Ten prooi werp aan des levens eindloos leed. —
,,Erbarmen, heb erbarmen!"
roept zij luider,
Terwijl haar wang verbleekt en ze immer vaster
Haar arm om Eva's zachte leden sluit.
Doch 't duivlenhart blijft koud voor zooveel liefde.

,,Wij vergen slechts wat Maja vrij beloofde.
,,Voor eeuwig bindt haar onverbreekbaar woord!
,,Ga haar gemoed ook thans van logen zwanger,
,,Wat zij ons schonk blijft immer ons gewijd."

,,Helaas, helaas!"
is al wat Lilith's mond
Nog aan dien wreeden eisch kan tegenwerpen;
En als de heerschzucht Eva's lokken grijpend
Het blonde kind van Lilith's boezem sleurt,
Is 't fiere hoofd haar op de borst gezonken,
En vallen de armen slap neer langs haar lijf.

Nu wordt in Eva's oor 't vergift gedroppeld,
Door Lilith's zuster zelve toebereid,
En lispelt haar de stem der heerschzucht toe:

,,Ik was 't, die u aan Adam's zijde legde,
,,Opdat zijn hart u liefde schenken zou;
,,Maar spreekt zijn mond op zoeten toon u aan,
,,Uw naam is 't niet, die leeft in zijn gedachten.
,,Mag ook zijn hand uw blonde lokken streelen,
,,Zijn oog verlangt naar andren schedeltooi,
,,En ziet hij in uw blik des levens luister,
,,Zijn ziel versmacht naar warmer oogengloed.
,,Bedrogen kind, kondt ge in zijn boezem lezen,
,,Gij vondt er Lilith's beeld, een vrouw als gij,
,,Als de englen schoon en gloeiende van liefde."

Wee! welk een pijn doorvlijmt het maagdlijk hart.
De heerschzucht zegeviert, haar oogen fonklen,
En onmeedoogend listig gaat zij voort:

,,Wind dezen donkren sluier om uw slapen,
,,Keer tot uw broeder weer en spreek hem toe.
,,Hijzelf getuig' de waarheid mijner woorden,
,,En schenke aan u veel warmer liefde nog
,,Dan eens zijn hart aan Lilith's schoonheid wijdde.
,,Nog zijt ge zijn slavin, en deelt zijn gunsten
,,Met haar, die uit zijn ziel u dringen wil.
,,Wees moedig, eisch uw recht, en al wat ademt
,,Gehoorzaamt u, zoodra gij hem verwint!
,,Dan zwijgt de stormwind op uw wenken stil,
,,Of jaagt uw blik hem zengend over de aarde;
,,Dan komt de leeuw zich aan uw voeten krommen,
,,Of ploft uw wenk hem in den afgrond neer;
,,Dan liggen strijd en vrede in uwe handen,
,,En deelt ge almachtig dood en leven uit.
,,Ga kind, ga koningin!"
Zoo spreekt de sluwe,
En laat in bangen tweestrijd Eva achter.

Dood waren kalmte en liefde in 't jong gemoed,
Als teedre bloesems wreed in 't veld vertreden.
In 't effen voorhoofd trok de zorg haar rimpel,
En 't blonde hoofd zonk peinzend op haar borst.

Adam wacht op Eva's terugkomst. Hij zal het slachtoffer zijn van haar list, zich voor te doen als Lilith.

Wel is het Eva's hand, die 't dichte loover
Vaneen scheidt, en is 't Eva's blanke voet
Die over 't donker bloembed naderzweeft,
Doch onder 't floers, waarmee demonen-sluwheid
Aan 't blonde kind het beeld der moeder schonk,
Is 't glanzend haar en 't lichtblauw oog verscholen,
En als de maan haar blank-albasten leden
Tot vloeiend zilver kust aan Adam's zij,
Verbleekt het beeld der zuster voor zijn oogen,
En ziet hij Lilith's zwarte lokken weer.
Hij springt omhoog! —
Gelijk het watervlak,
Dat eeuwig golvend eeuwig streeft naar rust,
In zwoelen nacht zich tegen d' eersten adem
Van 't langzaam stijgend stormgeweld verzet,
Om eindelijk, tot razernij gezweept,
Het schuimend hoofd op 't ijzerhard graniet
Tot blinkend stof uiteen te slaan, zoo blijft
Aan 't klimmend vuur der opgewekte drift
Des menschen ziel een pooze weerstand bieden.

„O, weg van mij!"
roept Adam angstig uit,
Terwijl zijn hand op 't afgewend gelaat
't Gesloten oog nog met haar druk beveiligt.

,,Was dan mijn lijden u niet groot genoeg,
,,Dat nieuwe pijn uw blik mij komt bereiden?
,,Ik heb uw hand herkend toen van mijn zijde
,,Mijn zoete troost, mijn Eva werd geroofd.
,,Wat wilt ge meer? O! wijk van mij, gevreesde!"

,,Heeft Adam Lilith niet meer lief?"
zoo klinkt
Van Eva's lippen zacht het vragend antwoord,
En 't stemgeluid misleidt zijn luistrend oor.

,,Ik had u lief. Was dat zulk zwaar vergrijp?" —

,,Gij hadt haar lief!"
gilt Eva snijdend uit.
Een rilling liep door 't dicht gebladert henen,
Het paradijs had in zijn diepen sluimer
Den eersten kreet der ijverzucht gehoord. —

Verbaasd slaat Adam de oogen op en jammert:
,,Is dan niet al wat bloeit in Edens hof
,,Om lief te hebben aan mijn blik geschonken?
,,Hoe had mijn ziel haar weerstand kunnen bieden
,,Wier adem zoeter is dan lindegeur,
,,Wier kleurenpracht der tulpen gloed doet tanen?
,,Zij zag mij aan, en 'k strekte de armen uit,
,,Om op haar rozewang mijn mond te drukken,
,,Om met haar zwarte lokken mij te omstrenglen
,,Tot eeuwge liefde en eeuwge zaligheid. —
,,Helaas! zij stootte gruwzaam mij terug,
,,En liet mijn hart in wild verlangen branden.
,,O! Lilith, welke nieuwe foltering
,,Voorspelt mij thans uw donker glanzend oog?"

Zoo sprekend buigt zich Adam's hoofd ter aarde.
Hij voelt zich machteloos en wacht zijn vonnis,
Maar Eva's beeld is in zijn boezem dood.

't Was waarheid dus wat haar demonenlippen
Met wreede sluwheid fluisterden in 't oor.
Zelf legt haar Adam thans getuignis af,
Hoe aan een Lilith hij zijn liefde wijdde,
En Eva troost alleen hem schenken kon.
Zij is slavin en Lilith heerscheres,
Die Adam's ziel met duivlenlist verstrikte.
Neen, bittre hoon, zij duldt geen slavenjuk
En durft de list met nieuwe list bestrijden. —

Zoo denkt ze en spreekt haar broeder toe:
,,O, gij
,,Die over Edens uitgestrekte velden
,,Tot meester door Jehova werdt gesteld,
,,Vergeef haar, die uw rechten kon miskennen,
,,Het godlijk licht niet in uw oogen zag,
,,En zooveel liefde ondankbaar af dorst wijzen!
,,Zie, aan uw voeten smeekt ze erbarming af!
,,Strek weer uw armen uit om haar te omvatten,
,,Berg aan haar borst uw gloeiend aangezicht,
,,Opdat uw mond haar met een weelde drenke
,,Als nooit op aarde nog genoten werd!"

Dan is het dat Adam zich overgeeft: —

,,Ja Lilith, Lilith, Adam heeft u lief,
,,Zijn ziel versmacht naar de adem van uw lippen,
,,Zijn blik verduistert, die u wedervond,
,,En voor een oogenblik van zaligheid

„In Lilith's arm, aan Lilith's borst genoten,
„Is Eva's zustermin een luttle prijs.
„Verzinke zij met alle pracht van Eden,
„En 't koestrend licht dat uit den hemel daalt,
„Voor immer uit mijn oogen in het niet!
„Verkeere in haat des menschen koele vriendschap!
„Losse in een enklen snellen brand van driften
„Het lange leven op, en sterve 't lijf
„Waarin die gloed verdooft!"
Zoo raast de orkaan,
Dien eens der wellust blik, door haat geprikkeld,
In 't week gemoed van d'eersten mensch ontstak,
Uit Adam's mond, en als hij zwijmeldronken
Aan Eva's blanken boezem nederzijgt
Valt op hun hoofden uit demonen-handen
Een regen neer van donkre violieren,
De geurge bloemen aan den dood gewijd.

Opzettelijk heb ik van Lilith deze groote brokstukken aangehaald en kan ook nu nog niet eindigen. Het gedicht is waarlijk voor onze dichtkunst van ongewone beteekenis. Niet enkel omdat het het eerste was. Niet enkel omdat het, als eerste, de poging waagde om de poëzie boven het tijdelijk wereldgebeuren uit te stellen in de sfeer van eeuwigheid en goddelijkheid waarin een nieuw geslacht haar wenschte. Maar ook om de eigenschappen die Emants erdoor onthulde en die niemand na hem in zulk een mate heeft gehad. Ik bedoel namelijk de epische en

dramatische vermogens die hem eigen zijn. De poëzie toonde zich hier, kort na het verschijnen van Lilith, bij uitstek en bij toeneming lyrisch, en dit mocht wel de oorzaak zijn waardoor sommige deugden van Lilith, en vooral van het enkele jaren later verschenen Godenschemering, niet naar behooren werden gewaardeerd.

Toch was hun invloed op dichterlijke tijdgenooten onloochenbaar. Wat Lilith aangaat, het werd door Willem Kloos geprezen en hij verdedigde het tegen hen die er de onchristelijkheid van aanvielen. Tevens treffen bij herlezing voorbeelden van beschrijving die voor latere beschrijvende gedichten niet onbelangrijk kunnen zijn geweest.

Zoo de volgende:

De heete zonneschijf zinkt statig neder,
Op aarde naakt het eind van d'eersten dag. —
Nog eenmaal dekt een stralend vlammenmeer
Gebergte en boomspits met zijn vuurge tinten,
En spiegelt in het effen watervlak
De hemelboog zijn gloeiend aangezicht.
Dan trekt de koele schemering haar sluier,
Uit avondrood en frisschen dauw geweven,
Verkwikkend over Edens velden heen.
Het vooglenlied verstomt in 't donker woud.
De bloemen sluiten zich en buigen 't hoofd,

Terwijl de dartle vlinder in haar kelken
Voor 't ranke lijf een veilge rustplaats vindt.
De blaadren zwijgen stil van 't ruischen moe.
In zoete sluimering zinkt al wat ademt,
Vergaart voor nieuw genot weer versche krachten...

En ook deze: Adam's vinden van Lilith: —

Hij zoekt en wordt een myrtenbosch gewaar.
Het zachte maanlicht stuit op 't somber loover. —
Wild snelt hij toe en breekt de dichte tåkken,
Een bleeke lichtstraal glijdt door 't doffe groen.
De schaduw vliedt, de violieren geuren,
De lotus knikt, en over Adam's leden
Loopt ijzig koud een siddring heen. Zijn hoofd
Wordt zwaar, zijn hand zinkt neer, zijn knieën
[zwikken,
Waar had hij ooit een bloem als deze aanschouwd?
Hij waagt het niet haar schoonheid te beroeren,
En weert den lichtstraal af, wiens vale schijn
Begeerig in haar kleurengloed wil zinken...
Daar fluistert zacht een weeke stem hem toe:
„Wie is 't, die Lilith's heilge rust komt storen,
„Wiens ruwe hand door 't schermend loover breekt?"

Als laatste moge het tafreel van Lilith's zustren, haar terugkeer uit den hemel wachtend, hieraan worden toegevoegd:

Alleen de zustren waken. —
Diep in 't woud,
Waar 't somber groen van Maja's lievlings-boom
Het helderst licht tot valen schemer tempert,

De geur der doodsbloem zwelt tot dichten damp,
Waarop de lelie 't bleeke voorhoofd wiegelt,
Zit zwijgend, roerloos naar den hemel starend,
Op 't purpren kleed de zwarte honger neer.
De dorst rust aan haar zijde, 't somber oog,
Gelijk haar zuster strak omhoog gevestigd,
En verder af, omgeven door narcissen,
Het blanke lijf op bloemen zacht gebed,
Zijn, hand in hand, de hebzucht en de heerschzucht,
Van wild verlangen gloeiend, uitgestrekt.
Haar kust geen sluimer ooit op 't gitzwart oog,
Dat onder donkren wenkbrauwboog verscholen,
Uit diepe schaduw snelle vonken schiet.

Godenschemering is een veel belangrijker gedicht dan Lilith; veel belangrijker namelijk in de ontwikkeling van Emants, maar niet zoo belangrijk in de ontwikkeling van de nieuwere poëzie. Er was omstreeks 1880 in sommige jongeren een gevoel van het leven en een verbeelding van het leven. De voltooide levensbeschouwing van Emants gaf hun minder naarmate ze duidelijker en treffender sprak tot verstand en voorstelling. Dat deed Godenschemering in hooge mate; er is in dit verhaal sprake van hoe de listige Loki, Alvaders onerkende zoon bij de wijze vrouw Laufeja, den geliefden Balder doodde: er is daarin een kracht, een klaarheid, een duidelijk-

heid van begrip en voorstelling, die nog niemand heroverd heeft; maar gevoel en verbeelding worden er niet hevig door aangedaan. Toen Emants Lilith schreef naderde hij tenminste een jongelingschap die in gevoel en verbeelding leefde: Lilith, de Wellust, leende zich ertoe. Doch Loki, het snelle vernuft, de ware maar koude, ofschoon hij god van het vuur heet, leefde geheel van een verstand dat ons om zijn beperktheid verdroot. Gevoel en verbeelding moesten onmiddelijk invloeien in de taal, haar vernieuwen en vol ziel maken, en ofschoon wij sommige wendingen van Emants' verhalenden gang bewaarden en aan de Godenwereld die hij ons naderbracht een Balder en Idoena ontleenden, gaf zijn meesterwerk het door ons begeerde niet.

Wel deed dit een engelsch dichter die, al zestig jaar vroeger, zes en twintig jaar oud gestorven was. John Keats bedoel ik, wiens Hyperion eerst en daarna zijn Endymion een machtigen invloed op hollandsche dichters had.

Hoe in een tijd van groei toch aan alle kanten de stengels opschieten. Aan de leden van den Dinsdagschen Vriendenkring, die ten huize van Professor

Alberdingk Thijm vergaderde, zond een van hen, de poëzie-beminnende amsterdamsche wethouder Willem Warnar Van Lennep, een vertaling van H y p e r i o n, met aanteekeningen en een inleiding. De vertaling was — beter dan men verwachten kon; maar van meer belang was de liefdevolle bemoeienis, en van het meeste misschien, wat door den vertaler over en naar aanleiding van het gedicht werd gezegd en aangehaald. Nu nog kan ik die aanteekeningen niet lezen of ik ben weer thuis in de sfeer waar de poëzie van de amsterdamsche jongeren een tijdlang vertoefd heeft. Het was de sfeer van Willem Warnar van Lennep, en het „vriendelijke huis op den Nieuwezijds Voorburgwal bij de Paleisstraat 161," de woning van J. A. Alberdingk Thijm, had deel er aan, en W. W. van Lennep zelf was die zacht-ziende oude heer, die na etenstijd op het Leesmuseum zoo genoegelijk te dutten zat.

De sfeer-zelf? Ik zal er u inleiden.

„Is het wonder" — zegt Van Lennep, nadat hij verteld heeft hoe Dinsdagsavonds vrienden van zeer uiteenloopende meeningen en opvattingen bij Thijm samenkwamen om de werken van onze groote

hollandsche dichters met elkander te lezen — „Is het wonder, dat ik, één van de gelukkigen uit dien kring, naar huis gaande, wel eens bij mijzelven de schoone regels uit het begin van Keats' Endymion opzei:

A thing of beauty is a joy for ever,
Its loveliness increases, it will never
Pass into nothingness, but still will keep
A bower quiet for us, and a sleep,
Full of sweet dreams and health and quiet breathing."

Dit was het begin: de vreugde over de schoonheid. Er moet eenige jaren een wind van bekoring door Amsterdam gewaaid hebben, dat ouden en jongen die vreugde voelden en van jaar tot jaar haar uitspraken.

Zonder het boekje van Van Lennep los te laten grijp ik naar de werken van onzen eersten dichter, Jacques Perk's Gedichten. Hij ook is een enkele maal in dien Dinsdagschen kring geweest. En in hetzelfde jaar toen Lilith en de Hyperion-vertaling verschenen, schreef hij Mathilde.

Perk las in dien tijd geen engelsche en veel duitsche dichters, en hij schreef geen rijmlooze jamben maar sonnetten in vijfvoetige verzen. Petrarca kende hij in een duitsche vertaling, en verder zegt hij zelf:

„Behalve met Goethe dweep ik met Vondel en Vergilius en met wat ik las van Dante." De genoemde dichters vindt men dan ook terug in Mathilde, een Sonnettenkrans.

In vier boeken bevat die krans de ontmoeting met Mathilde en de scheiding, zwerven in angst en verlangen, daarna in strijd en aanbrekenden vrede, eindelijk zijn geluk als de vergankelijke vrouw voor hem tot de onvergankelijke Schoonheid geworden is.

Kenmerkend voor dit geheel is, dat het niet verhalend of dramatisch, maar zuiver lyrisch gegeven wordt. Elk van de sonnetten is één stemming die beeld wordt, en te zamen zijn zij een reeks, waarvan het verband aan begin en einde luchtig wordt aangeduid, maar verder niet wordt uitgesproken.

Deze dichtvorm — die van de reeks — vroeger en later in gebruik geweest, is voor de nieuwere poëzie, voor de nederlandsche zoo goed als voor de heele europeesche, van groote beteekenis. Hij geeft krachtig te kennen dat het redeneerend element in de dichtkunst wordt teruggesteld: dat daarentegen de lyrische uiting toch niet zonder opzicht blijft. Er is stellig lyriek, maar niet eene die volstaat met de

ontboezeming van een gemoed te zijn: niet de op zichzelf staande stemming is hoofdzaak, maar een innerlijk leven, een innerlijk levensverloop, dat in die stemmingen ordelijk tot uiting komt. Bij Perk is dat levensverloop de ervaring dat door den dichter het vergankelijk-schoone tot onvergankelijke schoonheid wordt. Bij anderen zal het anders zijn. Maar bij allen is het een idee die tevens een ervaring is.

Dit streven, een als eenheid gevoeld leven niet te beredeneeren, maar zichtbaar te maken in zijn opeenvolgende momenten, is de meest onmiddelijke poëzie waartoe een bewust geslacht in staat is. Wat het voortbrengt is niet het lied, maar de lyriek van de nadenkenden.

Voor wie dit verstaat wordt het begrijpelijk dat de poëzie van onzen tijd niet enkel is, poëzie, maar tegelijk verheerlijking van poëzie. De poëzie die wij voelen, wordt tegelijk als onderwerp van ons nadenken, voorwerp van onze verheerlijking. De schoonheid, geuit, wordt tevens de schoonheid vergoddelijkt.

Perk heeft dit alles gevoeld en is tegelijk in het volkomen maken van het enkele gedicht, en in het

doen dienen van die gedichten tot een vergoddelijking van de in hem wonende schoonheid zoover gegaan als hij reiken kon. Hij schreef het sonnet, omdat hij ,,meende dat het denkbeeld dat (hij) had, kunstig moest worden uitgedrukt, en geen moeite hem te veel mocht zijn." Hij vereenigde zijn sonnetten tot een reeks en rustte niet voor aan het eind van zijn werk hem de vreeselijke godin, de Δεινὴ Θεός verschenen was, de Schoonheid ,,wier glimlach sferen groept en scheidt" en die ook hem tot zijn werk bewogen had.

Tegen het Sonnet, later te veel gebruikt, zijn omstreeks 1880 bezwaren genoeg ingebracht. Maar ,,het zou overbodig zijn" — zegt Willem Kloos — ,,nog iets ter verdediging van een versvorm te willen aanbrengen, waarin de schepper der Commedia de zoetheid zijner jeugd vereeuwigd heeft, en die een Milton niet versmaadde, zoo dikwerf hij zijn diepst gemoed ontsloot. Krachtiger kampioen dan de hechtste theorie staat de geschiedenis en leert, dat sinds de herleving der letteren, geen verandering van smaak, — of het moest de onfrischheid der 18e eeuw wezen — noch verschil van richting, — kan men zich grooter contrast denken dan Rückert en Rossetti, Platen en

Prudhomme — het klinkdicht heeft kunnen ontdoen van de verwonderlijke betoovering, waarmede het de fijnsten en hoogsten, zij het niet tot trouwen dienst, dan toch tot tijdlijke hulde, dwong, zoodat het steeds, ja thans meer dan immer, de plaats heeft ingenomen voor den nieuweren tijd, die epigram, elegie en idylle tezamen, in de oudheid mochten bekleeden."

Perk, geboren in 1860, stierf in 1881, en het aangehaalde is uit de voorrede die Kloos bij de uitgaaf van de Gedichten, een jaar later, geschreven heeft. Die gedichten zijn nu in ieders handen en ik neem er niet meer uit over dan noodig is om u te doen zien wat ik door mijn opmerkingen alleen kan aanduiden.

Niet in Holland, maar in België, in het stroomgebied van Ourthe en Lesse werd de gedachte die in Perk leefde, werkelijkheid. Daar zag hij Mathilde, daar maakte hij de hellevaart, de tocht door de grotten van Han, die als symbool van zijn schoonheidlooze zwerven in zijn werk geschilderd werd, daar beleefde hij al de oogenblikken waarin de geheele reeks van zijn wisselende stemmingen in het landschap haar spiegel vond.

Gij, berken, buigt uw ranke loovertrossen!
Strooit, rozen, op het zand èn sneeuw èn blad!
Gij zwaatlende olmen, nijgt u naar het pad,
En kust den dauw van sidderende mossen!

En, snelgewiekte liederen der bosschen,
Stemt aan èn zang èn lof! En, klimveil, dat
Den slanken, diepbeminden beuk omvat,
Druk hechter aan de twijgen u, de rossen!

Voorzegger, die uzelven roept, o kom,
En roep uw koekoek duizend blijde keeren,
En fladder aan, vergulde vlinderdrom!

Zij zweeft hierheen, die zon en zomer eeren:
De lof van hare schoonheid klinke alom,
Waar zon en zomer te beminnen leeren!

Dit is een van de eerste gedichten waarin Mathilde bezongen wordt. Het karakter van de nieuwe poëzie: poëzie te zijn die zichzelf bezingt — schoonheids-poëzie, als ik ze zoo noemen mag — is er duidelijk aan. Van het begin af is Mathilde niet de eene of andere vrouw die schoon zou zijn, een bizondere schoonheid, maar zij is dat in de natuur wat het schoone is, de Natuur-schoonheid zelf. Sterk komt dit uit in ,,Ochtendbede."

De Nacht week in het woud, en bij haar vluchten
Heeft ze op struweel en bloem een dauwkristal

Geweend, dat glinstert in de zon, en zuchten
Luwt ze uit het woud langs berg en heemd en dal;

En daar, op 't smalle pad, in hooger luchten,
Ontwaar ik haar, die wuift, mijn ziel, mijn al,
Doch uit mijn hart rijst naar die hooge luchten
De klacht: hoe klein, hoe klein is mijn heelal!

Maar neen! haar lokken zijn van zonnegoud,
En 's hemels blauw is 't blauw dier droomende
[oogen, —
Haar boezem is de berg en 't golvend woud:

O zomer, zonneschijn en hemelbogen,
Waarin haar aangezicht mijn liefde aanschouwt, —
Heelal, waarvoor ik biddend lig gebogen!

De Poëzie, die de ziel van het Heelal is, kan alleen in het Heelal zichzelf zichtbaar zien.

Van een zelfde algemeenheid zijn de sonnetten, die in den krans na het afscheid van Mathilde komen, en die den tocht door een onderaardsche wereld schilderen.

Ik heb elders aangetoond hoezeer die sonnetten zuivere en fijne indrukken zijn van een tocht door de grotten van Han, zelfs nauwkeurige en niet later bijgewerkte indrukken, en toch, zoozeer leefde in hem de algemeene poëzie die zijn wezen was, dat — evenals in Mathilde de algemeene Natuur-schoonheid — hij

in die grotten niet de bizondere aardvormingen, maar het algemeene Doode en Schoonheid-looze heeft gezien. Lees het eerste: „Intrede". Het is het oogenblik dat de gids met een lichtje uit den donker treedt om hem den weg te wijzen.

Steil rijst de rots, en braam en stekelwisch,
Die hatende aan heur breede flank zich kleefden,
Behoeden daar een poel van duisternis,
Waarom ze een doornenkrans van weedom weefden;

Gelijk te middernacht een rosse smids',
Zoo zoekt die muil — waar nacht en stilte zweefden
Om uit te wellen nu het uchtend is —
Den blik, die ijst voor waar nooit zielen leefden.

't Is of die opgespalkte wolvekaken
Die zwelgen willen al wat lieft en leeft,
Den dood met vunzig-killen adem braken;

Zooals men voor een donkre toekomst beeft,
Beef ik: ik wil, wil niet dien nacht genaken...
Ik ga — en nergens is wat lichtgloed geeft.

Mathilde en de grotten, Liefde en Dood zijn het onscheidbare mysterie dat hij in het leven gevonden heeft. Toch moet er een schoonheid zijn die blijvend is. Dit is de overtuiging van de Poëzie-zelve, die dan tot het inzicht komt dat ze alleen in zichzelve die schoonheid hééft.

,,De Godheid troont... diep in mijn trotsch gemoed," is de regel waarin dit inzicht door den dichter wordt uitgesproken.

De ronde ruimte blauwt in zonnegloed
En wijkt ver in de verte en hoog naar boven, —
Mijn ziel wiekt als een leeuwrikslied naar boven,
Tot boven 't licht haar lichter licht gemoet:

Zij baadt zich in den lauwen ethervloed,
En hoort met hosiannaas 't leven loven, —
Het floers is weg van de eeuwigheid geschoven,
De Godheid troont... diep in mijn trotsch gemoed;

De hemel is mijn hart, en met den voet
Druk ik loodzwaar den schemel mijner aard,
En, nederblikkend, is mijn glimlach zoet:

Ik zie daar onverstand en zielevoosheid...
Genoegen lacht... ik lach... en met een vaart
Stoot ik de wereld weg in de eindeloosheid.

De beelden van het laatste boek drukken den vrede uit van hem, die de schoonheid in zich gevonden heeft. ,,Sluimer," ,,De Stroomval," ,,Dorpsdans" en volgende behooren tot het beste uit den bundel. Eindelijk wordt in Δεινὴ Θεός de hulde, vroeger gewijd aan een andere godheid, op de schoonheid overgebracht.

Met weekblauwe oogen zag de oneindigheid
Des hemels naar den donzen rozenglans,
Waar Zij in daagde: een breedgewiekte krans
Van zielen had zich onder haar gereid.

Een geur van zomerbloesems begeleidt
Den zang der zonnen — duiven — die heur trans
Doorgloren in eerbiedgen rondedans
Om haar, wier glimlach sferen groept en scheidt:

,,Schoonheid, o gij, wier naam geheiligd zij,
Uw wil geschiede; kome uw heerschappij.
Naast u aanbidde de aard geen andren god!

Wie eenmaal u aanschouwt, leefde genoeg:
Zoo hem de dood in dezen stond versloeg...
Wat nood? Hij heeft genoten 't hoogst genot!"

Nog eenmaal werd in Perk zijn schoonheidsverlangen tot een hymne. Hij kende nu ook Shelley, den engelschen dichter, die in zijn werk een herleving van grieksche schoonheid beproefde. Diens Cloud was het zingende natuurverschijnsel dat door Perk in zijn Iris werd nagevolgd. Ook door maat en rijmschikking is het daaraan overeenkomstig.

Het is het verlangen van Iris naar Zefier, het altijd verlangen blijvende. Als de hoogste en meest stralende stijging van de ziel die Jacques Perk was, moge het hier worden ingelascht.

Ik ben geboren uit zonnegloren
En een zucht van de ziedende zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwollen van wanhoop en wee:
Mijn gewaad is doorweven met parels, die beven,
Als dauw aan de roos die ontlook,
Wen de dagbruid zich baadt en voor 't schuchter
[gelaat
Een waaier van vlammen ontplook.

Met tranen in 't oog, uit de diepte omhoog,
Buig ik ten kus naar beneden:
Mijn lichtende haren befloersen de baren
En mijn tranen lachen tevreden:
Want diep in zee splijt de bedding in twee
Als mijn kus de golven doet gloren...
En de aarde is gekloofd en het lokkige hoofd
Van Zefier doemt lachend tevoren.
Hij lacht... en zijn zucht jaagt mij, arme, in de lucht,
En een boog van tintlende kleuren
Is mijn spoor als ik wijk naar het droomerig rijk,
Waar ik eenzaam om Zefier kan treuren.
Hij mint me als ik hem..., maar zijn lach, zijn stem,
Zijn kus... is een zucht: wij zwerven
Omhoog, omlaag; wij willen gestaag
Maar wij kunnen noch kussen, noch sterven.

De sterveling ziet mijn aanschijn niet
Als ik uitschrei, hoog boven de wolken,
En de regenvlagen met ritselend klagen
Mijn onsterflijken weedom vertolken.
Dan drenkt mijn smart het dorstende hart
Van de bloem, die smacht naar mijn leed,

En met dankenden blik naar mij opziet, als ik
Van weedom het weenen vergeet.
En dan verschijn ik door 't nevelgordijn,
Dat mijn Zefier verscheurt, als hij vliegt —
Somber gekromd... tot de zonneschijn komt
En op 't rag mijner wieken zich wiegt.
Dan zegt op aarde wie mij ontwaarde:
„De goudene Iris lacht!"...
En stil oversprei ik de vale vallei
Met een gloed van zonnig smaragd. —

Mijn handen rusten op de uiterste kusten
Der aarde, als, in roerloos peinzen,
— Eén bonte gedachte — ik mijn liefde verwachte...
Die mij achter de zon zal doen deinzen.
'k Zie 's nachts door mijn armen de sterren zwermen
En het donzige wolkengewemel,
En de maan, die mij haat en zich koestert en baadt
In den zilveren lach van den hemel. —
Mijn pauwepronk... is de dos, dien mij schonk
De zon, om den sterfling te sparen,
Wien mijn lichtlooze blik zou bleeken van schrik
En mijn droeve gestalte vervaren.
Nu omspan ik den trans met mijne armen van glans,
Tot mij lokt Zefiers wapprend gewaad,
En ik henenduister naar 't oord, waar de luister
Der lonkende zon mij verlaat. —

Ik ben geboren uit zonnegloren
En een vochtige zucht van de zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwollen van 't wereldsche wee. —
Mij is gemeenzaam, wie even eenzaam

Het leven verlangende slijt,
En die in tranen zijn vreugde zag tanen...
Doch liefelijk lacht, als hij lijdt!

Terwijl ik Perk herdacht, heb ik Keats en W. W. van Lennep met zijn boekje niet uit het oog verloren. Integendeel heb ik door I r i s ook Perk teruggevonden in de nabijheid van die engelsche dichters, die Van Lennep bewonderde. Keats, Shelley en Perk, zijn zij ook niet alle drie vergoddelijkers van de Schoonheid, alle drie zulken geweest als de goden vroeg tot zich nemen omdat ze zoo liefhebben?

De sfeer waartoe ik u wou inleiden is u opengegaan. Een sfeer van schoonheid-vergoddelijking waarin Shelley en Keats bewonderd werden, en de pasgestorven Perk werd liefgehad. Waarin eenerzijds de Grieken en Vergilius gelezen werden, die ook voor die groote Engelschen zooveel hadden beteekend, maar anderzijds alle hollandsche dichters van Vondel en Hooft tot Potgieter zorgvuldig werden bestudeerd.

Diezelfde drieledige bewondering: voor Engelschen, Klassieken en Hollanders, die ons jongeren bezielde, blijkt ook uit de aanteekeningen op de vertaling van Hyperion. Zonder dat wij den vertolker kenden, lazen

wij den sympathischen arbeid en die hielp mee om ons een tijdlang vast te houden in de sfeer die ons weldadig was.

Men heeft zich later verbaasd dat ons blijven daar niet durend geweest is. Maar moest men zich niet eer verbazen dat het verschijnsel van zulk een gezamenlijken schoonheidsdrang heeft plaats gehad? Het zal altijd iets zeldzaams zijn dat hier in dezen, daar in genen, dat in een geheele groep van tijdgenooten de liefde tot de schoonheid uitslaat boven al het andere, hun leven vervult, en hen alles gering doet achten wat niet deelt in die ééne genegenheid. Het zal altijd iets zeldzaams zijn en het is altijd een wonder.

Wat wil men dan, als de vlam tot de kool keert, zich verbazen over haar geslonkenheid. Verbaas u liever over de véle tongen die uw hemel hebben rood gemaakt.

Dit kan ik u zeggen, dat, indien er toen in Amsterdam één ding zeker was, dan was het de schoonheid, en dááraan heeft al wat later gekomen is niets kunnen veranderen.

Wanneer ik nu denk aan de dichters die of in die

stad zelf of daarbuiten elkanders leven deelden of in elkanders arbeid belangstelden, dan zie ik allereerst Willem Kloos, die de vriend van Perk geweest was, en die juist bij het begin van mijn herinnering aan de uitgaaf van diens Gedichten beginnen zal.

Dat was op zichzelf al een schoone leerschool, dat uitgeven van de Gedichten. Ik herinner mij de eerste kennismaking met vele van die verzen. Niet alle tegelijk, maar geleidelijk nu het eene, dan het andere zag of hoorde ik, en dat gaf dan vreugde, genot, bewondering, of gelegenheid tot opmerking, studie en gesprek. Het meest treffende was wel dat wij hier uit de dichttaal waren, uit de al of niet fraaie aangenomen vormen, die toch altijd nog een, klein of groot, deel waren, ook van de beste negentiende-eeuwsche gedichten in Nederland. Naar onzen indruk, omdat die nieuw en hevig was, waren wij zelfs uit de taal. Die eerste indrukken van Perk's verzen gaven plotseling aanwezen aan de natuur-zelf in haar meest boeiende schakeeringen: maanlicht en pijnwoud, nachtelijke waterval en heidekudden, bergen en beken ravijnen en valleien. Wij zagen ze, maar als in een droom, lichtend stralen door den nacht van onze

verbeelding, stralend lichtend door onze verbleekende dagen. Wij waren — waar wisten we niet, maar ergens anders, ergens waar het vreemd en heerlijk was. Zoo waren mijn eerste indrukken. Maar daarna toonden zich duidelijk enkele verrassende beelden; verrassend door oorspronkelijkheid en door hun kracht van aandoening en de diepte van hun aanraking. Eindelijk werden de deelen van een heel gedicht, de schilderende bijvoegelijke naamwoorden, de klank en beweging bootsende verzen, het gespeel van de fijne ritmen onder den gang van het eene groote, het heele spel van alliteraties en assonnanties en kunstvolle rijmen, herkenbaar, en de plaatsen zelfs waar een tijdelijke zwakheid door een voorloopig woord was verheeld. Dáár moest de uitgever ingrijpen.

Het handwerk van de dichterlijke kunst kwam zoo rijkelijk ter sprake, en alweer merk ik op dat ook W. W. van Lennep zijn aandacht daar voor over had. Ik kan de verzoeking niet weerstaan een gedeelte van zijn eerste aanteekening af te schrijven.

,,Niet alleen door de keus van zijne beelden, maar ook door de overeenkomst van k l a n k en g e v o e l s-uiting en vooral door zeldzame gaven van versificatie

heeft Keats bij mij sedert jaren verkregen, dat de eerste 200 regels van zijn „Hyperion" uitdrukking zijn geworden van mijne gewaarwordingen bij menig grootsch en somber landschap, bij vele schoone bewolkte luchten. Ik geloof de oorzaak op het spoor te zijn gekomen. Ook het droefst en somberklinkende is bij Keats nooit naargeestig, omdat het altijd die verscheidenheid van het leven heeft, die het sombere in de natuur schoon maakt en het glanzende in de natuur voor eentonigheid bewaart.

„Een ieder heeft genoten, vooral op den eersten helderen dag van het beginnende jaar, bij het aanschouwen van dat net van dansende zonnestralen, dat zich als jambische reien op onze wateren beweegt. Maar hoe wars wierd men spoedig van het vroolijke schouwspel, indien niet telkens, nu in het midden, dan tegen den oever, nu voor een steiger, dan tegen een schip — altijd onverwachts en toch nimmer de maat van het geheel verbrekend, schitterender en breeder lichtvonken uitschoten, zoo levendig als Keats' eigen zonnige wezen.

„Die lichtvonken in 't vroolijke, schaduwtinten in 't sombere, zijn bij hem onder anderen zijn bevallige

alliteratiën. Hij kent meer dan iemand de kracht van dit dichterlijk hulpmiddel. Nu eens als in den eersten regel:

Deep in the shady sadness of a vale

dient de klimmende zwaarte der Engelsche d om het woord s a d n e s s met vroeger ongehoorden nadruk te doen uitkomen; dan weer, zooals in regels die ik straks zal aanhalen, verzellen vocaalklanken een zich verwijderenden stap en wijzigen zich, zooals het geluid zich met den afstand wijzigt, om eindelijk in een korte *e* weg te sterven. Soms is er een alliteratie, die den grondtoon van een paar regels uitmaakt met eene andere er door heen, welke sterker opspringt. Soms weer wordt de klankherhaling ondeugend gebruikt om u iets te zeggen, zonder dat gij het al te duidelijk merkt, maar juist genoeg om ongemerkt den indruk te kleuren, die de volgende regels op u maken moeten.

„In nog hooger mate merkt men dat krachtige leven in het metrum zelf. In ieder gedicht heeft iedere regel minstens één, meestal twee zware klemtonen. In middelmatige rijmelooze pentameters daalt één dier klemtonen in rustelooze gejaagdheid neer op den

laatsten voet. In middelmatige Alexandrijnen vallen zij te dikwijls op de onveranderlijke snede en met eentonige statigheid op de voorlaatste heffing. Bij Keats heerscht de grootste verscheidenheid. Nu eens vindt men het hoofdgewicht op de laatste, dan op de voorlaatste heffing, dan op de zeer veranderlijke snede of op de heffing die eraan voorafgaat; of zeer dikwijls, met verandering van den aanslag van het vers, op de eerste lettergreep, ja soms zelfs in den val van den laatsten voet. Toch wordt de rhythmus nimmer verstoord.

,,De volgende regels, de aanhef van het gedicht, zullen mijne woorden duidelijker maken. Ik heb de syllaben, waarop de zwaarste toon valt, gespatieerd laten drukken; soms, waar de toon bizonder zwaar is, met iets vetter letter.

Deep in the **shady** sadness of a vale
Far sunken from the healthy breath of morn,
Far from the fiery noon, and eve's one star,
Sat greyhaird **Saturn**, quiet as a stone,
Stil as the silence round about his lair;
Forest on forest **hung** about his head
As cloud on cloud. No stir of air was there,
Not so much life as on a summer's day
Robs not one light seedfrom the feathered grass,
But where the dead leaf fell, there did it rest.

,,Hierna volgen vier, met opzet minder statig gevormde regels:

A stream went voiceless by, still dcadened more
Bij reason of his fallen divinity
Sprcading a shade. The Naïad, 'mid her reeds
Press'd her co*l*d finger c*l*oser to her *l*ips.

en dienen om de volgende schoon gebouwde periode voor te bereiden. Ik heb daarin de gealliterreerde vocalen door cursief en de toppen van de climax door kapitale letters doen aangeven.

Along the m*a*rgin-s*a*nd l*a*rge footm*a*rks went,
No f*u*rther th*a*n to wh*e*re his feet had stray'd
And sl*e*pt th*e*re since. Upon the sodden ground
His old right hand lay nerveless, listless, DEAD,
UNSCEPTRED; and his REALMless eyes were closed,
While his bowcd head seemed listening to the Earth
His ancient mother, for some comfort yet."

Deze en dergelijke opmerkingen van den Hyperion-vertolker drongen diep door en vonden in onszelf een veelvoudig antwoord.

Of hij ook het door ons zoo genoten boekje van Leigh Hunt kende, Keat's en Shelley's vriend en tijdgenoot, die op dezelfde wijs de schoonheden van Spenser, Shakespeare, Milton en zoo menigen anderen grooten voelen deed?

Wij lazen tal van dichters zoo, oude en nieuwe, vreemde en eigene, klassieke en moderne; en middelerwijl had Kloos in zijn Voorrede voor Perk's Gedichten, de Poëzie huldigend, deze haar nieuwste uiting aan den huiselijk-vaderlandschen sleur tegenovergesteld.

Perk had de Natuur gezien, en haar strijd tusschen leven en dood opgeheven in de Schoonheid. Kloos was geheel anders, hij zag niet buiten zich, maar in zich. ,,Zoo het waar is," schreef hij, ,,dat men onder poëzie moet verstaan dien volleren, dieperen gemoedstoestand, welks aanleiding in alles kan gevonden worden, en die zijn uiting zoekt in lijnen, kleuren en tonen, dan doet men wellicht het best, zich aan de definitie te houden, die de fijne Leigh Hunt eens gaf: Poetry is imaginative passion." En verder: ,,Vorm en inhoud bij poëzie zijn één, in zooverre iedere verandering in de woorden een gelijkloopende wijziging geeft in het beeld of de gedachte, en iedere wijziging in deze een overeenkomstige nuanceering van de stemming aanduidt. En aan de stemmingen kent men de ziel. Diepe sentimenten, machtige passies uiten zich in stoutere en forschere, fijnere en scherpere

beelden, terwijl het hart, dat slechts ontvankelijk is voor indrukken van het dagelijksch verkeer, ook der fantasie geen wieken zal geven, maar in eene liefelijke spelevaart langs de oppervlakte van de kunst als van het leven glijdt." In de volgende dithyrambe eindelijk stelt hij het beeld van de Poëzie op zooals ze zich hem had voorgedaan: ,,De poëzie is geen zacht-oogige maagd, die, ons de hand reikend op de levensbaan, met een glimlach leert bloemen tot een tuiltje te binden, en zonder kleerscheuren over heggen heen te stappen, ja zelfs zich bukt en ons wijst, hoe de scherpste stekels het best kunnen dienen, om het schoeisel te hechten, dat de lange weg had losgewoeld, doch eene vrouw, fier en geweldig, wier zengende adem niet van ons laat, die ons bindt aan haar blik, maar opdat wij vrij zouden zijn van de wereldzorg, die hart en hoofd in bedwelming stort, maar ook den drang en de kracht schenkt, zich weder op te richten tot reiner klaarheid dan te voren, die de hoogste vreugd in de diepste smart, doch tevens de diepste smart in den wellust van de pijn verkeert, en tot bloedens toe ons de doornen in het voorhoofd drukt, opdat er de eenige kroon der onsterfelijkheid uit

ontbloeie. Geen genegenheid is zij, maar een hartstocht, geen bemoediging maar een dronkenschap, niet een traan om 's levens ernst en een lach om zijn behaaglijkheid, maar een gloed en een verlangen, een gezicht en een verheffing, een wil en een daad, waarbuiten geen waarachtig heil voor den mensch te vinden is, en die alleen het leven levenswaard maakt. Anderen mogen buigen en bidden in bangheid en hoop, alsof zij door de planken der groeve den geur van het paradijs konden erkennen, en den landweg hunner bewegingen beperken tusschen de optrekjes der christendeugden naar het verschiet der eeuwige zaligheid — zaliger de dichter, die geen drukking boven noch om zich duldt, die de dingen dezer wereld langs zich voorbij ziet gaan met bewonderenden blik, en over allen den schijn zijner eigene schoonheid doende spelen, geen zucht van begeerte laat, als zij wijken — zoo wonderbaar en zoet als het leven dunkt hem de dood — maar die zichzelven godheid en geliefde tevens is, waar hij stormt en juicht, en weent en mijmert, eenzaam met zijn ziel onder de blauwe oneindigheid."

In dit proza had de poëzie-vergoddelijking van de

jonge dichters haar strijdbare uiting gekregen. Om Kloos groepeerden ze zich en ondersteunden hem in 1885 bij de oprichting van een gemeenschappelijk tijdschrift: De Nieuwe Gids.

Tusschen de ouderen werd door dit manifest een lijn getrokken. Potgieter werd geëerbiedigd, Beets afgestooten.

Aan gedichten schreef Kloos van 1884 op '85 de fragmenten van Okeanos, waaruit ik een gedeelte van „Ganymedes op Aarde" overneem.

Hij was een kind der menschen, opgevoed
Bij menschen, en als menschen sterfelijk.
Bij vroegen uchtend ging hij uit, wen nauw
Der bergen toppen in de scheemring grauwden,
En wen het vlottend rood des hemels straks
In bloedge vlokken viel op 't vale weiland,
Dat verder naar het West in mist verliep,
Voerde hij reeds, met vluggen tred, en dreef,
Op velerhande wijzen zijner fluit,
Zijn willig-volgend vee langs 't bochtig pad,
Dat zachtjes hellend naar het hoog-land leidde.
En als de zon dan op het hoogste stond,
En heel de stralend-helle middaglucht
Gloeiende neerhing over 't stille veld,
En 't wijd-uitgrazend vee zich langzaam, de een
Na de ander had terneergevlijd in 't gras
Tot niets zich meer bewoog, dan zocht ook hij,

Met achteloozen tred, in 't naaste lommer,
Een ongestoorde rust — en lag, en sliep.
En als soms, bij geval, een sluwe Faun
Of wilde Sater, op datzelfde pad
Geraakt, behoedzaam met de hand de takken
Uit-één-schoof, en twee fonklende oogen gluurden
Door 't donkergroen geblaert, dan dacht die wel,
Verrast door d' aanblik van dat schoon gelaat,
Dat in die schemering als daglicht gloorde,
Een jongen God te zien, een zoon van Zeus,
Hermes of Phoibos-zelf, en tripte verder.

Maar sliep hij langer dan 't zijn vee geviel,
Zijn speelgenooten in de groene weide,
Dan kwam met zachten tred zijn lievlings-lam
En lekte hem de handen waar hij lag;
Tot hij, ontwaakt, met éénen vluggen sprong
Zich hief, en stond, en door de struiken stoof
In 't volle zonlicht: daar liep alles dan,
Op 't luide roepen van zijn heldre stem,
Van heinde en verre naar den meester saam,
In dolleren galop of staatgen tred.
Dan was het feest-tij in het open veld.
Het jonge broedsel huppelde aan zijn zij
Of joegen op zijn spoor in wilde vaart,
En vloden voor hem heen en keerden weer.
Dan zette hij de vingers aan de lippen
Op 't smalle fluitje, dat hij zelf in 't riet
Met vlugge hand zich sneed, zoo Pan verzon,
En danste vóór op 't mollige tapijt,
Naar de effen maat van eigene muziek.
En heel dat jonge volkje met hem mee,
Vroolijke kalvren en het blonde lam.

Of wel, hij zat terneer in de onbewogen
En effen schaduw van een eenzame eik, —
Maar alles daaromheen was zonne-licht —
En blies hun allerhande liedjes voor,
En zong daarbij van blijden zomer-tijd,
Van, lange dagen, in het geurend gras
Roerloos te droomen onder blauwe lucht;
En hoe de God, die door de weiden gaat,
Wanneer het middag is en alles rust,
Iedere kudde met haar leidsman kent
En ook een God is voor het makke vee.

In 1885 volgden de schoonste sonnetten. Eerst dit teedere:

Zooals daar ginds, aan stille blauwe lucht,
Zilveren-zacht, de half-ontloken maan
Bloeit als een vreemde bloesem zonder vrucht
Wier bleeke bladen aan de kim vergaan,

Zoo zag ik eens, in wonderzoet genucht,
Uw half-verhulde beeltnis voor mij staan, —
Dan, met een zachten glimlach en een zucht,
Voor mijn verwonderde oogen ondergaan.

Ik heb u lief, als droomen in den nacht,
Die, na een eindloos heil van éénen stond,
Bij de eerste schemering voor immer vloôn;

Als morgenrood en bleeke sterren-pracht,
Iets liefs, dat men verloor en niet meer vond,
Als alles, wat héél ver is en héél schoon.

Daarna dit trotsche en hartstochtelijke:

Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten,
En zit in 't binnenst van mijn ziel ten troon
Over mij-zelf en 't al, naar rijksgeboôn
Van eigen strijd en zege, uit eigen krachten, —

En als een heir van donker-wilde machten
Joelt aan mij op en valt terug, gevloôn
Voor 't heffen van mijn hand en heldre kroon:
Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten.

En toch, zoo eindloos smacht ik soms om rond
Uw overdierbre leên den arm te slaan,
En, luid uitsnikkende, met al mijn gloed

En trots en kalme glorie te vergaan
Op uwe lippen, in een wilden vloed
Van kussen, waar 'k niet langer woorden vond.

Eindelijk dit rustige:

Nauw zichtbaar, wiegen op een lichten zucht
De witte bloesems in de scheemring — ziet,
Hoe langs mijn venster nog, met ras gerucht,
Een enkele, al te late vogel vliedt.

En ver, daarginds, die zacht gekleurde lucht
Als perlemoer, waar iedre tint vervliet
In teerheid... Rust — o, wondervreemd genucht!
Want alles is bij dag zóó innig niet.

Alle geluid, dat nog van verre sprak,
Verstierf — de wind, de wolken, alles gaat
Al zacht en zachter... alles wordt zoo stil...

En ik weet niet, hoe thans dit hart, zoo zwak,
Dat al zóó moê is, altijd luider slaat,
Altijd maar luider, en niet rusten wil.

In den kring van Kloos kende ik dichters en las ik gedichten die allen dien éénen trek gemeen hadden, dat de poëzie hun gold niet als een bijkomstigheid, maar als levensbeginsel. Evenals Perk in Δεινὴ Θεός sprak Kloos het nadrukkelijk uit in het volgende:

Gij die mij de eerste waart in 't ver Verleên,
Toen alles was één schoone somberheid,
Gij zult mij de allerlaatste zijn. Ik wijd
Dit stervend hart U, met mijn laatste beên.

Want al mijn dwalingen en al mijn strijd,
En wat ik heb geliefd en heb geleên,
Het waren allen slechts als zooveel treên
Tot waar Gij eeuwig troont in Heerlijkheid.

Eén, één moet zijn aan Wie ik alles gaf,
En leven kan ik niet dan als ik kniel,
't Zij voor Mij-zelf, een Godheid of een Droom.

De Godheid stierf... Ikzelf ben als Haar Graf:
Kom gij dan nu ik val... Ziel van mijn ziel,
Die n i e t s dan droom zijt... 'k roep U aan: O, koom!

En ofschoon niet allen, en geen mensch gedurig, de Schoonheid zoozeer voelen kon als het Eene en Eeuwige, toch was de kring waar wij voor dergelijke uitingen een echo vonden of zochten niet beperkt.

Het is een heel onjuiste voorstelling — die toch toentertijd door velen werd uitgesproken — dat die jonge amsterdamsche dichters geen oog hadden voor alles wat eenigszins anders was dan zijzelf. Ik heb al gezegd hoezeer dichters van verschillende talen en tijden zorgvuldig gelezen werden, niet filologisch — ik had spoedig gelegenheid het te betreuren — maar met een liefde en bewondering die het gelezene deden invloeien in onze verbeelding; èn met aanstreeping van plaatsen die we schoon vonden. Vooral ook hollandsche dichters van zeventiende en achtiende eeuw werden zoo gelezen. Toen ik later mijn bloemlezingen uit hun werken saamstelde kon ik voor een goed deel mijn voordeel doen met vroegere streepjes. En volstrekt onwaar is het dat oudere tijdgenooten werden verachteloosd. Ondanks ons verzet tegen Beets genoten en prezen wij die weinige van zijn verzen waarin schoonheid en verlangen naar schoonheid tot uiting komt. Vosmaer was ons niet enkel om zijn persoon, maar ook door zijn arbeid sympathiek. Nanno heeft op Kloos' Sappho ongetwijfeld ingewerkt. Maar wie, reeds in Kloos' In Memoriam Jacques Perk, allerhoogst geprezen werd was Potgieter. ,,De gloed

eener intellectueele passie, zooals ons tot dusverre nog slechts uit enkele gedeelten van Potgieter's Florence had mogen toestroomen." Een van de drie dichtwerken die de vrienden uit den engeren kring mij op mijn zeventienden verjaardag ten geschenke gaven was de Poëzy van Potgieter. Florence betrof mijn eerste letterkundige studie van eenigen omvang in een Amsterdammer Weekblad van 1883. Ik sprak hier enkel van dichters; anders zouden Multatuli, Huet en Dr. Doorenbos moeten genoemd worden.

Wien wij niet konden zetten was Bilderdijk. Hij was de ook door Beets werkende kracht die wij verfoeiden. Tegenover hem veranderde onze houding, die eerst eene van verhevener poëzie tegenover meer huiselijke geweest was, tot de veel doeltreffender van poëzie tegenover retorica.

Tegenovergesteld aan de retorica, die in haar wezen de behandeling van het geijkte beeld is, werd de poëzie voor ons de voortbrenging van het oorspronkelijke beeld. Als zoodanig was ze bij ons wat ze ook bij fransche en duitsche dichters van onzen leeftijd geworden is: zuivere beeld-kunst

met weglating, zooveel mogelijk, van redeneerverband.

Onze kritiek, bewonderende zoowel als afwijzende, kwam voort uit dit kunstenaarschap. Het oorspronkelijke beeld beminden, het overgeleverde haatten wij. Ons verbond met naturalistische prozaschrijvers kwam daaruit voort dat een dergelijke kritiek ook door hen geoefend werd.

Vóór het verschijnen van De Nieuwe Gids was deze kritiek ons bewust geworden. De Literaire Kronieken van dat tijdschrift waren dan ook allerminst een vuurwerk van paradoxen of een uitbarsting van letterkundige baldadigheden: ze waren een fijne en voorzichtige onderscheiding van wat oorspronkelijk en wat konventioneel was, een ontleden van de gedichten in hun elementen van klank, ritmus en beeldspraak, en een rangschikken van het bewonderde in een met kennis en ruimen blik overschouwd tafreel van de nederlandsche letterkunde.

Het was niet de geringste voortreffelijkheid van Kloos, dat hij, die de beweging leidde, even duidelijk de paden zag die uit het Verleden kwamen, als hij stellig de richting naar de Toekomst wist.

Denk ik nu aan andere toen beginnende dichters

dan herinner ik me hoe wij Pol de Mont's eerste bundels lazen, hoewel weinig heele gedichten daaruit in mijn herinnering nableven. Pol de Mont kwam uit een geheel andere wereld dan de onze: zijn natuurlijke zinnelijkheid voelden wij als een deugd en wij beseften dat zijn invloed op vlaamschen smaak en vlaamschen versvorm weldadig werken moest; maar dat was toch maar een betrekkelijke verdienste voor de nederlandsche dichtkunst in haar geheel. Het goede was er, maar veel schrijvend bezat hij niet de macht het te doen gedijen, totdat het al wat minder was verdrong. Vandaar dat Kloos over zijn Fladderende Vlinders schrijven kon: „De Heer Pol de Mont heeft zoo pas zijn tienden bundel uitgegeven. Er staan 22 regels in die het aantal goede verzen in onze literatuur met het hunne vermeerderen. Hier zijn zij:

Dit pastoreelken wilde ik nog zingen
Van roekedekoeënde, sneeuwwitte duiven.

'k Weet niets zoo schoon, bij lent- en zomerdagen,
Dan 't bloeien na te gaan der kerselaren.

(... zat, in 't priëel)
Mijn lief en vlocht zich knoppen in de haren

Wat lijsters pijpen
En merels in de donkre heesters kweelen.

(Waar zwaluwen)
Luid piepend langs de struiken scheerden.

de wolken leken mij verschrikte kudden.

Wanneer ik van den dans naar huis u leidde,
Glimlachten, lief als immer, al de sterren.
Een blanke mist steeg langzaam uit de weide.

reppen
de kindren zich zoo snel langs bloemenhagen,
dat hun getrippel lijkt aan 't blijde kleppen
van honderd zwanen die door 't luchtruim jagen.

ja, menig bes, de handen fluks vereenend,
beeft als een riet, en murmelt schietgebeden,
en slaat een kruis, stom, op haar krukje lenend.

(Is dat de Stoute die de Hel bewoonde)
En de arme zieltjes hoorde jammerklagen.

en zij tript, niets duchtend op rozen pootjes.

gelijk de vlam, die in albasten vazen
door 't fijn gekorreld pleister heen komt blozen."

Een dichter die wij op dezelfde wijs lazen was Louis Couperus. Wat ons in zijn Santa Chiara trof was de afstamming van Potgieter. Wij bewonderden in de Florence niet langer alleen de

„intellectueele passie," maar vooral ook het door klank en ritme beeldende. Ditzelfde bewoog Couperus toen hij in terzinen de ontmoeting van Petrarca en Laura schreef.

Bedwelmend uur van heilig mystisch droomen!
Op breede wieken stijg' de beê der schaar
Omhoog bij 't ruischen van heur zangenstroomen,

Waar 't gouden orgelklaatren zich aan paar',
Omhoog bij wierook-, rozen-, leliegeuren,
En 't zacht-weemoedig glanzen op 't altaar

Van duizend lichten, wijl met duizen kleuren
Der zonne gouden gloor in ruit bij ruit
Een paradijs vol heilgen doe bespeuren,

Die biddend nederknielen om de Bruid,
Wier teedere oogen op het Knaapsken stralen
Dat zij vol moederliefde in de armen sluit...

Eén jonkman slechts, die niet aan 't snoer de kralen
Doet glijden, begeleidende 't gebed.
Wat zoo hem boeijen mag? Geen pooze dwalen

Door tranen van bewondring overnet,
Zijn oogen van hetgeen in gloênde vlammen,
Zoet-blakend vier! hem 't jeugdig harte zet.

Wat doet zijn jeugdgen ijver zóó verlammen,
Dat op den zachtkens prevelenden mond
't Latijn besterft; wat zóó zijn hand verstrammen,

Dat plots de rozenkrans haar zich ontwond?
Ginds in de sombre schaduw breeder zuilen
Is 't of een jonkvrouw, schoon en zonnig-blond,

Gelijk een duif zoo schuw, zoekt weg te schuilen.
Waarom heur zetel, midden in dien stoet
Van rijk getooide maagden, te verruilen

Voor schaûw, waar al wat schoon is zich voor hoedt?
Om ongestoord te droomen en te dwepen
Is wellicht zoo die eenzaamheid haar zoet,

Waar zij, in heilge vroomheid aangegrepen,
Den blik omhoog, Ave Maria bidt.
In breede plooijen gollevende, slepen

't Gewaad, zacht-groen, de wijle, wazig-wit,
Rondom haar heen, en de amberblonde lokken,
Een schemer werpend op het fonklend git

Der oogen, dalen in zacht-zijden vlokken
Langs 't reine voorhoofd en den donzen koon,
Omstroomen haar geheel, dier weggetrokken,

Half neergezegen kanten wijle ontvloôn.
Nooit lag een maagd in vroom gepeins verzonken,
En was als zij, de goudgelokte, schoon,

Nu plots een zonnestraal daar glanzensdronken,
Der zuilen schaûw doorweemlend, aan komt glij'n,
Om haar in heuren ootmoed te belonken.

Hoe lucht het op 't gewaterd zwaar satijn
Van 't kreuklend kleed, welks breed-geplooide vouwen
Een weerschijn geven als van porcelein!

Dan — of heur ernst hem 't dartlen deed berouwen? —
Omschittert met een gouden gloriekrans
De straal het blonde hoofd der vrome vrouwe,

En baadt heur aanschijn in zoo licht en glans,
Dat zij, schoon nog op aarde, schijnt verengeld,
Bereid te varen tot een hooger trans!

Als witte leliën ineengestrengeld
Beurt zij de vingren op, terwijl een gloed
Haar bleeke wang met koortsig rood doormengelt,

Of dit in sneeuw een roze ontluiken doet.
Hoe boeit dit beeld van vroomheid 's jonkmans zinnen.
Ach, dat heur blik diens vuurgen blik ontmoet',

Wien 't harte trilt, een luit gelijk, van minne!
Dan, 't schijnt, haar kuische ziele zweeft van de aard
Bij stroomen lichts een zalig eden binnen,

En straalt er als de reinste bloem dier gaard.
O, profecy van haar te droef verscheiden!
Stijgt thands ze in geestvervoering hemelwaart.

Eens komt het uur van 't duldelooze lijden,
Dat hem zijn vrees te vroeg verwezenlijkt:
Dat h e u r e ziel der aardsche ellende ontglijde,

De z ij n e vóór, die eenzaam dan bezwijkt!

In vroolijk dringen stroomt de drom naar buiten,
Wiens vroom gepeins voor minziek kozen wijkt,

Nu lach en scherts zich onbedwongen uiten.
Verrukking duurt zoo lang maar als de macht
Des choorgezangs de heemlen schijnt te ontsluiten;

Zoolang maar als dier ruiten bonte pracht
Van zonlicht glanst; zoolang maar als de roken,
Die 't zilvren vat er slingert, tooverzacht

Zich met het zoet der lelies, nauw ontploken,
Vereent, en van 't gebloemte droomen doet,
Dat aan des hemels boorden is ontloken!

Daar treedt van dartle maagden heel een stoet
Den tempel uit; hoe fonklen de edelsteenen
Op 't zwaar brokaat met sparkelenden gloed,

En wuiven kanten sluijers om haar henen,
Die 't blank der boezems en der lokken blond
Verhelend ommegolven! Schertsend lenen

Heur hoofden tot elkaar, en mond bij mond
Gaat van een zilverzuiver lachje trillen,
Waar men in 't fluistren stof tot vreugde vond.

,,Waar Laure toeven mag!"
Die zwijgend-stille
Reeds aan de trap om zijne jonkver mart,
Zou 't vragen dier vriendin herhalen willen.

,,Wat of zij draalt!"
Maar plots, hoe klopt zijn hart,

Wanneer:
„Reeds komt ze!"
't wederwoord mag blijken,
Dat in zijn schuchterheid geheel verward,

Hem in de schaûw der poort terug doet wijken.
Daar treedt ze langzaam voort, nog peinzensmat,
Het hoofd gebogen, en als achtloos strijken

De kreuklen van 't gewaad heur vingers glad.
Zijn ook haar teêre scheelen neergeslagen,
Toch schemert door de wimpers heen die schat

Van zoete blikken, die ten hemel zagen.
Nog niet zijn gantsch verwellekt op heur wang
De rozen, die de vroomheid er deed dagen,

Toen klonk van hooger sfeer een harpezang.
Nu zweeft ze hem voorbij... zijn oogen smeeken
Haar om hetgeen zijn mond, zoo schuchterbang,

Zelfs niet te lisplen waagt... dan, laas, geen teeken
Verkondt, dat Laura zijne beê verstaat,
En 't harte schijnt van droefnis hem te breken.

Een enklen achteloozen blik... zij gaat,
En mengt zich in het dichtst van haar gespelen.
Terwijl de moorsche knaap in bont gewaad,

Die 't misboek draagt dat schittert van juweelen,
Den jonkman nagluurt met een snaakschen lach,
— Wat maar zijn schelmsch gelaat niet kan verhelen —

Daar hij zóó vurig en zóó teer hem zag
Naar zijne blondgelokte vrouwe staren,
Als slechts een weergeliefde minnaar mag.

O, zaalge stond! O, zinge nu de maren
Van zijne min Petrarcaas zoete luit!
O, ruischen nu van 't gouden lied zijn snaren!

O schalle nu Vaucluses herdersfluit!
Een Muze moog' den zinger zoo vervoeren,
Dat, wen hij klagend zijnen hartstocht uit,

Als paerlen zich de tonen samensnoeren,
En de echos van het zangerig sonnet,
Geheel Italië doortrillend, roeren

Al wien de liefde in vlam reeds had gezet!

Dit schrijven is niet een bloemlezing. Verzamelingen toch van dien naam geven wel de gedichten buiten verband met het andere werk van hun maker, maar ze toonen ze niet in een nieuw verband. Het nieuwe verband waarin ze hier voorkomen is het gemeenschappelijk streven van een aantal tijdgenooten. Dat ik Santa Chiara geheel aanhaal is niet omdat ik het volledig schoon vind of omdat ik meen dat het andere, kleinere gedichten van Couperus overtreffen zou, maar omdat het in dit verband behoort. In het spoor van Potgieter, die in Dante den grooten Vaderlander eerde, kwam Couperus naar Italië en vond er den kunstenaar Petrarca. Voor ons,

kunstenaars en sonnettisten, was dit een daad die ons hart van verwachting kloppen deed.

Sonnetten werden geschreven — aangevallen en verdedigd — maar geschreven, door allen die de beweging aanraakte.

Zoo vindt men er, in De Nieuwe Gids van 1885 en 1886, van twee schilders, Jac. van Looy en Jan Veth, die als schrijvers meer bekend geworden door hun proza, het beoefenen van dien kunstvollen versvorm toch nooit opgaven. Van beiden geef ik een voorbeeld. Eerst van Van Looy: ,,Herinnering."

Ik zie dat bleek gelaat, als met een krans
Omspannen door het streng geplooid kornet —
Die zachtblauwe oogen weer, als in gebed,
Neerblikkend naar den vluggen naaldendans.

En aan haar voeten in den zonneglans,
Zie 'k hoe een blonde knaap zich spelend zet:
Dan — aandachtsvol — soldaatjes kleurt hij, met
Helroode mantels en een lange lans.

En breeder werpt de zon haar stralenkleed...
Van uit hare oogen licht een wondre vreugd
Die langzaam dooft in stille mijmering: —

Dus zie ik de oude die mijn droeve jeugd
Vergeten leerde, wat ik zwijgend leed,
In 't bonte waas van mijn herinnering.

Van Veth is het volgende: ,,Landschap," naar een later ietwat verbeterde lezing.

Hoe kwijnt in 't ronde 't vogelengerucht,
Nu de avond komt op vleuglen luw en loom —
Daar zinkt de zon in den vergulden zoom
Van 't verre ruim der ongerepte lucht.

Breed vloeit — zooals dit leven in een droom —
Het klare beeld van 't vredige gehucht
In de' effen spiegel van den stillen stroom
Waarop geen enkel vluchtig golfje vlucht...

Zoo valt ál wat daar sluimert, ver in 't rond,
Gelijk een droombeeld in mijn kalm gemoed,
En schijnt dit leven mij een droom te zijn.

Zóó klaar dat, mijmrend, ik in dezen stond
Een wondre fluistring wel gelooven moet,
Die droomen leven noemt en 't leven schijn. —

Met deze sonnetten waren we in het hart van Amsterdam. We begeven er ons buiten als we twee andere sonnetten-dichters gedenken: Hélène Swarth en J. Winkler Prins.

Hélène Swarth, amsterdamsche van geboorte, maar woonachtig in België en die haar eerste verzen in het Fransch schreef, gaf gehoor aan den raad van Pol de Mont en schreef latere in haar moedertaal. Eenzame Bloemen, Blauwe Bloemen en

B e e l d e n e n S t e m m e n waren de drie bundels waarmee zij de dichterlijke beweging in Nederland begeleidde en deelde.

Ik herinner mij hoe frisch ons de eerste aandeed, waarin een levendig gevoel slag op slag bevallig werd uitgesproken. „Ik heb mijn dag verdroomd, zoo doe ik met mijn leven," was een regel die we elkander glimlachend nazeiden. En met een „'t kan niet beter" lazen we de oprechte verzen:

Zoo vaak heb ik mijn lippen stuk gebeten,
Zoo vaak heb ik mijn handen saamgewrongen,
Opdat geen mensch de wrange pijn zou weten,
Waarvan de tranen mij in de oogen sprongen.

De snikken, die mijn boezem openreten,
Ik heb ze, fier gelijk een man bedwongen;
En dan — ik zal hem nimmermeer vergeten
Dien wanhoopstijd — dan heb ik luid gezongen.

Oprecht, en tevens schoon, dat was onze indruk van een sonnet als het volgende:

Ginds, langs de lanen, dwaalt een kozend paar.
Haar wangen blozen en zijne oogen blinken.
Zijn arm omringt haar leest; haar blikken drinken
Zijn blikken en zijn liefde zegent haar.

Hen spiedt een maagd. Zij hoort hun kussen klinken
En plots, met een hartstochtelijk gebaar,

Slaat zij hare armen om een rozelaar.
— In 't lenteloover zingen luid de vinken.

De roode rozeblaadjes vallen zacht
Op 't lokkig hoofd, door vreemde smart gebogen.
't Beklemd gemoed ontsnapt een lange klacht.

De tranen wellen, peerlend, in hare oogen.
Diep dringt de struik zijn doornen in haar borst
En gansch haar wezen trilt van liefdedorst.

De Blauwe Bloemen bevatte een dubbel aantal sonnetten, en die waren „aan de nagedachtenis van Jacques Perk" opgedragen. Eigen liefde voor een vroeg-gestorvenen en vereering voor den dooden dichter schenen saam te vloeien: twee levensstroomen naast elkander: menschelijke liefde en behoefte aan vergoddelijking.

O jeugdig beeld, verheerlijkt beeld eens dooden,
zoo vaak aanschouwd, in zaalge weemoedsdroomen,
u blijf ik trouw, hoewel de jaren vloden,
de vluggewiekten, die niet wederkomen.

Nog voel 'k een tranenvloed mijn ziel doorstroomen
wanneer ik peins aan u, en hoe de goden
u, ach! zoo vroeg, een koele wijkplaats boden,
melodisch door den wiegezang der boomen.

Ik hoor uw stem in 't lied der nachtegalen
ik zie, van milden zilverglans omgeven,
uw blonde kruin in blonde manestralen.

'k Zie aan den hemeltrans uwe oogen blauwen,
en 'k voel uw adem liefdevol omzweven
mijn handenpaar, aanbiddend saamgevouwen.

* *
*

Het zuiverst marmer heb ik mij gekozen,
een blok waaruit de kunstnaar blanke vazen
en goden vormen kan. Lang bleef ik poozen
vóór ik begon. — O dichters, eedle dwazen!

En 'k schiep een heerlijk beeld. Mijne oogen lazen
mijn droom vertolkt in marmer, witte rozen
op 't schoon gelaat. Mijn wangen voelde ik blozen.
„Vermocht ik u mijn adem in te blazen!"

Ik sloot hem, bevend, in mijn smachtende armen
en zocht mijn kille schepping te bezielen...
De levenlooze liet zich niet verwarmen.

Wat bleef mij, dan, terwijl mijn tranen vielen,
van smart waanzinnig, smeekend om erbarmen,
zijn knie omarmend, voor mijn god te knielen?

* *
*

Gelijk een spelend kind, in zoeten waan,
haar pop aan 't liefdevolle hartje drukt,
van 't zielloos mondje menig kusje plukt
en meent haar kindjes hart te voelen slaan,

het vlassen haar met bloem en lintje smukt,
de kleertjes aantrekt, die zoo mooi haar staan,
de wassen wang, wier rooskleur haar verrukt,
warm streelt — de verf hangt lipje en vingers aan —

— Zoo deed ik, dwaze, met mijn dichterdroom.
Mijn leven leende ik aan een lieven pop.
O glimlach niet: ik was zoo jong, zoo mild!

Mijn popje doste ik uit en sierde ik op
en kuste en minde ik, o zoo teêr, zoo vroom,
zoo lang... Wee mij, ik heb mijn ziel verspild.

In dit saamvloeien van liefde en schoonheidsdorst lag immers de heele beweging zooals ze met Perk begonnen was. Liefde en schoonheidsdorst, hun vereeuwiging zoekend door de kunst.

In de Beelden en Stemmen schijnt die vereeuwigende macht zich van zichzelf bewust te maken. Liefde en schoonheid waren gebonden geweest aan menschelijke ervaringen, maar haar diepste wezen zocht zich nu los te maken en alleen uiting te vinden in beelden die in den geest een rustig leven leidden. Symbolische, bijna allegorische gestalten — fresco's heet ze hen — komen naar voren, en door deze spreekt ze dat uit wat haar het meest eeuwige dunkt.

De Poëzie, en die vergoddelijkt, dat was voor haar de gids, de Engel, wiens wezen dan weer met dat van den Heiland, van Jezus, samenviel.

Toen bracht mijn gids mij in een stillen tuin
Met donkre lanen kronklend over 't gras,

En bloemen bloeiden tusschen 't struikgewas,
En gouden vruchten sierden kruin bij kruin.

Ik plukte een schoone bloem, doch eer zij was
Gebroken van haar stengel, werd zij bruin.
Ik plukte een vrucht — het zonlicht lonkte schuin —
En de appel bleek vol bitterheid en asch.

Toen brandde een blos van toorn op mijn gelaat,
En 'k vroeg: — ,,Hoe brengt mijn goede gids mij hier,
Waar al wat is geen wezen heeft maar schijn?"

,,Opdat uw lied," sprak hij, ,,geen logen vier',
Opdat uw hand zich niet verleiden laat
Den Waan te plukken voor het ware Zijn!"

* *
*

Toen hoorde ik vleugelkleppen of een zwaan
Zich neerliet bij mijn leger en ik zag
Een engel met een blinkend zwaard. Ik lag
Verlamd, als zij die weldra sterven gaan.

Toen sprak hij: ,,Wee, gedenk den Oordeelsdag,
Wanneer gij, naakt, zult voor uw Rechter staan,
Met al uw zonden!" En hij zag mij aan,
En 't was verplettrend als een donderslag.

En driemaal rees en daalde 't vlammend zwaard,
En driemaal gloorde een lichtkruis op de lucht,
En, toen hij heenvloog, beefde driemaal de aard.

Die engel Gods! nog sidder ik voor hem,
Die alles weet en sterk is en geducht.
Ik zie die oogen en ik hoor die stem.

* *
*

En in de beek stond reeds mijn voet gebaad,
— Een beek, door dubblen dorst van zon en zand
Half leeggezogen — toen een kinderhand
Mij vasthield bij den zoom van mijn gewaad.

En als een rooswolk in een gouden rand,
Lachte in een lijst van goud-haar zijn gelaat,
Terwijl hij sprak: — ,,Zoo gij door 't water waadt,
Draag me op uw schoudren naar dat schoone land!"

En alzoo deed ik, doch, toen ik hem droeg,
Werd wat mij licht leek, middlerwijl als lood,
En 't water zwol zoo dreigend, dat ik vroeg:

— ,,Moet ik nu sterven en zijt gij de Dood?"
Doch hij: — ,,De Dood niet, maar uw Meester wel!"
Toen zweeg de storm en 'k zei: ,,Emmanuel!"

Door drie bundels, van 1885 tot '87 uitgegeven: Sonnetten, Zonder Sonnetten en Liefde's Erinnering trok J. Winkler Prins de aandacht van de Nieuwe-Gids-dichters. Drie, viermaal heeft de kroniekschrijver zijn werk ter sprake gebracht en het ritmisch en beeldend vermogen, dat er uit sonnetten en liederen bleek, doen bewonderen.

,,Voor hem" — schreef Willem Kloos — ,,bestaat het dichter-zijn niet in het berijmen van nutsverhandelingen of het paraphraseeren van banale zinspreuken. Van ,,gedachten" in verzen zegt hij ongeveer:

als de herten in het woud, zichtbaar uit de verte, zooals zij schichtig tusschen de stammen schemeren, maar die zich nimmer laten grijpen;

Zoo nu vlieden, in des dichters zangen,
De gedachten ver, als in den droom,
Blijven in ravijn, op heuvel hangen,
Fier op vrijheid, schuchter in hun schroom...
Laat ze dartlen, tracht er geen te vangen..."

En verder:

„Hij is geen hartstochtelijke natuur, met een hoog lyrisch accent en een langen ademtocht, met breede, vormenrijke visioenen, kleurvol en licht, of donker en zwaar; maar een fijne, heldere ziel, met een realistische plastiek, welke vaak die van Jacques Perk nabijkomt in zuiverheid, zij 't al niet in intensiteit, en een weemoed, die zich dikwijls tot innigheid concentreert:

Dauw, bloemen, jeugd en tranen zijn de dingen,
Waardoor men lijdt, maar zonder hartepijn;
Omdat in elk een jeugdig vogelijn,
Van 't voorjaar af tot 's winters, zit te zingen.

„Wie van al het kleingoed onder onze nieuwste poëten is in staat zóó iets goddelijk-liefs te zeggen?

„En die plastiek? Overal door 't boek heen liggen

brokjes natuur, zoo goed gezien en met den juisten klank gebeeld, als men maar verlangen kan, bijv.:

breedschoftige ossen,
Zachtbruinrood, glanzig en van hoornen hoog...

„Na den regen op het land:

Het paard met glimmend stijve beenen,
Scheert de klaver koel en druipend nat.

„Of een avond aan het strand (slechts voor de terzinen is hier plaats):

In een stoet van grijze wolkenvlokken
Trekt de maan naar 't Zuiden, naar de zee;
Al wat jong is voelt zich aangetrokken,
Visschersmeisjes waden langzaam mee.
Voeten scheemren onder donkre rokken
En weerspieglen in de blanke reê."

Bij een volgende gelegenheid werd het sonnet „Weerspiegeling" als een fraai staal van stemmingvolle waarneming aangehaald.

't Licht verflauwt tot purper aan de kimmen,
Pinken teeknen donkerzwart zich af;
De ankertouwen, wit gebleekt en straf,
Leiden her en der, naar plassen, swimmen.[1])

---

1) Swimmen zijn plassen, die bij eb op het strand achterblijven.

Lichtjens ziet in 't want men weldra glimmen;
't Zijn lantarens, die de schipper gaf,
En, weerspiegeld in de weeke draf,
Uitgerekt tot lange, bleeke schimmen.

Meisjes zitten schomlend op de touwen...
Jongens, die de meisjes gadeslaan.
Jeugd en grijsheid, kindren, mannen, vrouwen,

Alles ziet weerspiegeld men er staan;
En men zou het spel voor ernstig hou'en,
Bracht de deining geen verandring aan.

Dit alles betrof den eersten bundel Sonnetten. Uit den tweeden werden door denzelfden beoordeelaar verschillende brokstukken en geheele liederen aangehaald.

Zoo uit „Vijver in 't Bosch" deze strofe:

Gelijk een bonte vlindervlucht,
Een stoet van rozige vlokken,
Gewiegd op vochtige najaarslucht,
Geschommeld met zachte schokken,
Daalt blad na blad
In 't donker bad
En blijft er zweven een pooze,
Als had het nog in geen sterven zin,
En drijft zoo tusschen twee werelden in:
Het eindige en 't eindelooze.

Deze aanhef van ,,Bosch-anemoon":

Mijn liefste draagt in 't groene bosch
Een lichten paarsen morgendosch.
Haar blonde lokken dartlen los
Van 't licht doorvonkeld, goud en ros: —
Zij zingt een lied en kent geen leed
In 't lichte, paarse morgenkleed.

In zijn geheel ,,Werking der Muziek."

Wat is mijn hart toch,
Wanneer gij, o klanken,
Mij met 't geluid overspuit
Uwer spranken? —

Is het een gaarde,
Waar bloemen die bloeien,
Door 't felle steken der zon bezweken,
Van dorst verschroeien?

Is het een bloemperk,
Waar goudgele bijen
De geuren stelen der paarsfluweelen
Violenrijen?

Is het de boekweit,
Waar hommelhorden,
Wit bestoven van 't bloemenrooven,
Gonzende snorden?

't Mugje dat zingend
In de orchis gedoken
Vast er bleef kleven en moet sneven,
De oogen geloken? —

Wellicht een beek,
Zoo snel aan 't vlieten,
Dat boschanemonen en duizendschoonen
Weerspiegeld verschieten? —

Is het een meir,
Een kristallijnen,
Waarin de sterren, dichtbij zijnde en verren
Verdubbeld schijnen? —

Een waterval soms,
Tusschen de rotsen
Voort zich wringend en vroolijk zingend
Met spattend klotsen?

Is 't een fontein,
Zilverkolom,
Opwaarts bruisend, neerwaarts ruischend,
Vonkelende alom? —

Neen, 't is de zee!
Waarover henen
Stemmen schateren en zuchten klateren
Met lachen en weenen.

Niemand zal kunnen loochenen dat dit een schoon gedicht is en dat niet enkel uit den amsterdamschen kring of van dichters die zich er mee verbonden voelden toentertijd in Nederland de poëzie aan het licht welde. Buiten hem om zong en dichtte deze apeldoornsche dichter.

Een dichter wiens werk bij het verschijnen, in 1883, even onze aandacht trok, maar die eerst na zijn dood, in 1887, met genegenheid herdacht werd, was F. L. Hemkes, schrijver van XL Gedichten. Een van zijn verzen werd in de Kronieken van De Nieuwe Gids aangehaald.

Daar rijst me in 't hart een droef gedicht
Terwijl de hemel straalt en lacht:
,,Een bloem ontwaakt bij stervend licht
,,En leeft — een enklen lentenacht.

,,De wind is stil en alles rust;
,,De bloemen knikken, fluistren zacht
,,En droomen dat de zon haar kust —
,,Nog ééne bloem slechts waakt en wacht.

,,Zij waakt en wacht, totdat de trans
,,Gekleurd wordt door het morgenrood;
,,Dan sterft zij met der sterren glans;
,,De dag breekt aan, de bloem is dood."

Waartoe in dezen tijd een klacht,
Terwijl de dagen zonnig zijn? —
Mijn liefste is als een bloem, die wacht
Op levensvreugde en zonneschijn...

Als nog schooner werd er geprezen ,,Het Kindeke van den Dood."

Hoe ligt de stille heide dáár
Gelijk een bloeiend graf!
Geen klank, geen lied breekt even maar
Het doodsche zwijgen af;
't Is of die nevel, koud en kil,
Het breede land begraven wil;
De zon schijnt vreemd en rood, —
En op de hei speelt bleek en stil
Het Kindeke van den Dood.

Er leefde een kind in 't heideland,
Een zwak en zieklijk wicht;
Dat had zijn vreugd aan elke plant,
Die bloeit bij warmte en licht;
Steeds wilde 't op de heide zijn
En hupplen in den zonneschijn,
Zijn liefsten speelgenoot;
Men noemde 't om zijn stervenspijn
Het Kindeke van den Dood.

En eenmaal, op een dag in Mei,
Was 't kind zoo moê, zoo loom;
Hem leek de breede, bruine hei
Wel 't landschap uit een droom;
De vogels zongen ginder ver,
Als zweefden ze op een gouden ster
Hoog boven zorg en nood,
En kweelden zoet en zongen er
Voor 't Kindeke van den Dood.

Het was hem, of de nacht begon,
De bange, duistre nacht,
Al had nog niet de lieve zon

Haar halven loop volbracht;
Aan zon en bloesem hing zijn hart;
Het dacht niet aan zijn booze smart,
Aan bittre pijn of nood;
Te sterven was zelfs wreed en hard
Voor 't Kindeke van den Dood.

Wie kent de macht van 't hulploos kind,
Dat stervend vraagt en hoopt?
Soms rijst, wanneer de Mei begint,
Eer 't middaguur verloopt,
Een nevel op, die koud en kil,
Het breede land begraven wil;
De zon schijnt vreemd en rood; —
Dan speelt op 't heiveld bleek en stil
Het Kindeke van den Dood.

Dan leeft en zweeft het heel den dag
En speelt met bloem en plant;
Dan klinkt bij wijle een vreemde lach
Langs 't eenzaam heideland;
Maar als de zon in 't Westen scheidt,
En stervend nog een luister spreidt
Van glansrijk avondrood —
Dan klaagt een kinderstem, dan schreit
Het Kindeke van den Dood.

De gedachte aan den Dood doet me in mijn overzicht ophouden. Er zijn nog belangrijke gestalten die er aldoor waren. Er komen er andere, niet minder belangrijk dan voorgaande. Toch heb ik het levende tafreel van de toenmalige dichterschap, zooals het

mij op een zeker oogenblik boeide, afgebeeld.

Gehoorzaam aan den roep van mijn tijd zocht ook ik toen, eerst in natuur- en menschenwereld, daarna in het geheimnisvolle leven dat zich door den dichter uitte — de Schoonheid.

Zoo schreef ik de mythologische gedichten in vijfvoetige jamben Persephone (1882-'83) en Demeter (1885); de gedichten in vrije rijmstrofen, waarvan Rouw om het Jaar en In Memoriam Patris de voornaamste zijn; de Sonnettenreeks Van de Liefde die Vriendschap Heet en Cor Cordium.

Volledigheidshalve veroorlove de lezer mij dat ik het laatste, Rouw om het Jaar, en enkele sonnetten hier overneem.

ROUW OM HET JAAR.

Maanden, komt, brengt bloemen aan,
De lucht is bleek met de laatste maan,
En het jaar, het jaar is dood!
Het jaar is een koud, dood man in huis,
En ik wil het begraven met zang en geruisch
Van vallende bloemen......
Het jaar, ach 't jaar is dood!......

Blijde maanden van 't doode jaar,
Vollegt zachter achter de baar
Dan toen gij volgdet na elkaar,
Armvollen dragend van blijde bloemen......
Eerste en laatste maanden, treedt
Langs de baar met sleepend kleed —
Uw preev'lende lippen noemen
Spelend den naam van 't jaar,
Ach, 't schoone jaar is dood!......

Maanden, die als maagden zijt,
Strooit rondóm hem bloemen en kruid, —
Hij was een schoon, groot man in zijn tijd,
Draagt hem met zangen en klagen uit!......
Bloemen liggen om 't schoone hoofd,
Bloemen over de baar —
Maar het licht, ach het licht is gedoofd
In de oogen van 't doode jaar.

Gaat nog eenmaal rond de baar,
Komt dan weêr......
Ziet nog eens naar 't doode jaar,
Dan niet meer......

Zoete Mei, die altijd lacht,
Ween niet meer met hangend haar —
Gij zijt de schoonste van ieder jaar,
Ween niet meer, maar wacht:
Wacht met uw zusters ter wederzij,
Hand in hand:
Ik hoor op mijn drempel gelach en gevlei:
't Is het nieuwe jaar en de blijde Mei
Wenkt het met bloemen naderbij —

De koude maand schuilt weg aan den wand:
't Nieuwjaar gaat haar voorbij......

SONNETTEN.

Mijn god is enkel gloed en donkerheid,
Schoon om te zien, — een wonder te verstaan; —
Daar is niet één als Hij, — doch 'k zie u aan,
En waan dat gij Hem-zelf op aarde zijt.

En dus heb ik mijn ziele u toegewijd,
Opdat ze in uwen gloed mochte vergaan;
En stil verteren, zonder klacht, voldaan
Met zulk een liefde en zulk een éenigheid.

Zooals twee vlammen spelen in den nacht,
En nijgen naar elkaar met bleeker gloor,
En trillen sneller in elkanders gloed, —

Tot beî opvlammend in de lucht, in 't zoet
Vereenen beven, — dan, den nanacht door,
Brandt éene groote vlam, in kalme pracht.

* *
*

Ik ben een Dichter en der Schoonheid zoon.
Alles wat schoon is is me een vreugd altijd.
Mijn hart is menschlijk, maar of 'k lach of lijd,
Mijn lachen en mijn leed zijn beide schoon.

Ik heb de macht dat ik wat schoon is toon
Aan andren, door de taal die ik belijd,
Zoodat wie leest bedroefd wordt of verblijd,
Maar zich bedroevend vreugd smaakt van mijn schoon.

En zoó zal ik, die altijd dichter ben,
Nooit enkel lijden, daar geen oogenblik
Der schoonheid wonder van mijn ziel zal vliên.

En daarom (zoo ik recht mijzelven ken),
Zal 'k altijd troosten kunnen, wie als ik
Lijden, maar in hun leed geen schoonheid zien.

* *
*

Als een Ethiopisch vorst zijn gloênden stranden
Een vloot ontzendt, met schatten rijk geladen,
Goud en ivoor en heerlijke gewaden,
Ten groet en gave een vorst van vreemde landen: —

De schepen pronken langs de blauwe paden,
En heel een bonte stoet gaat uit bij 't landen,
Slavinne' en slaven, met gebogen handen
Knielend ten troon, met schalen en sieraden:

Zoó dringt zich heen de drom van mijn gedachten,
Om u, mijn Vorst en Vriend, geknield te groeten,
Met pracht van 't eêlste, in mijn gemoed gevonden:

Voor u zal 'k volle vloot op vloot bevrachten,
Met rijken zang en liefde, en voor uw voeten
De schatten hoopen, die hier onnut stonden.

* *
*

Gelijk een vader zijn onwillig kind
Bestraft met schijnb'ren toorn, maar smart in 't hart,
En, schoon kastijdend, zelf wel voelt hoe hard
De straf moet zijn voor 't kind dat hij bemint, —

En onder 't straffen in zichzelven zint
En hoopt òf het berouwvol wordt, — en mart,
O zoo verlangend, na die dubb'le smart
Héél lief te wezen voor zijn lieve kind: —

Zoó toornde ik ook op u, mijn ziel! die zwaar
Gezondigd hebt door uw zoo kleine leed
Te laten smetten uw zoo groote vreugd,

En o, zoo lang, zoo teêr begeerde ik naar
't Berouw, dat meer vergoedt dan ge ooit misdeedt,
Daar wel 't berouw, maar niet de zonde heugt.

COR CORDIUM.

I.

Ziel van mijn Ziel! Leven, dat in mij woont!
Veelnamige Mysterie, die ik noem
Mijn Ik, mijn Zelf, mijn Wezen, — die u toont
Altijd een andre, en uwen eigen doem
Spreekt op u zelve en dit mijn lichaam maakt
Het werktuig uwer woorden, 't instrument,
Dat gij bespeelt, en maakt aan de aard bekend
Uw melodieën, dat aanstónds ontwaakt
Dit menschdom heinde en veer: — ú roep ik aan;
Opdat gij spreke' en van mijn lippen drijv'
Lente van zang, die over de aard zal gaan,
En 'k thans niet mijn, maar úwe woorden schrijv'.

II.

'k Heb u altijd gezocht en trachtte altijd
Te luist'ren naar uw woorden; maar als een,

Die staat aan 't strand der zee en hoort aldoor
Der waatren ruischen en het wijd en zijd
Breken der golven, en zijn voeten treên
Krakende schelpen; — en hij nijgt het oor,
Om in 't geluid te grijpen één geluid,
Omdat, áls hij het hoort, hij zal verstaan
Ontzachbre wijsheid, zulke als de Natuur,
Eens in een eeuw, aan één verkorene uur,
Meêgeeft, opdat die ze uitlegge en beduid'
Den grootste van die dán op aarde gaan; —
Maar vruchtloos: — zóó hoorde ik in mijne ziel,
Van dat ik kind was en der wereld droom
Kleurde mijn oogen met zijn bonte beeld, —
Een heir van stemmen in mij, en ik hiel'
Mijn ooren wakker in den nacht, vol schroom
Biddend, dat me úw geluid niet bleef verheeld.
O, als een kind, dat op een marktplaats dwaalt,
En roept zijn moeder, die hij dáár verloor,
En schreit of eindlijk hem zijn moeder haalt,
En meent haar stem te vangen in zijn oor; —
Zooals dat kind, als moeder toch niet komt,
Zoó schreide ik ook om u, die me alles zijt,
Moeder en meer dan die; — die 'k thans belijd
Liever dan menschen; — die u nóg vermomt,
Helaas! terwijl ik klaag en mijn geluid
Uitween in stroom van tonen en begeer
Alleen met ú te zijn, in schoon verkeer
Van woorden, — tot uw hand mij de oogen sluit.

III.

Wee mij! Ik had mijn ooren moê gemaakt
Met luist'ren naar veel woorden. Ik verstond

De taal der menschen, wier geslachten gaan,
Rusteloos sprekende, als een karavaan
Van volkren. En iets was er dat ik vond
Van wat in bosschen en op waat'ren waakt:
Toen was ik moede toen ik 't had verstaan.
En zooals een, die moede is van 't gepraat
Der stad en 't druk bedrijf langs markt en straat
Gaat in het huis eens vriends, dat die tot hem
Vertrouw'lijk spreke, met gedempte stem,
Onder 't gedempte lamplicht; of als een,
Die 't stads-raadhuis verlaat en 't lang geluid
Der luide stemmen in de hooge zaal: —
Hij treedt met vluggen tred door 't ruim portaal,
En daalt de trappen af en de stad door,
Naar een stil huis, dat in de voorstad staat,
En hij treedt in, wijl hij de straatdeur sluit,
En vindt in 't stil vertrek zijn liefste alleen,
En zij zegt zoete woordjes aan zijn oor,
En laat hem zitten, — wijl zij nederligt
Op haar satijnen sofa, — aan haar zij,
Op een laag stoeltjen, en hij legt zijn hoofd
Tegen haar aan, en zij kust gaarne 't licht
Der oogen hem en maakt rond hem gevlei
Van woorden, waarvan elk iets liefs belooft: —
Zóó zocht 'k — o, man noch maagd tot vriend [noch vrouw —
Maar ú alleen, die 'k wist, dat méér zou zijn;
En, beter dan een man zijn vriend kent, wou
'k U kennen, dat ik u ware en gij mijn'.
Toen werd mijn staêge taak steeds te verstaan
Elk ding dat van ú kwam en uw schoon rijk;
En 'k zat met uw gedachten daag'lijks aan,
En elk noemde uwen naam geduriglijk.

En uwe droomen zochten me als ik sliep,
En weefden voor mijn oog veelkleur'gen schijn,
En verre stemmen zongen uit het diep,
Totdat de laatste toon mij wakker riep,
En 'k smeekte: ,,och, dat die stem thans niet
[verdwijn'!"
Dan stonden mijn gedachten bij elkaar
In 't vale licht, en geen sprak onder hen,
En enk'len weenden; en zij fluisterden
En zagen mij aan, droef, totdat een paar
Glimlachten door hun tranen heen, en 'k zei:
,,Mijn lief! ik voel úw lachen óver mij."

Wee mij, gelijk de dageraad altijd
Een korte dag is, eer de regen komt,
Vroeg in den morgen, en de scheemring glijdt
Weer over de aarde en 't vooglenkoor verstomt
Tusschen de boschjes, waar het nauw weerklonk: —
Zóó was mijn vreugd slechts vreugdes dageraad,
Waar o zoo droef een dag van leed op zonk: —
Want nóg trilde in mijn ooren dóór, 't gepraat
Der menschen, en in mijn gezichten blonk
De lichte erinring van der menschen daad,
En in úw woorden waande ik telken keer
Hún woord te hooren en elk nieuw gezicht
Zag 'k vol gestalten staan, als die 'k weleer
Bewegen zag en lachen in het licht
Eens aardschen dags; — wee mij! de bitterheid
Des levens proefde ik bitter in mijn mond.
En úw gedachten, die gij tot mij zondt
Als troosters, haatte ik en heb zeer beschreid
Dit lichaam, dat zóó droef op aarde stond.
Want 't was me als had een vreemd man in mijn ziel

U-zelf gedood en stuurde, uit gruwb'ren spot,
Z ij n boden mij, opdat ik nederviel,
In ijd'le aanbidding, voor een vreemden God.
Toen maakte ik den nacht bleek met mijnen hoon.
En riep uzelf tegen uzelven aan: —
En 'k zag, lijkkleurig, mijn gedachten staan,
Met wijd-ope' oogen, als ontwaakte doôn. —

IV.

Toen zocht ik op de wegen van mijn ziel
Al uw gedachten, die daar dag en nacht
Spreken van u: — zóóals men soms mocht zien
Feestgangers, gaande naar een groote stad,
Bij troepen op den heirweg; al die liên
Maakten verward geluid, en lieten pracht
Van kleur'ge mantels, of fluweelen kiel,
Of pluimhoed pronken in het zonlicht, dat
Bij vollen middag van den hemel viel: —
Of anders: pelgrims, die in grauwe pij,
De armen gekruist, met zware stappen gaan,
Achter elkander, in het koude licht
Eens vroegen morgens: — zóó gaan, droef of blij,
Al uw gedachten altijd af en aan,
En zijn altijd nabij voor mijn gezicht: —
Al dezen vroeg ik en zij spraken mij
Van al uw deugden, groot en wonderbaar,
Want die te zeggen, dat was al hun eer;
En ik besloot hun woorden altegaar
In mijn geheugen en dacht telkens meer
Te kennen u, dien 'k and'ren openbaar.
En toen kwam er een tijd, waarin ik dacht

Te weten wie gij zijt; en 'k zag uw beeld
's Daags voor mij, en werd wakker in den nacht,
Van groote vreugde, omdat ik 't half verheeld,
In droom ontwaarde. En weken na elkaar
Heb ik mijzelf kinderlijk-blij gespeeld
Met dat valsch beeld, dat 'k zelf had voortgebracht.

Wee mij! Toen hoorde ik, zittende in mijn huis,
De stemmen der gedachten weer in mij:
Zij kwamen traag van verre, als het geruisch,
Dat de wind maakt tusschen een huizenrij:
Maar 't was een vreemd geluid, als iemand hoort,
Die van de Noordstreek naar het Zuiden gaat,
Bij and're volken, en hoort woord na woord
Spreken door wandlaars, in een vreemde straat,
Zuid'lijke talen: — en ik zag en, ziet!
Diep in de scheem'ring van mijn ziel bewoog
Een drom gestalten, als ik somtijds zag
Gaan op de bruggen, als ik 't huis verliet,
En op een gracht liep, waar de mist langs toog,
Op een Novembermorgen: de wind lag
Roerloos over de stad: zóó was 't in mij.
En 'k zag ze naad'ren en ik hoorde 't blij
Geluid der stemmen en mijn oor vernam, —
Wee mij, dat het vernam! — elk woord dat kwam
Van ú, helaas! als al wat in mij spreekt: —
Van u, maar niet van hem, dien 'k had gemaakt,
't Beeld dat ik had gemaakt in menschenwaan,
't Prentje, waarvan 'k mijzelf had voorgepreekt,
Dat gij het waart, en waar 'k om had verzaakt
Uzelf, m ij n zelf, dat niemand kán verstaan:
Van u, mijn onbewuste Zelf, mijn Ziel
Der ziel, Leven mijns levens, lamploos Licht,

Dat in schoone geheimnis altijd gloort,
En brandt in 't duister, daar het eens in viel,
Deez' aard, deez' stof, die voor mijn blind gezicht
U overschijnt, wien alle schijnsel hoort.
Vergeef! ik kan niet weten wie gij zijt,
Ik zie het eind niet van wat eeuwig blijft:
't Bewuste onthult het onbewuste niet: —
Wij leven en vergaan, gij zijt altijd;
Maar mèt u blijft wat ge ons in 't harte drijft,
En al wat we, ú ter eer, zeggen in 't Lied.

V.

Toen zag ik eene, een vrouw, wier diepste ziel
Lag in hare oogen als een dageraad,
En lucht vol tinten, die weerspiegeld viel
In een stil water: — en als een, die staat
Stil op een heide, als heel de heide gloeit,
Purper in 't licht: hij voelt op zijn gelaat
Den weerschijn beven, die in golven vloeit
Onder de heem'len en hij waant te zijn
Een deel dier ruimte, een kind van de atmosfeer
Rondom, en de aarde, die op eens ontbloeit: —
Zoo zag 'k mijzelf bewegen in den schijn
Harer nabijheid, en ik dacht niet meer
Te zijn, bij haar, dan een bloem is in 't licht,
Waardoor zij bloem werd, dan het spiegelbeeld
Der maan in de' oceaan, dat nachtlijks speelt
Onder de golven, doch 't beschaamd gezicht
Daar niet kon schuilen zónder de oceaan;
En toen vergat 'k, helaas, dat gij altijd
Blijft die gij zijt, al drijft der menschen waan
Met al de winden; en ik loog mij voor

Dat het úw wil was dat ik u verloor,
En dat ú vinden was in háár vergaan,
En dat de Liefde meer was dan gij zijt!
En gij zaat stil in de verborgenheid
Uws raads, en zondt drom van gedachten aan,
Als slaven, dragende veel schats, belaân
Met edel goud van wijsheid, en sieraad
Van kostb're woorden, en brocaat gewaad
Van koninklijke hoogheid; en elkeen
Van úw gedachten ging met háre saam:
Twee schoone volken, woelende ondereen; —
En 'k zag ze in groepen en bij tweeën treên,
En hoorde aldoor uw naam en háren naam.
En de een, de andere ontmoetend, kuste haar,
Zoodat de lucht licht werd van vreugde om hen.
En hen te aanzien onthulde ons wonderbaar
Der Liefde dienst en ceremoniën.
Toen bloeiden onze kussen in den nacht,
Als tweeling-bloemen, nijgend naar elkaar,
Die saam op één steel beven en dan zacht
Elkaar omsluiten in hún nacht van 't jaar.
En om ons heen bewoog de duisternis,
Als om twee vlammen, bevend te vergaan,
Iedere in de and're, en die dan roerloos staan,
Als één vlam brandend tot het uchtend is.

Wee mij! wee ieder, die zich zelf ontviel!
Want het verlangen naar zijn zelf zal dra
Gelijk een sterk man woeden in zijn ziel, —
En wie verhoort dán 't roepen om gena?
Want de gedachten, die hij 't liefste had,
Zullen als droeve slaven schreiend staan,
En klagend vragen of hij hèn vergat,

Die zooveel schoons hem hebben aangedaan.
Zij zullen 't huis bevolken in zijn droom,
En, sombre stoeten, maken zulk misbaar,
Dat hij in slaap zal zeggen: koom, o koom!
En de armen oopnen naar die droeve schaar.
En als de nachtlamp walmt en geler brandt,
Des ochtends, vliên zij, en hij zal misschien,
Met droomende oogen, naast het ledekant,
Een enkle zitten en zacht schreien zien.
En 't zal hem zijn — wee mij, dat ik het weet! —
Gelijk 't een kind is, dat de moeder schonk
Speelgoed: een popje en kleertjes, en het kleedt
Lief popjen aan en doscht lief popje in pronk
Van jurkje en fraai sieraad en mint het zéér,
Zóó dat het slaapt met popje en telkens meer
Voor popje lief wordt; maar op 't laatst vergeet
Vriendjes en moeder-zelf, — tot 't op een keer
Die moeder dood vindt; — zooals dàn dat kind
Schreit om zijn moeder en haar eenzaam leed,
En dat het popje lief had boven haar: —
Zóó zal hij schreien, die zijn Zelf vergeet,
En meer dan Zelf liefde van menschen mint,
Alsof die meer dan 's levens Leven waar'.

VI.

Daar leeft geen ándre God! Gij zijt alleen.
Der wereld heil moog' einden in geween,
Hij die in ù gelooft smaakt eeuwge vreugd.
U voelen is geluk, u zoeken deugd;
U kennen was altoos der grootsten droom:
Al hun gebed dat uw Koninkrijk koom

Want wie u mint, bemint de wereld niet;
Werelden worden en vergaan — gij blijft:
En met u blijft, wat ge ons in 't harte drijft,
En al wat we, u ter eer, zeggen in 't Lied.

De gedichten van H. J. Boeken zijn niet een nabloei, maar een late bloei. Het eerste gedicht dat van hem, zonder onderteekening, in De Nieuwe Gids verscheen, ontstond einde 1886. „Herfst" heet het.

En in de lucht des vochten uchtends hangen
De laatste dunne blaad'ren van het jaar,
Als in het zwarte takken-net gevangen
Met fijnen glans van kleuren naast elkaar.

Zoo louterde de pracht zich van den langen
En luiden lichttijd en de breede schaar
Van groengedoschte boomen, tot die bange
En teêre lichtkleur van het late jaar.

Die blaadren schenen mij een vreemd gezicht
Van schoone zielen uit veel enge pijn
En god-gelijk genot al haast gevlucht.

Hun laatste middag komt met zomerschijn
Van gouden stralen uit de hooge lucht
En drupplen tintlend in het laatste licht.

Boeken had het schoonheids-gevoel van het tijdperk vóór '87, en sprak het daarna eerst uit. Zoo verscheen het meerendeel van zijn mythologische, bespiegelende

en ontboezemende sonnetten niet voor 1889. Uit elke van die geef ik een voorbeeld. ,,Apollo" uit de eerste.

Apollo, lichtgod, luchtig slaand de luite,
Ben ik wiens gaaf het gouden zon-licht is,
Goudlokkig telken morgen treed ik buiten
Der zwarte nacht deizende droefenis;

Op mijne komst ontwaakt alle geluid en
Alle couleur uit stille duisternis,
En alles, wat er spreekt en roept en fluit en
Stom leeft, ontwaakt in één verrijzenis;

En mijne luite is het heel-al; de tonen
Die ik 't ontwek, het leven, dat 's nachts blijft,
Stilliggend leven; van der goden schoone
Gaven is geen, dan die door mij beklijft.

En schoonst geluid en licht is wat opdrijft
Van 't denke' en stemmen mijner liefste zonen.

Het volgende is uit een reeks, getiteld ,,Thaumas of Verscheiden- en Eenheid."

O menschen, elk zijn eigen leven levend,
En toch in alles elkaar nabootseerend;
Elk hebbend zijn hart in zijn binnenst bevend,
En toch zoo zéér naar andrer lot zich keerend;

Elk zijne kracht inwinnend en verterend,
Maar één met anders kracht nieuw leven gevend;
Elk in onhoorbre onzichtbaarheid begeerend,
Maar in elkaar verstaanbre talen gevend

Elkandren van a l dees gescheidenheden
Voorstelling, weten en weer nieuw begeeren,
Zoodat gelijkheid schijnt in al wat leden

Alle geslachten in zóó lange tijden,
En ook, wat weingen zeiden, meengen eeren
Als wijsheid en als d e Waarheid belijden.

Het laatste begint de afdeeling ,,Himeros."

Een droom van gras en dauw. O God, ik wou,
Dat gij en ik, jong meisje, samen gingen
Langs bladerhagen door een groen landouw,
Weiden en heuvels schoon en hemel-dingen,

Waar vogelkens, verborgen, klaar-weg zingen
En uit de heerlijkheid van 't hooge blauw
Of uit de witte wolkjes neder-dringen
Komt al 't genot waarvan 'k u spreken zou.

En door de ruimte waait de zoele wind,
Zoetlijkst waar ze uwe en mijne lippen streelt,
Die beven van 't genieten, lieve kind,
In 't elkaar aanzien, dat ons nooit verveelt.

O, kon zich al het zwaatlend lommer spreien
Tot één zoet rust-bed, waar wij saam op leien.

Er zijn dichters die volkomen verzen schrijven en toch niet bekoren. Bij Boeken is het omgekeerd: hij kan onvolkomen verzen schrijven en toch zéér bekorend zijn.

Een ander dichter die de beweging meemaakte, en die zelfs al vroeg een van de onzen was, is Frederik van Eeden. Niet enkel dat hij De Nieuwe Gids door De Kleine Johannes opende, maar hij heeft ook in de eerste jaargangen eenige gedichten bijgedragen, die hem een zéér eigen plaats verzekerden. In April 1886 de twee volgende.

SCHEMERING.

Hier moet ik peinzend gaan en stil,
Het gele loof hangt roerloos aan de twijgen,
Ik voel den loomen schemer stijgen —
En stijgen, stil.

Wat glanst het bleeke Westen koud! —
Een matte lach uit droeve wolkenbrauwen
Doet flauw den teedren nevel blauwen
In 't moede woud.

Ik zie dien bleeken stervenswenk!
Ik voel het doffe duister in mij dringen, —
En verre stemmen hoor ik zingen
Al wat ik denk.

Waar zijt ge, dood? — Zoo gij rondom
Op wieken van de schemering komt rijzen —
Nu doet uw nadering niet ijzen, —
Ik wacht u — kom!

AAN ZEE.

Zonne stervend zonk in zee, —
En een wijde wade spreidde
Op de breede kimme neer
't Wolkenheir.

Eenzaam ruischt de duistre zee, —
Langs der duinen ruige kruinen,
Als met droeve doodenklacht
Zucht de nacht.

Eenzaam, eenzaam ruischt de zee —
Slaat de kuste zonder ruste; —
Moeder aarde ligt alom
Doodsch en stom.

Op het woelend vlak der zee
Wisslend dansen kille glansen.
Starre lach der doode maan
Staart mij aan.

Dreigend, dreigend druischt de zee! —
'k Zie een grijzen nevel rijzen —
Komt uit 't groote zonnegraf
Op mij af!

Red mij, red mij van de zee!
Red mij, aarde, die mij baarde!
Vaalgewiekte oneindigheid
Naderschrijdt.

Dit was uiting van doodsgevoel, maar dat natuurgevoel tevens was. Evenals zijn tijdgenooten zocht

Van Eeden dat wat hij als 't innigst van zijn wezen voelde, los te maken van de dingen-volte en voor zichzelf te verheerlijken. Hij deed dat in ,,Finis" (herfst 1886) later herdoopt in ,,De Eigen Uitvaart." Dichterlijke aandrift werd bij hem doods-verlangen; Poëzievergoddelijking, doodsverheerlijking.

Spel mijner wereld! — nu is het genoeg.
Wel zijn zij mooi, — de bonte droomen-reien,
de kleuren, en geluiden — en het licht —
doch laat het stil zijn, — want nu wil ik scheien...
Maar eer het eeuwig zwart gordijn zal vallen
groet ik de levende gestalten allen
die speelden voor mijn aangezicht.

Slepende melodieën — komt tot mij!
Gij waart mij de allertrouwsten van die velen —
Gij moet mij dragen — dragen met elkaar
in uw zachte armen, — en mijn wangen streelen,
U aan mijn hals als donzen slangen vlijen
en mij met lichte schreden begeleien
in golving, zacht en wonderbaar.

Nu draagt mij door mijn wereld, — lichte stoet!
Als volken die een goeden koning dragen.
'k Zie dichte groepen, die daar wachtend staan
tot ver in 't wondre licht van doode dagen,
en reiken naar mijn komst en samendringen......
Ik dank u — dank u — lieve erinneringen!
't Was mooi, — gij hebt uw best gedaan!

Zijt ge daar, Liefde! — met uw bleek gelaat
en weenende oogen? — ween niet bij mijn scheien...
wij worden oud, — 't is goed nu dat ik ga:
zóó zoete tranen kunt gij niet meer schreien
als ééns — dan zou ik altijd moeten klagen:
Waar is mijn lust van heengegane dagen,
mijn liefste zonder wederga?

Heel innig heb ik u eens liefgehad,
uw teeder lichaam en uw gouden haren —
Ja liever dan alle andren had ik u
die om uw liefde alleen mij dierbaar waren...
Laat het genoeg zijn nu der blijde tijden.
Laat mij het kwijnen van dien blik niet lijden.
Laat mij nu heengaan, — óók om u.

Zie in den blanken lichtglans om u heen
komen er velen zachtkens toegetreden.
Ze knikken zoo vertrouwlijk en ik weet
wel wat die lippen fluistren, — hoor! hun schreden
ruischen zooals de zee ruischt op de stranden —
'k Zie windekelken in hun witte handen
en gele rozen op hun kleed.

Kom tot mij, — lieven! — O! ik min u zoo —
om 't morgenzonlicht in uw minnige oogen,
dat ik ter uwer wille, niet wil zijn.
O komt nog eens en wilt nog eens gedoogen
dat ik met handen voel uw hoofd, uw wangen,
tot aan mijn handen zoete geur blijft hangen,
geur van seringen en jasmijn.

Ai, komt ook tot mij — die zoo duister zijt!
maagre figuren, rillend in het grauwe,

Schaamle gewaad van bitterheid en nijd.
Zoudt gij mij mijden, kindren mijner rouwe?
Uw goeden Koning — die nu slechts wil prijzen
uw kunstig spel en u veel liefs bewijzen,
glimlachend bij uw grimmigheid?

Want weet! — over u allen komt de nacht!
Zwarter dan schaduw, — stiller dan het zwijgen
der diepe heemlen, — want als aanstonds hoog
om mijn dood lijf vlammen van liefde stijgen,
zult gij luid klagende aan mijn lijk u klemmen;
dan komt de nacht, waar 't licht was van uw stemmen,
de stilheid, waar uw voet bewoog.

Schoone gedachten, die geen dag nog kent,
gij moogt niet klagen om uw vroeg verscheiden:
schoonheid en sterkte sterven niet te vroeg,
die sterven in hun jeugd. — Was niet uw blijde
morgen zoo klaar van dauw en vogelzangen? —
Gij zult naar 't licht des middaags niet verlangen,
want ik, uw heer, zeg: „'t Is genoeg!"

Gaat langzaam nu — in plechtig tragen gang,
en heft mij hoog, — dat ik nog kan omvatten
met éenen blik van liefde mijn heelal,
mijn zon, mijn licht, mijn bloemen, al mijn schatten;
die zijn mij zelf — en met mij zullen zinken —
Nevelen stijgen... breede koren klinken,
golvend in grooten rhythmenval.

Staat allen om mij! — draagt de toortsen aan!
Wild schittert hunne gloed — en de gezangen
worden al luider — worden bang en vreemd...
Kom mede — wereld! in één groot verlangen.

Laat hel en hoog de felle vlammen rijzen,
tot 't laatste lichten van mijn ziel zal deizen
voor nacht — die nimmer einde neemt.

Mei van Gorter is het verhaal van hoe de vergankelijke Mei-schoonheid zich vereeuwigen wilde door te huwen met den blinden God Balder, de wereldziel die in de muziek het meest onmiddelijk zich uitstort, maar inderdaad door niets kan worden afgebeeld; en hoe zij wordt afgewezen.

Mei is vol van de zinnelijke bekoring van zee en land, water en hemel, bloemen, vlinderen en vogelen, van alle jeugd en van alle schoonheid. Tevens leeft in het gedicht het geloof aan een Wezen dat niets is als ziele-beweging.

Het eerste boek is niets anders dan het eerste; of liever: schijnt niets anders dan het eerste. Niets anders dan zinnelijke bekoring. Maar als de dichter zich afvroeg, toen hij het voltooid had, wat hij aan de zinnelijke bekoringen die de natuur hem geschonken had, had toegevoegd om ze tot een gedicht te maken, dan moest hij wel antwoorden: de muziek waarmee ik ze gezongen heb; en die muziek, dat voelde hij, was zijn ziel.

Poëzie-vergoddelijking was voor hem vergoddelijking van zijn ziel tot Wereld-ziel, en zoo trad Balder, blind, in de muziek zijn eerste beeld hebbend, Mei tegemoet.

De weemoed van het Mei-gedicht is deze: dat inderdaad de zinnelijke schoonheid zich door de ziel niet kan vereeuwigen. Mei is vergankelijk. Balder alleen is eeuwig. Men mag de Mei-bekoringen willen huwen aan de muziek, die de ziel van den dichter is: dit beproevende voelt men dat het bizondere van iedere bekoring er buiten blijft, dat de muziek, dat het woord, alleen het algemeene dat zijn wezen is, toelaat en van zich geeft.

Toen Gorter zijn Mei begon bestond het streven naar een ideëele schoonheid, naar verbeelde gestalten, die de veelvoudige zinnelijkheid van de wereld alleen in zich opnamen zoover het met hun algemeenheid bestaanbaar was, — en die gestalten in klank en ritme. De grenzen van deze kunst, als ideëele woordkunst, waren het bizondere van de zinsaandoening, en de muziek die in klank en ritme hoorbaar was. Noch dat bizondere, noch de muziek, afgescheiden van klank en ritme, kon in woord gebracht. En dat

juist was wat Gorter wilde: de bizondere zinsaandoening èn muziek.

De weemoed van zijn gedicht is nauw verwant aan deze onmogelijkheid. Ze is bljna meer dan weemoed: ze is onbevredigdheid om een streven dat de grenzen van het taalvermogen te buiten ging. Ze is de droefheid van een, die door den drang van zijn tijd opgestooten, het ondoenlijke had gewaagd.

Het eerste boek van Mei is een onafgebroken bekoring. Maar het is nauwelijks een verbeelding. De klare lijnen waarmee de geest zijn gestalten schept willen niet zichtbaar worden waar in één stroom van fijnbewogen klanken en ritmen de bloemen en sterren spiegelen en wiegelen van aardsche genietingen.

Niets in de ruime wereld is zoo blij
Als deze aarde: Cynthia als ze zit
In hare nachtboot, toont het blank gebit
Van lachen en de tweelingsterren staan
Stil bij haar, vragend: Zal ze hier langs gaan?
En er is altijd vreugde in de lucht,
Waar zij voorbij is en het zacht gerucht
Van hare vleugels wijkt. Dan liggen bloemen
Op haren weg en kleine englen noemen
Ze zamelend haar naam, hoe vol ze was
Van wonderen. En in het dichte gras

Dat in de hemelwei groeit, liggen zij
Lang pratend of alleen in mijmerij.

Dit is de vreugde, maar onmiddelijk daarop volgt de droefheid om zooveel vergankelijkheid.

Eén ding is droevig en maakt zacht geklaag
Altijd om de aarde heen, een nevel vaag
En luchtig om dat lijf: 't is wisseling
Van zijn en niet zijn en dat ieder ding,
Zielen en bloemen, drijven naar dat rijk,
Waar 't wit en stil is en den dood gelijk.
Want zooals altijd aan het eind van 't jaar
Trekvogels uit het land gaan met misbaar
Van vogelstemmen uit de hooge lucht,
De kindren op de straat hooren 't gerucht
En kijken, zeggend: „Zomer is voorbij,
De kou komt," — in de wolken gaat de rij
Van vogels — zóó zóó gaat alles voorbij.
Maar zooals ik eens aan het strand der zee
Was 's avonds, doch niet was mijn hart tevreê,
Maar bevend en ongerust — en zooals toen
Vlak voor den hemel, voor het vermiljoen,
Een vogel, een zwart beest vloog, duidelijk
Gespreid op staart en veer: daaraan gelijk
Komt elk ding en gaat elk ding en is schoon
Omdat het eenzaam is. Het is de zoon
Van Onrust, in de scheemring van zijn schoot
Geboren, en sterft eensklaps waar de dood
Het neerslaat — maar het staat voor 't licht
Zijn leven lang. Welaan, ik zoek 't gezicht
Van Mei zoolang zij in het leven was.

Waarnaar verlangen de menschen in dat zinnenleven? —

Weet iemand wat op aard het schoonste is,
Het allerschoonste? welks gelijkenis
Hij ziet in alles wat hem vreugde geeft?
Waarom hij lief heeft wat rondom hem leeft?
Waarom diè rijkdom wil en diè een vrouw
En één zichzelf, hoewel ze allen nauw
Weten dat ze iets zoeken dan een woord
Alleen? Weet iemand dit? Wel, hoort.
Het is waarom het kuiken zoekt de hen,
Het kind de moederborst, waarom ik ben
Bang voor den winter en den herfst, den nacht
Van 't jaar — waarom een jong kind niet de pracht
Der sterren liefheeft, wel een vlam en vuur
Van een wit kaarsje — met een klaar getuur
Ligt hij op 't kussen wakker, lang, en met
Zijn oogen volgt hij 't waaiend flikkren, het
Vlammetje brandt nog in zijn droomen voort.
Het is waarom zang en muziek bekoort,
Maar marmer mij verschrikt en witte kleur,
Ik roode rozen liefheb en den geur
Van blinkend fruit en verf van donzig ooft.
Het is waarom een meisje een man belooft
Te stoven in haar armen en verlangt
Naar 't warme mooie huwlijksuur, ze dankt
Hem voor zijn liefde, of hij anders kon.
Het is het vuur, de warmte, 't is de zon.

De God waarnaar Mei verlangt, — waarnaar alle demonen verlangden: ook de vrouw die Mei op het

midden van haar eersten dag in het weiland vond, — in de noordsche mythologie de zonnegod Balder, is in het tweede boek de blinde, die alleen nog maar de muziek meer heeft.

Ontwaakt zooals ik eens ontwaakte,
Zoo ben ik nu, het was aan 't strand
Der wijdvergulde zee waar 's avonds blaakte
De hooge zonnetoorts van 't godenland.

Had ik niet zien zwieren
Als loof van populieren
Godinnehaar en hande' aan de overkant?
En glommen niet de sterren,
O 't kwam wel ver, zoo verre,
Idoena droeg ze als een hareband?

Zoo was ik ingeslapen,
Rondom weidden mijn schapen,
Ik hoorde hun tanden rukken aan het riet,
Dat groeit in vochte wolken
Op stroom van hemelkolken,
De windbruid zong daarin haar slapelied.

O wee toen ik ontwaakte,
Terwijl Aurora slaakte
De wiegewindsels van het zonnekind,
Toen waren dicht omwonden
Mijn oogen en ophronde
Er uit die blinde wellen schaarsch
[lichttint.

Toen ben ik uitgevaren
Op ritselende baren
Van wat ik wist dat was hemellichtzee,
Daar heb ik drijven luistren
Naar 't scheemrig zeeëfluistren,
Mijn tranen stroomden met de zilte mee.

En heb ik rondgezworven
Waar eenzaam ligt bestorven
In 't helle maanlicht grauwe zandwoestijn,
En vingen mijne wangen,
Hoe groot was mijn verlangen,
Het eerste roode van den morgenschijn —

En ben ik opgestegen
Naar bronnen van den regen,
De wolkendauw drupte op mijn oogen af,
En zoog ik wolkenhoning
In Iris' ronde woning,
Niets vond ik dat mijn blindheid
[drinken gaf.

Schemering,
Mijmering,
Wie noemt den naam van wat mij ving?
Tinteling,
Rinkeling,
Hoorde ik toen de poort openging.

Engelewacht
Vroegen mij zacht
Naar mijn naam dien ik óverdacht,
Schemering,

Rinkeling,
Deden verdampen herinnering.

Henen is
Heugenis
Van lust en droefheid die ik immer droeg,
Over is
Lafenis,
Drank van muziek altijd en nooit genoeg.

Het is het zacht aanwuiven
Van blauwgeveerde duiven,
Langs zonnestralen komend uit de lucht —
Het is het dicht toedeinen
Van blauwe baldakijnen,
Gezwollen van een vuur'ge zuiderzucht.

Het is het teer opgroeien,
Het is het nachtlijk bloeien
Van een aanminnege maar geheime bloem —
Het is het aadmend vullen
Van geuren die verhullen
Een groote wereld met een wonderdroom.

Het is het hoog ophemelen
Van nevels waarin wemelen
Mannen en vrouwe' in 't zonlicht transparant —
Het is het klaar uitkijken
Naar vormen die niet wijken,
Als bergen hard graniet en diamant.

Het zijn de helle nachten
Met maan en ster als wachten,
Een holle lucht gevuld met maneglans —

Als blazende victorie,
Zoo staat de zon in glorie
Daar bij elk dageraden op den trans.

Het is het wiegelen van korenaren,
Het is het klanken van gitare-snaren,
Het is weefsel en spinsel van muziek —
Het is het trillen van muziekgordijnen,
Het is het aanrollen van tonentreinen,
Het zijn muziekwolken voor windewiek.

Er schuift een achtergrond vol wonderen,
Het is barsten en luid uitdonderen,
Breken en knallen van de zwarte zomernachten,
Het is een avondzee vol golveklokken
Onder de wolken luidende, getrokken
Door de zwemmende donkere zeeë-machten.

O 't zijn de karavanen
Muziek, oaselanen,
Opspelend uitkomend in zandwoestijn,
Het is het heneglijen
Van mijn muziekgaleien
Op zee met gouden koper in den zonneschijn.

Kom dan, wie ook
Bloemen en wierook
Brengt aan mijne bleeke stille eenzaamheid —
Nu wil ik slingren
Zilvren ringen
Van liedekijnen uit mijn eenzaamheid.

Er is niet één,
Neen, neen, niet één

Die zoo als ik haar woestenijen kent —
Zij is mijn kluis,
Mijn vaderhuis,
Mijn stad, mijn hemeltent. —

De woestenijen, de kluis, het vaderhuis, de stad, de hemeltent, van een eenzaamheid waar geen andere lafenis dan muziek bleef, maar die ook „altijd en nooit genoeg."

Naar deze dubbele extase, naar deze dubbele fataliteit was de poëzie van onze jeugd heengedreven: de vergankelijke Mei-schoonheid die eeuwig zijn wou, de Muziek-alleen over in de eenzaamheid van den Onsterfelijke.

Als Mei Balder gevonden heeft en hij haar heeft afgewezen zegt hij het haar, maar tevens wordt dan van de muziek, die ook slechts beeld is, tot haar oorsprong, de ziel-zelf teruggegaan.

Zielsleven is muziek: dat zijn de volle
Aanzwellingen gevoel, de eeuwig gulle
Uitstroomingen van klank, de volle baden
Kokend in wentelende damp, goudzaden
Van klank, volmaakt, gerond, ronde gewelven,
Bommen van klank, en ook de zoete schelven
Waaiïg, van licht geluid als stapels hooi.
Sneeuwballen van muziek en uitgedooi
Van klompen ijs smeltend in eigen water,

Vogeltjes van muziek en uitgeschater
Van lachende mannen: elk een heel geheel —
Een volk van klanken, waar elk heeft gekweel
Eigen aan zich, een scheepsvloot van muziek,
Elk schip heenvarend op zijn zeilewiek,
Regen van klank verlatende de lucht,
Een zingende aarde met één groot gerucht.

Is zij muziek, is wel mijn eigen ziel
Iets wat ooit buiten mij, mijzelven, viel?

Dat alles is het niet, 't zijn woorden niet,
't Zijn dingen niet, 't zijn klanken niet,
[geen lied
Verbeeldt de zielsbewegingen genoeg.
Alles is beeld, is beeld van haar, en vroeg
Of laat valt het inéén in stof, zij blijft,
Wat er ook om haar valt en henedrijft.

In vergankelijke zinnen-bekoring en in de onverbeeldbare ziel was de dichterlijke jeugd van ons geslacht tot zelf-ontleding geraakt.

Het eerste tijdperk waartoe ik mij voornam u in te leiden is er door afgesloten. Anders en van geheel ander voorkomen vertoont zich het volgende.

EER nog dan de eerste, zal de tweede helft van mijn overzicht een persoonlijke terugblik zijn. De dichters die omstreeks 1880 zich vereenigd gevoeld hadden in een gemeenschappelijk streven, waren omstreeks 1890 bewust geworden van hun onderscheid, en elk van hen zag van zijn eigen arbeid uit, het werk van anderen.

Kon ik dus, de gedichten van het eerste tiental jaren besprekende, meermalen een algemeene meening als de mijne, of de mijne voor een algemeene geven, — nu ik over de gedichten van het tweede tiental zal handelen, is dat niet het geval.

Alles wat ik beloven kan is u tot die gedichten inteleiden van de plek waar ze zich mij opdeden, en dat is uit mijn noordwijksche eenzaamheid.

Kloos en Gorter, Van Eeden en ikzelf beleefden een

tijd waarin elk zich de richting voorteekende die hij in zijn verdere leven volgen zou. Daarbij vertoonde zich ieders karakter, maar minder zijn kunst. „Dit is geen kunst," had ik mij genoopt gevoeld als zelfkritiek bij mijn sonnetten-reeks Van het Leven uit te roepen.

Toch waren die gedachten over het leven van machtig vermogen op mijn latere voortbrenging en kunstliefde. Evenals ik eerst door de schoonheid tot het leven gekomen was, wenschte ik nu door het leven te komen tot een nieuwe schoonheid. En overal waar ik een leven zich tot schoonheid zag opheffen genoot en bewonderde ik.

Zoo leerde ik te Noordwijk, in 1890, Henriëtte van der Schalk kennen. Het sonnet hanteerend zooals het geworden was: niet een verbeeldingsbouw, maar een golf van gewaarwording, — wist zij aan die golf een bewogenheid en een statigheid, aan die gewaarwording een onmiddelijkheid van uitdrukking te geven, die haar gedichten tegelijk door grootheid en door nieuwheid treffen deed.

En niet alleen van oogenblikken en toestanden wist zij zulke gewaarwording uit te spreken, maar ook van

het schepsel dat ze was en van het wezen dat ze wenschte te zijn.

Van 1892 al is het eerstbedoelde:

Niet mijn de makkelijke en onbenepen
wellende sprakingen, niet de ongestoorde
gebaren die glijen gelinde door de
ruime atmosfeer: lustig zeilende schepen.
Niet mijn van joelende en brooddronken woorden
frazig gepraal, als wapperende reepen
feestelijk doek — en niet mijn de gegrepen
handen, de heftige oogen, de verstoorde

gedragingen, alle die on-bereiklijk.
Maar mijn de magistrale en als kalmatie
werkende aandacht, mijn het heusch bejegene'
en volge' in willige overgang — en rijklijk
Mijn 't straffe tegenstribble', en stugge tegen-
houden van 't ongewilde in serieuze statie.

Het tweede behoorde in 1894 tot de eerste gedichten die in **Het Tweemaandelijksch Tijdschrift** werden opgenomen:

De menschen zijn in twijfel gevangen,
't gezicht van een god heeft de tijd gebleekt,
nu kom ik ze vertroosten met gezangen
van wat nooit wisselt en in niets ontbreekt.
Ik kan bemoediging zijn voor de bangen,
de klare stem die altijd rustig spreekt,
omdat mijn hart dat geen angstvallig hangen
aan wolken kent, ziet wat door wolken breekt.

Ik werd geboren met een aard die sterk
vanzelf gaat naar de kern van alle zaken,
maar veel stond tusschen mij in en mijn werk.
Groeiende, heb ik dat op zij gezet:
het werd al lichter, alle duisters braken
en ik zag liefde als de levenswet.

Het was geen wonder dat zoo schoone en hooggestemde verzen in wijden kring met vreugde ontvangen werden.

Toen ook zij de hoogste jeugdstijging achter zich had en in het leven nieuwe schoonheid zocht, schreef zij:

Niet heb ik meegedragen uit den slag
't gereede en blijvende ontroerd vermogen
en de kracht niet der inwendige oogen
om de volte te grijpen van den dag.
En menigeen die mij uittrekken zag,
en nu ziet, niets dan werker in de droge
karige velden van dit middelhooge
noemt me verslagen om 't armlijk gedrag.
Maar 'k tel mij winnend want den leegen tijd
doorstaat mijn hart standvastig als een vrome
die zijn god zonder wonderen belijdt,
en heel 't verloopen van den vollen vloed
van de jeugd-dingen die maar ééns opkomen
verdraag ik met een ongeschokt gemoed.

Gehuwd, buiten wonende, en meelevend in maatschappelijken arbeid dichtte zij verzen waarin natuur en samenleving hun harmonie zochten: —

De hemel spant zijn tent, die blankt en blauwt
boven die wijde vlakte, onze woning,
waar nu, rood-bruin als bont en geel als honing,
koning Herfst huist aan iedre zoom van woud.
Onder zijn klare en kleurige bekroning
leven nu menschen in een glans van goud:
hun oog kaatst andren glans, hun hart aanschouwt
en arbeidt om een andere belooning.

Ik zoek een lied, dat de herfst en de bosschen
aan het verhalen van de levens huwt
die hangen aan den tijd als rijpe trossen...
ik wil het opgebouwd als uit twee lagen:
d' eeuwige zon die schijnt, de wind die luwt,
en de ziel des menschen in onze dagen.

Zij schreef nu ook niet meer enkel sonnetten, maar trachtte het verschillende leven dat haar aandeed in verschillende versvormen vast te houden. Het volst sprak zij haar persoonlijkheid van deze jaren uit in het volgende: —

De dag verjoeg den dag,
het jaar sloot aan bij het jaar;
hun lange snoer is gewonden
door mijn dun en grijzend haar;
en o mijn dagen waar bleeft ge
en wat is er met u geschied?
Ge liept door mijn vingers als water:
ik dronk u, maar proefde niet,
ik reikhalsde naar uw komst

als een meisje naar een feest,
en wat valt van u te zeggen
en van wat ge voor mij zijt geweest?

Menigmaal zag ik natuur
als een dier dat een sprong gaat doen
diep-ademend stilstaan
en dan uitbreken in groen
en bloei-storten over de wereld;
dan spande verwachting haar koord
in mij, en ik werd als een beker
die gevuld wordt over den boord.
Zoo vol vreugde was ik, en meende:
„morgen zal ik weten waarom."
Maar morgen kwam en ging
met leege handen, stom,
en liet mij achter, hunkrend
naar den nieuwen dag en zijn vrucht...
Zoo verdroomde ik mijn jeugd zelfzuchtig
omhelzend leege lucht,
en zoo rijpte ik tot vollere jaren.

Wat wrocht de verandering
in mij? was 't een mensch of een boek
waar ik 't eerste licht uit ving?
Ik weet niet, maar ik weet dat ik merkte
mijn geest braak en ledig, klein
de horizon van mijn gedachten,
nietig de vreugde en pijn
van mijn hart — en daarnaast het groote
wat voor mij niet had bestaan:
de wereld van ernst en arbeid —
en ik mocht binnengaan...

Ja, toen begon ik te leven,
toen de bloesem van jeugd was verdord,
want de ziel is hierin gelijk
aan een bloem die geen vrucht wordt
eer de lieflijkheid van haar gestalte
vergaan is: en zoo met mij;
het getoover van daagraad was heen
en de morgengeur voorbij
toen de vrucht in mij ging zwellen,
maar toen wist ik dit niet, want het scheen
of de nieuwe wil en de nieuwe bewustheid
een golf van jeugd schoot door mijn leên...

Ik kende de vrouwe-gedachten
dwalen om den man en het kind,
ze schenen zoo vreemd dat ik lachte,
ze schenen zoo banglijk blind
te zwerven rond dit eene; —
dit opzien, half schuw, half blij,
dat groote zorgen om 't kleine,
een poppenspel leek het mij,
en ik dacht: hun zielen kwijnen,
ze weten zelf niet wat ze zijn:
zal ik er bij staan en 't lijden
kennend de medicijn
en dit nieuw geluk behouden
voor mij als een dief zijn buit?
ik voelde bet're begeerten
en zette mijn stem wijd uit,
roepend: ,,zijt ge hierin bevredigd?
er is nog een ander bestaan."
Luid riep ik het in hun leven
dat velen mochten verstaan.

Zoo roerde ik in stilstaande watren
en wekte den slapenden kring:
ik was bij de eerste werkers
in de kille dag-schemering
en ik vond wat zij vinden: wat anders
dan twijfel, en wrangen smaad
van hen waar het hart zich naar opent...
Zoo leerde ik geduld en maat
en leerde afstanden meten,
want ja, iedre droom komt waar,
maar we hebben te vaak vergeten:
voor het leve' is een eeuw als een jaar.

In de haast en hitte van 't dagwerk
groeiden mijn krachten; ik ging
mijn weg in de groote wereld
en voelde bevrediging
en heimlijke trots. Langzaam
en vol sloeg mijn polseklop
als van een sterk man. — Maar wat
welt voor mijn oogen op
en wat kropt in mijn keel? wat anders
dan het oud leed dat zich mengt
in de heugnis der dagen die waren:
zoo zeker als zeewind brengt
het zilte voor tong en lippen
met de frischheid en kracht van de zee
komt dit bittermondend bekennen
met het zoet herdenken mee.
Ik leed het zoo vaak en zweeg:
nu lijd ik het nog eenmaal luid
om andren die lijden te reiken
den troost der gemeenzaamheid.

Eens zat ik in zeldene stilte
van zomer; de avondwind zweeg,
er was een rust zoo volkomen
dat elk schepsel er deel aan kreeg;
de eilanden aan de luchtzee
bleven roerloos staan:
het leek of men dingen hoorde
die men nooit had verstaan.
Toen voelde ik in mij een rijten
of iets zich losmaken wou,
en als een dier dat kreunt
in een hoek van honger en kou
zoo kreunde iets diep, diep onder
in mij, ver van daglicht:
zoo eenzaam als dit was geen wezen,
nooit zag het een menschengezicht:
en dit was de ziel van mijn ziel
en dit was het binnenst gevoel,
dat wist niet de vreugd van den strijd
en leefde ver weg van 't gewoel
en ver van de bewustheid,
en mij werd of 'k sinds jaar en dag
aan den buitenkant dwaalde van 't leven
en hunkrend naar binnen zag.

Dat heb ik niet meer verloren
en altijd was het weer
als armlijk ture' aan een venster
en binnen is 't licht blank en teer...

Eens zag ik een vrouw op den drempel
van een hut in avondzon staan,
zij speelde met haar kindje

en moedigde 't lachend aan
— want het probeerde te loopen —
en riep het en lachte weer,
toen deed zij haar armen open
en knielde, het opvangend, neer.
En ja, ik zag den band
en zag het hart, open en zacht
als een bloem, als een roos ontloken,
geurig... En in den nacht
voelde ik een handje op mijn borst
en een mondje dat dronk uit mij
en bezat u in droom, mijn kind,
maar met morgenrood dreeft ge voorbij.
Ik hoorde de merels zingen
in het koele grijze licht
en verwonderde mij hoe te tillen
den dag en zijn gewicht.
Vreemd dat de rook van een droom
hangt over den dag zoo zwaar...

Soms bracht het leven mij samen
met de vrouwen der volgzame schaar
(zij wisten niets, voor hen was ik
de vreemde, moedige, die
durfde en deed boven hun denken)
ik nam hun kind're' op mijn knie
en beluisterde 't lied hunner dagen,
maar verstond ik alles? er lag
een waas tusschen hen en mij,
een scheiding die 'k altijd zag,
en ik wist niet wanneer ze spraken:
toonden ze 't blijde niet
om mij niet afgunstig te maken

of heimlijkten ze een verdriet
en benijdden mij 't vrije en weten?
Maar hiervoor hielden we stil
want we ontweken elkaars diepste gronden
door een gemeenzamen wil.

Soms zag ik omwolkt en donker
den hemel van hun oog
en hoorde den druk der dagen
in de klank van hun stem, die niet loog;
hun kinderen tierden en bloeiden,
zij zagen week en mat
of moederschap iets verschroeide
en geluk iets geschonden had;
dan dwaalden hun oogen hongrig
naar verten buiten de sfeer
van de vreugd en 't leed hunner levens
en hun hand wierp oproerig neer
het naaiwerk en preste hun hart
en nam de mijne in dank
voor een woord dat ik gesproken had
en gewaand ijdelen klank;
en ze zeiden: „dat deed ons goed,
ja er is nog een ander bestaan" —
dan zwegen ze, wij
zagen elkaar niet aan...

Er waren er onder deze
— ze hadden hun ziel nooit doorzocht —
waar bestendig uit diepte der wateren
iets borlend naar boven vocht.
Zij drukten het naar beneden,
zij hielden hun ooren dicht,

maar wee het uur van dag of nacht
dat het flitste als bliksemlicht,
dat zij den jammer doorzagen
en schraal verwaarloosd staan
wat had kunnen bloeien een wondertuin:
dan was hun vrede gedaan
en niets van wat zij bezaten
vertroostte hun vol over dit...
Moet iedre ziel, dacht ik dan, laten
de helft van haar bezit
en uitgroeien naar éen zijde?
Zoo scheen het, en klaar werd mij:
de hand van een machtigen potter
formeert het hart als klei;
maar zoo, als géen vorm kan wezen
beker en kruik tegelijk,
is iedere ziel toegewezen
de sfeer van een eigen rijk.

Dan vlood ik naar het mijne
niet meer klagend om mij, maar eer
om hen, om wat zij derfden,
peinzend ,,wie derft er meer"...

Ja, wie derft er meer en welke
worden het beste geknot? —
ik peil mijn vreugde en hun vreugde,
ik meet hun lot en mijn lot,
ik blader in 't boek van mijn leven
met een vreemd verwachtend gevoel,
maar ik kan niet wedervinden
het blad dat ik bedoel
waar het schoonste op werd geschreven...

Of bedroog mij een lange waan
en is 't eeuwig blank gebleven?...

Zie mijn dagen langs mij gaan:
hun eerbare koele gezichten
zijn schoon van zedelijk schoon,
hun hoofden trotsch opgerichte...
maar ach! hun ontbreekt een kroon.
Zoo is het teerste bezweken,
iets zeer zachts mij toch ontgaan:
heet druppen de tranen tusschen mijn vingers
om die ik zoo dor zie staan...

Toen ik, in den winter van '83, de T i e n d e n v a n d e n O o g s t door M. Coens besprak, toen dacht ik niet dat die dichter, naar zijn eigen naam W. L. Penning Jr., mijn latere leven zoo beteekenisvol vergezellen zou.

Zijn gedichtje „Anna voor den Spiegel" werd door mij aangehaald:

Zoo innig keek die vreemdeling
Mij gisteravond aan,
Zoo innig zacht
Dat ik van nacht
Gedurig weer moest luisteren
Hoe vreemd een hart kan slaan.

Nu komt daar voor het klikkend glas
Zoo'n dwaze droomster staan,

En vraagt waarom
Ik kijken kom,
En ziet mijn lippen fluisteren
En laat mij blozend gaan.

Ook dit andere: ,,Hij."

Dat groette stil en toch zo sprekend,
Dat snelde heen en kijkt toch om;
Ach, wist ik wat die lach beteekent,
Nu ga 'k mijns weegs en vind mij dom.

Sinds mij een heksje schijnt te plagen
Denk ik zoo diep — en doe 'k zoo dom;
Kijk, dat verwijt ik me alle dagen
En doe er daaglijks dommer om.

En ik schreef, met aansluiting aan zijn eigen verzen uit ,,Bezieling": ,,Coens behoeft van niemand aanmoediging. Want er is kracht in zijn ziel en bezieling in zijn lied, groot genoeg om volhardend

Te gaan door alle lot
Naar het groene land en de frissche stroomen
Waar de zomergod blikt uit den hemel.

Wat hebben mijne lippen gestameld
Van de volheid des harten?
Hoe blijven mijne voeten nog bij de aarde,
Daar reeds de vleugelen wassen
Die mij dragen zullen
Sneller en sneller,
Ter heilige bron."

Enkele jaren later prees Kloos, het bundeltje S c h a k e e r i n g bespreken, „Een Herinnering," dat later in den bundel B e n j a m i n's V e r t e l l i n g e n zou worden opgenomen.

Die bundel was voltooid in 1896, toen Penning mij het laatst-geschreven gedeelte „Zoo goed als Familie" ter plaatsing in H e t T w e e m a a n d e l ij k s c h T ij d s c h r i f t zond. Ik geef hier het gedroom van Benjamin, die als kind op een dorp logeerende, een zomeravond geniet op den stoep van het kuipershuis.

En aan zijn ouders huis dacht Benjamin:
„Op stoep zit Vader ook, en groet onze oude boomen
Met kringen uit zijn pijp, de starren met zijn
[droomen...
En Kaatje haalt omzichtig de spionnen in,
Schuift ze onder 't kabinet (g l a s t e g e n g l a s ;
[d e h a k e n
G o e d u i t d e v o e t e n ; B e n i s w e l v a n h u i s,
M a a r d e o u w r e j o n g e h e e r t j e s l o o p e n
[m e ê n i e t p l u i s);
En Ben toch missend (w a n t j e h e c h t a a n
[z u l k e s n a k e n !)
Neemt ze G o d s l i e v e STILLE k i n d r e n
[twee aan twee
Van de kozijnen af en naar haar keuken mee,
Besproeit ze met een blik alsof 't háár kindren waren,
Snuift aan de kelken, zuivert dan de blaren,
Poetst de rood-aarden potten met een borstel af,

Laat ze in den gootsteen om vannacht goed
[af te druipen
En uit te lekken, — stil! daar ziet ze een
[wormpje kruipen...
En met haar braaf: een Mensch gaat ook
[niet graag in 't graf,
Verhuist het schepseltje uit zijn waterstuipen
In Kaatjes handen over de onderdeur op droog...

— En naar ons eetvertrek, waar één-en-al verrukken
Over hetzelfde boek aemloos de broers zich bukken,
En Moeder onverpoosd zich over 't naaiwerk boog
En nu gedekt heeft en de thee staat op te gieten,
Dringt Vaders lokstem door 't vóórkamer-raam:
Schep toch een luchtje, wijf!
[Moet ik alleen genieten?...
En na snikheeten dag genieten ze tezaam.
Vast wel de richting in waar Ben is heengevlogen —
En meer naar boven zien ze, naar den Grooten Beer,
Net zooals ik; en nog wat hooger weer —
Langs de achterwielen van den Wagen
klimmen de oogen
Van ons gedrieën, als vereend, naar 't kleine licht
Waar 's nachts de zeeman zich naar richt...

Twaalf blaadjes maar! jokt vader
[nog 'res stoppend
Na 't avondmaal en de ingeziene krant...
Op 't punt te sluiten weer door buitenlust vermand,
Kijkt hij om 't hoekje —
En 't bed met open straatdeur foppend,
Wat lekkere aarbeigeuren! roept hij uit.
Dàt werkt naar wensch! en allemaal verkwikken

Zich aan den schoonen nacht, en de' aarbeigeur
[en 't schikken
Der manden op den wal uit de aangekomen schuit.
Aan boord, tot d'ochtend, blijven honderden van
[potten
Met de allerfijnste, klein en donkerrood...
— En smaaklijk breekt de schipper met zijn
[meisjes 't brood:
Vijf uur geroeid, daar valt niet mee
[te spotten,
Verklaart hij aan zijn buurlui op de stoep;
Het tij liep al wat tegen eer we binnen
[waren...
Wat klinkt dat in zoo'n stilte!...
En wat een mooie groep
Toont zich in 't schijnsel van de stadslantaren
Op houten paal en met haar gouden pit:
Die dient ons wel (vervolgt hij)
[maar zoowaar 'k hier zit
Voor de olie komt er gas nog eer
[mijn haren grijzen;
En 't beste moet een mensch maar
['t beste prijzen;
Op 't water was het lichter dan hier
[onder de' iep —
Want wat een kostelijke nacht!...
— Ja, slapen
Wordt bijna zonde! antwoordt hem Vader.
— Of je sliep
Als je óók geroeid had! lachte een deern,
[al wijd aan 't gapen;
Dit hard stuk zeil wordt me als een
[bed zoo zacht...

En daar komt ook de groenteschuit...
[meent moeder luistrend;
En jong en oud kijkt langs de mooie gracht,
Vol zwaar geboomte 't gladde nat verduistrend,
Waar des te heldrer hier en daar een star in lacht;
— En regelmatig, maar vermoeid klotsen de spanen
Al naderbij, — daar drijft de schuit in 't licht,
Stoot, en legt aan — alweer een mooi gezicht...

Alweer twaalf uur! weet moeder te vermanen
Voordat een klokslag dreunt; want zóó stil is de lucht,
Dat iedre klepelheffing klink-klaar is te hooren...
— En met den nagalm uit den grooten toren
Vermengt zich 't blazen van den wachter, en 't gerucht
Der venstertjes op elke windstreek geopend,
En met een ruk gesloten...
Wachter, was 'k bij u!
Klaagt de oudste broêr, op koelte in bed niet hopend;
Maar de ander dweept: Neen! nog veel
[liever nu
Zou 'k rijden net als in een kamer,
[in een wagen...
Dood-langzaam, met ons allen...
— Je naar bed te jagen
Valt hard, troost moeder; maar als
[vader nu niet sluit
Vliegt ons die vleermuis nog in
't haar of meê te bedde...

Vannacht leeft alles! juicht de sluiter;
[en 't geluid
Van 't kikkervolkje houdt ons wakker,
[wil ik wedden..."

Het meest opmerkelijke van zulke gedichten was dat een door ons op zij gedrongen hollandsche wereld die we achter ons en voorgoed uit het gezicht rekenden, er een boeiend en bloeiend leven leidde. Penning was toen hij zijn Tienden uitgaf een drie-en-veertiger; wij hadden hem jaren lang uit het oog verloren; en nu hij tusschen de vijftig en zestig was kwam hij ons zijn vergeten tijd terugbrengen en vroeg er een plaats voor die wij hem niet konden weigeren. Niemand zal beweren dat hij die eerst onlangs zijn Kamermuziek uitgaf, die plaats niet gehandhaafd heeft.

Maar er wachtten ons nog wel andere verrassingen. Het leven is rijk en veelvoudig, en telkens als een jong geslacht meent dat het tijd en eeuwigheid voor zich alleen heeft, zendt het andere, een tijdlang onopgemerkte machten, die door de hun ingeschapen vatbaarheid zich gelden doen.

In hetzelfde nummer van De Amsterdammer, Weekblad voor Nederland, waarin de verschijning van de eerste Nieuwe-Gids-aflevering werd aangekondigd (Oct. 1885) stond het verslag van een voordracht die over zijn onlangs overleden vriend

de Bo, Guido Gezelle gehouden had. „Met krachtigen nadruk," leest men daar, „kwam hij op tegen de anti-Nederlandsche richting der Bourgondiërs, der Spanjaarden, der Oostenrijkers, en zelfs (wat de taal betreft) der Hollanders onder Willem I, toen Schrant het Nederlandsch in Vlaanderen vertegenwoordigde. „Geene dier taalrichtingen kunnen ons dienen," zoo riep hij ongeveer uit, in kernachtige en toch kinderlijke bewoordingen. Wij moeten van onszelven uitgaan en eigenaardigheden van onzen stam van onszelven uit doen herleven. Weg met boekentaal, weg met conventioneele sprake, door Weiland, door Siegenbeek, door Kramers geijkt en gestempeld tot de eenig deugdelijke sprake!" Ik heb het verslag toen het verscheen, gelezen: een uitlating erin deed het voorkomen alsof Gezelle onder zijn anathema alle hollandsche schrijvers, ook de jongsten, betrokken had, en zulk een plaats werd met rood krijt aangeteekend; maar was de aangehaalde bewering niet juist eene als ook wel door ons was gewaagd?

Het onderscheid was dat wij onze persoonlijkheid niet één met onzen stam voelden; de vlaamsche stamverwantschap op zichzelf was bij ons al in eenige

minachting; West-Vlaanderen kenden wij niet; afgezien van Pol de Mont waren de vlaamsche gedichten die wij hier te bespreken kregen Verhuizen van Hilda Ram en Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden door Julius de Geyter. Dat was het nieuwste, in 1888.

Bovendien was er een goede reden waarom Gezelle voorloopig in Noord-Nederland door taalgeleerden en beoefenaars van folk-lore meer dan door dichters werd opgemerkt. Zijn wezenlijke poëzie kwam het eerst en het meest in het Rijmsnoer om en om het Jaar tot een verschijning die bewondering afdwong. Toen eerst kon men zeggen dat hij zijn instrument niet alleen meester was, maar het bij iederen aanslag de volte van zijn gemoed vertolken deed.

Dat werk verscheen in 1897, in den tijd toen ook bij ons het los en alleen staan begonnen was op te houden, toen godsdienstig, vaderlandsch en maatschappelijk gemeenschapsgevoel overal naar boven borrelde, en alle levensverwantschap gretig werd aanvaard. Eerst bij de vlaamsche jongeren van Van Nu en Straks is Gezelle toen doorgedrongen. Die mochten

hem al langer gekend hebben, maar nu vonden zij in hem hun natuurlijk middelpunt. Door hen hoorden wij hem noemen, Pol de Mont schreef een opstel over hem en in het voorjaar van 1899 was het me een groot geluk in Brugge zijn werken te lezen en te bewonderen.

Ik kan niet beter doen dan hier een kleine bloemlezing uit het Rijmsnoer af te drukken waardoor ik mijn bewondering aan de lezers van Het Tweemaandelijksch Tijdschrift meedeelde:

Vooraf gingen eenige kleinere gedichten:

Ten halven afgewrocht,
ontvangen, niet geboren;
gevonden algeheel,
noch algeheel verloren,
zoo ligt er menig rijm
onvast in mij, en beidt
den aangenamen tijd
van volle uitspreekbaarheid.

Zoo slaapt de botte in 't hout,
verdonkerd en verdoken;
geen blomme en is er ooit,
geen blad eruit gebroken;
maar blad en blomme en al,
het ligt erin, en beidt
den dag, den dageraad...
de barensveerdigheid.

Dan dit op Jezus:

Wie was zoo goed
dat hij zijn bloed
geven ons wilde?
Wie was zoo milde,
wie was 't die boette?
Jesus, de zoete:
schamel en bloot
stierf hij de dood!

Dit ,,Mater":

Den ganschen dag en doet
gij niet als immer weenen:
o moeder, viel op u
zoo erg een ongeval,
dat niemand daar en is
— nog murwer zijn de steenen! —
die met u lijden en
uw tranen troosten zal?

Dit ,,Klokkenspel":

Waar wierd die wondere konst gevonden
der diepgekeelde kopermonden,
die, wagende, alledage, gaan
den ouden gang; die, luide en lang,
die op en neer, die weg en weer,
alhier, aldaar, gedrien te gaar,
op tijd en tel, hun tongen slaan?

Deze „Zonsondergang":

Heel 't westen zit gekibbelkappeld,
gewaggelwolkt, al hil en dal,
't zit blauw en groen en geluw geappeld;
te morgen nog volstormde 't al,
en stille is 't nu! De zonne, aan 't zinken,
doet hier en daar een splete blinken,
en kijkt erdeure, nu en dan.
Heel 't westen bleust en klinkt er van...!
Zoo heerlijk is 't, alsof er zoude
een reuzenpenning, rood van goude,
den reuzenspaarpot vallen in
der slapengaande zeevorstin.

Ook dit „Ars Artium", zoo sober, sterk en oorspronkelijk.

Hoe vroeger hoe beter in band
gebonden het boomke, in
bevelmacht;
hoe vroeger hoe beter getand
den telg, en getucht, die
den telg acht.

Hoe menigmaal hebt gij gemist,
die ganzen of schapen
in 't veld wacht?
Maar kinderenwachters, wie is 't,
van al die ze wacht, die
ze wel wacht?

Enkele van de losse regels eindelijk:

De daverende zonne danst
en dingelt op de daken.

Weert den wulf: 't zijn kwade dagen,
weert den wulf ten schaapstalle uit!

Hoe wonderlijk bewegen al die hooge hemelperken...

Midmorgens, als de zonne zit
en bakelt, in de boomen...

Moeder Aarde, milde en menig...

,,Goên avond!" klinkt mij zoete in de ooren...

Ten laatste volgde de bedoelde bloemlezing.

dat God ons gaf is altijd mooi
en 't alderminste blomgestrooi
is altijd lief, is altijd leven.

Uit: *Nieuwjaarsnacht.*

WINTERSTILTE.

Een witte spree
ligt overal
gespreid op 's werelds akker;
geen mensche en is,
men zeggen zou,
geen levend herte wakker.

Het vogelvolk,
verlegen en
verlaten, in de takken
des perebooms
te piepen hangt,
daar niets en is te pakken!

't Is even stille
en stom, alhier
aldaar; en, ondertusschen
en hoore ik maar
het kreunen meer,
en 't kriepen, van de musschen.

TUSSCHEN DE TWEE.

Die binnen
de bergen
te wonen
verkiest,
des morgens
zijn deel in
de zonne
verliest.

Des avonds
nog eer hij
zijn bedde
bezoekt,
te vroeg is
de zonne 'm
bedekt en
bedoekt.

Die boven
de bergen
wilt huizen,
en kan
den wind niet
verdragen,
en 't ruischen
dervan.

Het zomert
er late en
het koelt er
te vroeg;
zacht weere is
er zelden,
en zoelte,
genoeg.

't Is nat in
de leegten,
het zuipt er
en 't zijpt;
't is drooge op
de hoogten,
het stuift er
en 't nijpt.

Noch stijgen,
noch dalen
en es er
mij lief:

geen beemden,
geen bergen,
is 't beste
gerief.
Ik schuwe
de hillen,
ik vluchte
de wee:

daar, best van
al jeune ik
mij, tusschen
de twee.

HET BORELINGSKE.

Zijn tandelooze mond
lacht lieflijk; ongewonnen
zoo is het woord hem nog,
en 't weten onbegonnen
van mannelijk verdriet,
van vrouwelijk misbaar:
een kerstekind en is 't,
een borelingske maar.

o Mochte 't, immer voort,
eenparelijk verblijden;
een borelingske zijn,
dat lacht, ten allen tijden,
zoo 't nu doet; onbewust,
het muilke rood en rond,
waarom zoo lustig lacht
zijn tandelooze mond!

Zijn tandelooze mond
zal, eenmaal, tanden moeten;
't zal woorden spreken; 't zal,
't zoet wichtje, eens, wel ontzoeten;
't zal wakker worden, en,
gewassen, meer als eens,
zijn oogen wasschen, naast
de bronnen des geweens.

DEN OUDEN BREVIER.

Als zorgen mijn herte verslinden,
als moedheid van 's werelds getier;
dan zoeke ik weerom den beminden,
dan grijpe ik den ouden brevier.

o Schat ongevalschter gebeden,
brevier, daar, in 't korte geboekt,
Gods woord, en Gods wonderlijkheden,
nooit een ongevonden en zoekt!

o 't Werk van gezetelde Pausen,
wat zegge ik, Gods eigen beworp;
o sterkte, en, als 't lijden doet flauw zijn,
onsterfelijk lavend geslorp!

o Weldaad wellustiger koelheid,
o schaduwomschietende troost,
als 't vier, en de onmachtige zwoelheid,
gestookt door den vijand, mij roost...

Dan zuchte... dan zitte ik alleene;
dan biede ik den booze: ,,Van hier!"
dan buige en dan bidde ik, en weene...
dan grijpe ik den ouden brevier.

MEIDAG.

De kerzelaar zijn trouwgewaad
heeft aangedaan:
vandage moet hij, meidag is 't,
ter bruiloft gaan.

Elk taksken is een priem nu, die,
bewonden, wit,
tot tenden, in een witte schee
van blommen zit.

Beruwrijmd was hij schoon, wanneer
De winter woei:
veel duizendmaal is schoonder nu
zijn blomgebloei.

Te winter was zijn schoonheid als
een beeltenis
des levens; koud en ijdel, zoo
de schaduwe is.

Geen schaduwbeeld en is hij nu,
Geen schijn, maar al
dat schoon is, al dat levende, en
dat liefgetal.

't Is bruiloft, en 't is zonneweer:
de zomermeid
den bruidegom verwacht, die haar
was toegezeid.

DE RAMEN.

De ramen staan vol heiligen,
gemiterd en gestaafd,
gemartelaard, gemaagdekroond,

gehertoogd en gegraafd;
die 't branden van het ovenvier
geglaasd heeft in den scherf,
die, glinsterend, al de talen spreekt
van 't hemelboogsch geverf.

Doch schaars is herontsteken in
den oosten het geweld
der zonnevonke, en valt zij op
de heiligen, zoo smelt
't samijtwerk uit den mantelworp,
de goudware uit de kroon,
en alles, even wit nu, blinkt
en bliksemt even schoon.

Verdwenen zijt gij, hertogen
en graven dan, zoo zaan;
verdwenen, maagden, martelaars
en bisschoppen: voortaan
geen palmen, staven, stolen meer,
't is alles henen, tot
één helderheid gesmolten, in
één zonnelicht — in God.

DE AVONDTROMPE.

Heur trompe steekt de koe: ze is moe
van neerstig om te knagen;
van lange, in 't jeugdig grasgewas,
den zwaren eur te dragen;
den zwaren eur, die, molkenvol,
albij den grond genaakt;
die zwaait, die heur den tred belet,
en 't lichaam lastig maakt.

Ze steekt de trompe en tuit, om uit
den meersch te mogen komen,
ter melksteê; om, ontlaan, voortaan
heur zog te zijn ontnomen;
heur zuivel, dat zoo zoet, zoo goed,
zoo zuiver is; en dat,
voor alle lieden, ate en bate,
en drinkbaarheid bevat.

De trompe steekt de koe, daartoe
verwekt, alzoo de menschen,
die, tegen avond, lam en stram
gewrocht, de ruste wenschen.
De mensch is moe, de koe is moe,
en iedereen betracht,
na 's zomers zware werk, onsterk,
de zegenvolle nacht.

WIEROOK.

o Wierookgraan,
geronnen traan
van ceder- en van lorkenstammen,
gebedenbeeld,
daar 't vier in speelt,
en 't vonkelen van 's herten vlammen.

Geen gave van
fijn goud en kan
mijn hand den Heer, geen myrrha bieden,
maar wierook zal,
en overal
en allen dag, Hem dank bedieden.

o Wierookgraan,
in 't vier gedaan,
en rookende uit mijns herten midden,
van aardsch en grauw
wordt hemelsch blauw:
gaat, wierookgraan, den Heere aanbidden!

Het was niet onvoegzaam, getroffen zooal niet bedoeld, dat Gezelle mij kort daarop ter plaatsing in het Tijdschrift een vlaamsch-vaderlandsch gedicht zond: ,,Groeningen's Grootheid of de Slag van de Guldene Sporen." Hoewel 't nog maar een jaar was voor de Boerenoorlog ook hier vaderlandsche gevoelens weer wakker riep, waren deze mij op dat oogenblik nog het minst belangrijk en gaf mijn keus dien kant van zijn wezen niet. Ik moet er bijvoegen dat juist het Rijmsnoer dat ook niet deed.

Hoe ging in die jaren opnieuw het leven voor ons open. Van alle kanten zagen wij het uitbotten. Ik genoot erin en had na een bundel Aarde een tweeden doen verschijnen in 1898 dien ik vol vreugde De Nieuwe Tuin noemde. Het Brandende Braambosch, Dagen en Daden en De Kristaltwijg kwamen de reeks voltooien: levensbeelden, maar waarin de vreugde over het was-

sende leven niet altijd dien blijden adem had.

Ik wil door twee gedichten uit den tweeden bundel dit feest van het veelvormige leven meevieren.

NACHT IN HET ALHAMBRA.

De Dichter.

Waar is de flonkring, waar 't geklater
Waarmee mijn straal de zon beklom? —
Het diepst en reinst is 't donkre water
Dat slaapt in ondergrondsche kom.

De hooge gasten zijn verdwenen,
De schaduw is aan 't overlenen,
En in de hooge en blanke zaal
Gaat door de smalle en marmren goten
Het laatste water weggevloten
In stroompjes, kronkelend en schraal;
En is het fluistren, is het weenen?
Zij ruischen, borlen voor zich henen
In dunne en ongevormde taal.

Maar stom staat de fontein wier leeuwen
Met domme en leege monden geeuwen,
Waterloos —
En donker wordt het in de hoven —
De nachtehemel schijnt van boven —
't Gestarnte flonkert al een poos.

Doch door de deur waar tegen 't duister,
Bij vijver en bij taxishaag,
Accaciaas wieglen, rijst gefluister —
Een droeve groet, een vreemde vraag —

De Stem van het Alhambra.

Ik groet u, vreemdling. Zijn de dagen
Voorbij dat ge in de wereld zwierft?
Hadt ge er geen schatten voor 't vragen?
Voelde ge niet wat ge er dierft? —

De Dichter.

Hoor! door den nacht komt aangedreven
Van ver, 't droefgeestige gebrom
Van snaar waarlangs het teeder beven
Eens jongen minnaars opwaarts klom.

De Minnaar.

Reik mij, o liefste,
Uw maan-schijnige armen —
Die mogen mij, armen,
Troostend zijn.

Toon voor uw venster
't Gelaat als Selene —
Als ze, o mijn Eene,
Nacht dag doet zijn.

Hang uit uw venster
Uw hand als Aurora —
't Zal, o Lenora!
Mijn daagraad zijn.

De Dichter.

't Is stil. De galm van jonge liefde
Stijgt stout en schuchtert daadlijk in.

Wat me ooit in 't wereldleven griefde
Was zulker vreugden aanbegin —
De liefde die begint met geven,
De droom die andren godlijk maakt,
Het hart dat arm staat nagebleven
Voor 't schoone uit eigen schoon ontslaakt;
Begeerte die van al 't bestaande
Alleen ziet wat ze zelf niet heeft:
Vrijmachtge die voor beedlaar gaande
Een droef en vreugdloos leven leeft.

De Minnaar.

Eroos, Heerlijke!
Wie, o Begeerlijke!
Kent u als wij!
Wij zijn onszelven niet:
Al wat ons ledig liet
Minnen we als gij.

Schoonheid die onze niet,
Liefde die spijtig ziet,
Smeeken wij aan.
Schoonheid, vul ons,
Liefde, hul ons;
Naakt en ledig wij hier staan.

Zijn is verandren.
Maak ons tot andren,
Opdat wij zijn.
Ons is het werven zoet,
Ons ook het sterven zoet,
Ware ooit het derven zoet
Van liefde en pijn.

De Dichter.

Zijn zang klinkt boud. In al mijn aardsche dagen
Zong ik dien ook. Mij kon geen ding behagen
Dan wen 't mij lokte met langdurig plagen
En streelde met kortstondge vreugd.
Waar is het Eene dat altijd verheugt?
Dat gaande onder de dingen van deze aarde,
Hun uiterlijk gelijkt in waarde,
Maar innerlijk het aardsche aan 't eeuwge paarde,
Een schoon zonder verganklijkheid? —
Geef antwoord, Stem die hier verscholen zijt.

De Stem.

Zoek niet, sterfling, in gedachten,
Koud van afgetrokkenheid,
Wat in 't leven u zal dagen
Als ge wijs en rijper zijt.
Wil maar tot dien morgen wachten.
Maar niet vruchtloos zult ge vragen.
Ik toch geef u dit symbool:
Zie de steenen
Om u henen
Van dit vorstlijk kapitool.
Op de rotsen
Staan en trotsen
Torens meer dan rotsgelijk.
Aardsche heiren
Drilden speren
Nooit op rustger rooverswijk.
Zoo ooit burcht in 't aardsche worstlen
Stond die meer van de aarde waar',

Geen als deez' haar puin deed korstlen
Rijzig boven doodsgevaar.
En haar boomen en haar waatren
Ruischen, klaatren
Hoog omhoog en dalwaarts heen.
Door hun scheemring, door hun zoelte,
Waait een koelte:
Frisscher aardhof plantte er geen.
Maar treed nu de blijde zalen
In, die fijne verven malen
Als het licht geen edelsteen.
Zie het kantwerk van de bogen,
Zie het weefwerk om de togen:
Spinsel als om vrouweleên.
Zie, een dier is 't? visch of vogel?
Parallel-figuur of kogel?
Wat is 't dat die teekning duidt? —
Beest van water, aard of lucht —
Golf van water, lucht of zucht —
Wat zwelt door die ranke lijnen? —
Vormen schijnen en verdwijnen —
't Aardsche dat aan 't Eeuwge sluit.
Zie hoe Joezoef, wijze Kunstnaar
Kreeg van Allah, grooten Gunstnaar —
Hem wiens lof in steenen leeft —
Gaaf het meenge te doen duren
In wiskunstige figuren —
't Eene dat nooit einde heeft.

De Dichter.

De stem sprak waar. Geen teeken beeldt mij klaarder
Dan dit gebouw het Gaande en 't Eeuwige één.

De Meester is zijn eigen openbaarder
En die van al wat leeft meteen.
De Kunstnaar doet de Daad die 't meenge
Doordringe en tot een zijn vereenge
Dat aardsch toch onvergankelijk scheen!...

De Minnaar.

Vaarwel, de morgen maakt den hemel geel.
Vaarwel, mijn lief. De nachtegaal
Heeft uit. Het veld wordt vaal.
De nacht had ál zijn deel.

Vaarwel, de zon
Schijnt op Alhambra's kruin.
De ladder aan 't balkon
Wacht naar den voet: de tuin
Geurt warm bedauwd.

Vaarwel: de hemel blauwt.
Vaarwel: nog ééns gekust.
Ik voel uw armen om mij heen.
Den langen dag blijf 'k zoo alleen.
Dan kom ik weer: mijn zoete lust:
Als de avond geurt en grauwt.

Uit „MIJN HUIS."

Als vlokken dwarlen en de dag vroeg endt
Is het de maand van blijde erinneringen.
Daar kindren eerst den goeden Heilge zingen
En dan naar 't Christuskind hun stem zich wendt.

Wijl vlokken daalden en lantarens geelden,
Daar in de stad ik kwam langs Jezus' kerk,

Glipte ik erin verdiept in 't vrome werk
Dat galm en licht en walm van wierook deelden.

Slipte ik eruit, een langsgaand die de hand
In 't bakje doopte van 't gewijde water —
De deur sloeg luid en met gewild geschater
Ruchtten twee knapen buitlend langs de wand.

De grachten trilden van weerkaatste lichten;
De glibberstraat blonk flauw elk schijnsel weer;
De helle stegen braakten keer op keer
De koopers die zich brug- en huiswaarts richtten;

De natte vlok trilde elk op hoofd en schoêr.
Sint-Niklaas-avond. Bij ons thuis met mijter
En kromstaf kwam de eerwaardge Sint. Wie rijdt er
Op 't huis? Zijn zwarte knecht. Mijn jongre broer

En zusjes beefden. 's Avonds uit de kamer
Naast de onze wekte ons schijnsel. Heerlijk bang
Kropen we bei ons bedje uit. Wang aan wang
Zagen wij witgedekt de tafel. Hamer

En zaag, bouwdoos en wagen, pop en paard.
Vader stond daar en zag het vriendlijk over.
Wij vluchtten blij en bang dien lieven — roover?
Een hemel kwam in onzen droom op aard.

Zoo bleef ook 't tweede feest mij voor de zinnen.
Een wintermorgen vroeg, voor dag begon,
Kwamen gevieren we in hansop en pon,
En ook bij gaslicht, de eigen kamer binnen.

En weer scheen 't licht, waar ook al Vader zat,
Zoo noodend op het heldre en witte laken;
Maar eer we er de gekrente broodjes braken
Sloeg Vader 't Boek op dat hij voor zich had.

De Roomschen, kindren, zei hij, gaan in donker
En kou vannacht door de besneeuwde buurt,
Om 't popje dat het Christuskind figuurt
Te zien in wieg en kerk bij kaarsgeflonker.

Zij brengen hulde, zinnebeeldig dan,
Aan 't Christuskind, en doen 't trots kou en duister;
Zoo moet ook elk wie 't kind met liever luister
In 't hart verscheen het huldgen naar hij 't kan.

Toen, met die stem die zacht wist in te dringen,
Las hij dat halve hoofdstuk: Lukas twee
Vers één tot twintig, dat altijd omgleê
Voor mijn verbeelding 't zilvren-lichte zingen,

Waarmee die englen terwijl 't Christuskind
In krib en stal lag waar zijn moeder 't baarde,
Het herders meldden met hun „Vrede op aarde!"
En dat er Een leeft die elk mensch bemint.

Niet heel het feest, de dag, de kerkgang, de avond —
Waarop voor heel een arme-kinderschaar
De denneboom met duizend kaarsjes klaar,
Zijn donkre groen in schattenvracht begravend,

Getooid, en kaal, stond, — niets van heel dat feest
Heb ik mijn leven lang zoo schoon gevonden,
Als stal, als nacht, als sterren die daar stonden,
Als englenrei waar 't herdersvolk voor vreest.

En als mijn Vader toen me iets mee wou geven
Dat mij mijn leven niet begeven zou,
Hij deed het wel, maar niet naar hij het wóu
Is mij iets eeuwigs ervan bij gebleven.

Want als m ij n kindren nu het kerstmisfeest
Vieren, als ook dat van den goeden Heilig,
Dan voel ik me in mijn Vaders glimlach veilig,
Maar bij zijn glimlach zie 'k zijn traan het meest.

Want zooals kind uit vader wordt geboren
Maar zelf weer anders dan zijn vader is,
Zoo is zijn vreugd in mij een droefenis
En vreugd in mij kan hem niet toebehooren.

De tijden gaan. Wij zijn éénzelfd geslacht.
Maar andre bladers ruischen, andre harten.
O Vader, glimlach, uit uw brood van smarten
Heb ik toch de aard een blijdschap voortgebracht.

Elk jaar gaat heen: elk jaar brengt zijn December.
En feestmaand blijft ze als onzen vaders eens.
Waar' vreugd die ons verheugt hun vol geweens,
Het leven is in alle vreugd ontember.

En alle liefde en al wat vreugde geeft
Zal met de tijden en seizoenen duren;
Want allen zijn we in de eeuwigheid geburen,
En schoonheid leeft niet die niet eeuwig leeft.

Tot de gedichten van dit tijdperk reken ik ook de nieuwe verzen die Van Eeden, in 1901, in D e P a s s i e-

l o o z e L e l i e verschijnen deed. Wat ik er uit overneem is eerst „Hei-leeuwrik":

Nu weet ik welke vogel
mijn lievlingsvogel heeten mag,
die even opgetogen
zingt zomernacht en winterdag.

Ik werkte 's winters in het woud,
de zon scheen door de denne-stammen,
op fonkelsneeuw met rosse vlammen,
mijn hakmes blonk en klonk op 't hout.
Daar ging omhoog een kleine schelle
met fijnen lichtdoorwaaiden klank,
hei-leeuwerk's lied bleef mijn gezelle
den lieven morgen lank.

Weet gij den meinacht nog mijn lief?
de maan scheen over 't land,
langs weien stil en nevel-wit
gingen wij hand in hand.
Weer luidde 't helle, helle, helle
hoog boven bosch en hei.
De kleine schelle, schelle, schelle
ging onverpoosd en blij.

Nog maar sint onlangs ken ik hem
met zijn verrukte kleine stem,
zijn lichte luchte jubelkreet
die van geen moeheid weet.

De morgenzon, de zomernacht,
de wind, de vrijheid zonder maat,

de lust die nimmermeer vergaat,
die heeft hij in zijn lied gebracht.

Het klinkt van uit de vage verte
alsof hij midden in 't gesternte
zijn zilvren klokje luidt.

Wat zijn gelui beduidt
weten wij beiden, liefste mijn.
Zoo zal hij onze lievlingsvogel zijn.

Daarna ,,De Rivier":

De zomerzon uit violetten damp
beglanst met koperrooden schijn
de blanke vloeden van den Rijn —
die gaan door 't volkrijk land
in bochten breed en machtig —
de stille boomen ter weerskant
staan aan den zacht-bewaasden zoom
te spieglen als in droom.

Des diepsten Zelfs indachtig
zie ik de groote pracht rondom —
zoek in der ziele kerngrond om,
't is daar al even prachtig.
Wat kan er zijn
nog bron van pijn?

Gij lieven allen die nog lijdt,
om mijnentwil in droefheid zijt,
waar komt uw smart vandaan?
Waart gij maar diep, maar diep gegaan
in allerdiepste diepten
des Zelfs, gij vondt er enkel pracht.

Ik vond er enkel liefde.

Wat heeft u dan tot klacht gebracht?
Bestaat er kwaad
ook zonder haat?

Nu zie 'k der menschen wonderwerk,
de grauwe goudbekruiste kerk,
een ruigt van spitsen, teer en sterk,
aan bleeken horizont.

O menschen, hoe hebt gij 't gedaan?
't Schoon wat ik in mijn binnenst vond
zie 'k heerlijk voor mij staan.

't Betrouwen op Gods liefde en recht
voor eeuwig, machtig uitgezegd
in prachtbouw, fijn en hecht.

Laat, lieven, allen u verblijen,
niet minder vast, niet minder schoon
staat in de ziel uw heilge woon.
Wat valt er nog te schreien?

Zoo kwamen uit Noord en Zuid, uit verleden en heden, en uit al de gevoels- en geestes-gronden van het nederlandsche leven bloemen van poëzie omhoog en vormden werkelijk een nieuwen tuin van nieuwere dichtkunst.

Te rijker werd die toen zich nu hier dan daar telkens weer jonge en jongere dichters opdeden.

Niet jong, maar een dien we hier lang niet kenden was de Brusselaar Prosper van Langendonck. Zijn eenige bundel Verzen verscheen in 1900, maar die bevatte gedichten uit het jaar van zijn verschijning, en terug tot 1883.

Ik zie dezen Brabander tusschen een achtenswaardige nederlandsche en een schoone duitsche beschaving instaan. Hij is een klassieke natuur wien het misschien alleen aan gunstige voedingsaarde ontbroken heeft. Als men zijn kleine boekje lang niet gelezen heeft en het dan weer opneemt, dan doen vooral sommige beginstrofen aan als brokstukken uit een klassiek tijdperk. Zoo dit „Langs Zomervelden":

Langs zomervelden wil ik zwerven,
waar hemelreine liedren zingen,
die tot den grond des harten dringen,
langs zomervelden, waar het koren
goudglanzig deint in wijde golven,
vol kollen, in die zee verloren,
roodlachend nu, dan weer bedolven.

Of dit zoo geheel andere van „Naar Linkebeek":

Zomergoud smelt in den kroes der korenzee;
streelensziek ritselt ze om ons met listig spel,
daar we nu 't kronkelend pad bestijgen,
achtereen, naar de kruin.

Het volgende vijftal moge u doen zien dat diezelfde indruk door geheele gedichten bevestigd wordt, en u uitlokken een te weinig gelezen boekje opnieuw ter hand te nemen.

SCHEPPING.

Omruischt van zangrig bladgefluister,
door 't mystisch spel van licht en duister
omtinteld met een stralenkrans,
komt ge als een nevelschim gegleden,
nog vormloos ver... maar diep aanbeden
in uw aanstaanden schoonheidsglans.

'k Voel uw bezielende adem waaien
van verre. Zie! de bloemen zwaaien
u 't kleurig, reuzig geurenvat.
't Hosannah dreunt van boog tot bogen
of 't woud, in twijg en stam bewogen,
met mij u huldigde en aanbad.

Gij zijt gekomen... heel mijn wezen
trilt vreugdedronken... 'k grijp — gerezen
tot u — naar u, zoo trouw verwacht,
ter vuurge omarming... vruchtloos pogen!
Uw vorm is wind... uw schijn is logen...
een hersenschim... een droomgedacht...

O, heerlijk beeld der ijdle droomen!
'k Wil u doen leven, u doorstroomen,
u sterken met mijn levensgloed :
mijn vleesch zal smelten, 't harte bloeden,

om u te vormen, u te voeden,
mijn eigen kind, mijn vleesch, mijn bloed!

En 'k juich, daar de adem mijner longen
uw borst doet golven, — opgedrongen
van al wat mij daarbinnen beeft;
daar u de bloedstraal van mijn harte
dooradert, — u mijn liefde en smarte
en hooger hoop in de oogen leeft.

Uw blik, waar donkre glanzen zweven,
voert op een stroom van wonder leven
mijn ziekelijken schoonheidszin.
Kom, laat het waas der stille droomen
zachtlokkend om uw teerheid doomen
en treê, hooghartig, 't leven in.

Mijn kind! Geen liefde moet ge er winnen:
geen kan u toch, als hij, beminnen,
wiens hart u sprong tot levensbron;
maar, hem begrijpend in uw wezen,
zal m' in uw sprekende oogen lezen
al wat hijzelf niet zeggen kon...

NAGLANS.

Wanneer, in 't dalen, nog de zonne draalde en beidde,
en als een stervend hart in 't kwijnend Westen hing,
Was 't dan haar bloed dat vloeide, of was het
[de aard die schreide,
de troostelooze, dat heur glorie henenging?

Zie, langzaam krimpt de gloed, die laaiend zich
[verbreidde,

en smelt allengskens tot een bleeken, bleeken kring,
die lang nog scheemrend aan den verren rand
[der heide,
de insluimrende aarde omwaast als een herinnering.

O! toen ik bij uw droef vertrek te sterven meende...
— Ik weet niet of gij minde, ik weet niet of gij weende,
maar innig brandend, als mijn liefde, was mijn smart.

Doch eindlijk week de pijn, die diep en vlijmend
[griefde,
wijl niet mijn liefde, maar 't herdenken aan mijn
[liefde,
als zoete weemoed glimt om 't ingetogen hart.

LANGS DE NETHE.

Lijzig rimplend vloeit de Nethe
door de diepe dennenwouden,
door de weiden, langs de dreven,
in dit land van peis en vree,
wouden, lanen, vee en hoeven,
slanke, scherpgespitste torens
en den dunbewolkten hemel
wentlend in heur rimpling mee.

Glijdende uchtendzonnestralen
Zilvren fijn den lichten nevel,
traagzaam wuivend om het landschap
als een sluier, maagdlijk blank;
en geen klank trilt in die stilte
dan, van verre — o ver! — gevaren,

slechts, bij pozen, halvling hoorbaar,
een verdoofde torenklank.

Schoone droom! Hier bij de Nethe,
zacht het hoofd ter ruste leggen
en verzinken in die diepe,
blauwe en groene, oneindigheid...
niet meer denken, niet meer droomen,
niet gevoelen, niet beminnen,
zwaar van 't borlend sap der aarde,
dat u loom in de aadren glijdt.

En met lijf en ziel vergroeien
in dat zielloos plantenleven;
onder sneeuw en ijs gedoken,
slapen er, den winter rond,
om eens, door de lente ontzwachteld,
als een reus weer op te rijzen,
rijk van 't diep en krachtig leven
van den milden moedergrond.

GOD.

Wat is het dat mijn zwoegend wezen,
nu neergesmakt, dan opgerezen,
als 't vaartuig in 't onstuimig zog,
zoo fel beweegt? — Wat roept mijn harte,
in 't hoogst der vreugd, in 't diepst der smarte:
„Nog hooger is er, dieper nog?"

Wanneer de rozige ochtendstralen,
wanneer het goud der zonne, aan 't dalen
in de eindelooze ontgloeide zee,
me diep in oog en harte zinken,

hoe voel ik, bij dat wellustdrinken,
nog de ondergrond van eindloos wee?

En als ik, mijmrend, ingetogen,
met starren blik in traanlooze oogen,
die barre velden overschouw,
waar toch geen frissche plant kon groeien,
waar toch geen enkle bloem wou bloeien, —
o veld van treurnis, veld van rouw,

o rustloos leven, ijdel leven!
o doelloos, alverloren streven,
o nutteloos verstreken jeugd! —
dan zinkt mij wanhoop in de ziele,
maar hoe onpeilbaar diep ze er viele
ik voel een ondergrond van vreugd!

O tegenstrijdigheid der dingen!
En tòch, 't is alles één, al springen
ons tranen uit van vreugde en smart
terzelfder stond; wij zijn gedragen,
bewustloos, ja — door kalmte of vlagen
verheugd, bedroefd, gesust, gesard, —

op d'eindeloozen stroom van 't leven.
Het leven? — Wentlend verder streven,
voortwentling, immer voort, waar 't Lot
het wil... — het Lot? — naar zooveel stranden
en toch één strand! — o 't hoogst verstand en
begrip te boven. — 't Lot?... Neen: God!

WOLUWE-DAL.

Van alle gulden heuvelkammen kentelen
lijnen, die lenig naar elkander wentelen

te zamen vloeiend in het dal,
als fijne ideeën, die heur draden mengelen,
uit elke geesteshoogte, en samenstrengelen
tot één harmonischen gedachtenval.

Van alle verre kruinen wellen wateren
die speelsch in spiegelklare beken klateren,
saamborlend in de lage kom,
als krachten, die het zwellend hart doorstroomen,
uit diepte en uiteinde aderend aangekomen,
en alle kracht opslurpend van rondom.

De vormen lijnen af de kalme krachten.
De planten groeien, vredige gedachten,
heur stille wording onbewust;
en over de eerstigheid van alle dingen
die 't een naast 't andre, elkander niet doordringen,
daalt, in geleidlijkheid, gedegen rust.

Een jong dichter die in zijn gedichten tegelijk verfijnd en van hooge levenshouding weet te zijn is P. C. Boutens. Een van zijn vroegste en een van zijn laatste gedichten wensch ik hier aan te halen. Het eerste: ,,Mijn Bleeke Denken":

Mijn bleeke denken dwaalt tot u door diepe nachten
Als moede schapen naar haar eindelijken stal;
Zij maken wit den nacht met schemerblanke vachten,
Weidend de duisternis van 't weligdonkre dal.

Ik troost wel iedren dag met zon en zachte praten
In eigen weide en kooi haar stomme droefenis,

Maar in den avond breekt haar leedgerekte blaten
Mijn deuren open naar de wijde duisternis.

En 'k zie haar angstig na, tot waar zij nader tijgen
Ten Leed, nu tusschen ons een breeden, dooden
[stroom;
Maar zie haar ongedeerd aan d' overoever stijgen
En ver verwaden in den waazgen kimmedroom.

En in den nanacht lig ik leed- en vreugdverlaten,
En schuiflen de uren zacht als door ontvolkte stad,
Tot met de morgenzon haar ongetrooste blaten
Om toegang keert en schreit op 't dauwdoorweekte pad.

Het tweede: ,,Zwervers Lied":

Moest zoovele zonnedagen
Zich mijn hart onnoodig plagen,
Met Verlangen meê te jagen
In haar zwerven en haar klagen
Om een tijdlijk huis? —
Achter open hartedeuren
Noodden duizend bonte keuren —
In der kaamren klare kleuren,
In der hoven zwoele geuren,
Nergens vondt ge u thuis!

Langs de late schaarsbeschaûwde
Lanen huivert de eerste koude,
Dieper schijnt de teêrbeblauwde
Hemel in doorzichten gouden
Avond van het jaar:
Ruimer haalt de ziel de luchten
Der oneindige genuchten,

Als de donkere geruchten
Van voorbije vogelvluchten
Roepen boven haar.

Onbezwaard en ongebogen
Vleugellicht omhoog getogen
Die haar schatten ongewogen
In den afgrond veler oogen
Gul en gaarne liet,
Zweeft ze uit doolhof van Verlangen
Waar in diamanten zangen
Haar versteende tranen hangen,
Weêr het oud Geluk te vangen
In het nieuw verschiet.

Zij wier jonge en onbewuste
Blijde heimwee niet berustte,
Nooit van werelds halve lusten
Bloedelooze lippen kuste
Aan der wegen rand,
Vindt zich uit haar lange zwerven,
Na de leege koorts van derven
Eindeloozer toekomst erve,
Komend leven, komend sterven
Stijgendhellen brand.

't Oog uit eigen droom geheven,
Na zijn eerste blinde beven,
Groet den anderen droom van Leven
Onveranderlijk gebleven,
Even diep en groot;
Ziet in 't licht van voller jaren
Raadslen die gescheiden waren,

Zich tot schooner eenheid paren,
't Lichte leven zich verklaren
In den donkren dood.

Rapper raapt zij gouden stonden,
Luchtger leest zij langs de blonde
Haren, kust de roode monden;
Eerder wordt het woord gevonden:
Welkom of vaarwel;
Rijker, trouwer oogen sonden,[1]
Heelen gaver liefdes wonden
In haar eeuwige verbonden;
Weinige uitgezette ponden
Meerderen zich snel.

Uit den breeden, diepen vrede
Van de horizontsche reeden,
Uit de sterdoorstraalde steden
Van Gods blauwe oneindigheden
Luidt de zoete wijs;
Al de wonderen van schoone
Lichtgeklaarde zuivre tonen
Die den stouten zwerver troonen —
O alleen de dooden wonen
Maar het leven is op reis!

Hoewel gemoedelijk en hartstochtelijk is ook de Gentenaar Karel van de Woestyne vooral de dichter van een zekere europeesche beschavings-verfijning. Voor zuidelijke schoonheden werd door hem het

[1]) Peilen.

vlaamsche woord gevoelig gemaakt. Als voorbeeld geef ik u den eindzang van zijn bundel Het Vaderhuis: „Thanatos en de Vreemdeling".

De Vreemdeling.

Open de deur. Ik ben een vreemdling. Ik ben moe...
Al is uw mond gelijk een veege wonde toe,
ik zie de sleutels in uw dor-gesloten handen.
Open de deur; — want hij, die doolde in vréemde [landen,
en at het brood van lijde', en dronk den wrangen wijn
waarvan de liefde-dagen droef de druiven zijn;
wiens lippen d' heeten dorst van 't leven drinken [dorsten;
wiens moeheid vreugde zocht op even-moede borsten;
en — wien de nacht thans eindelijk den spiegel bood
waarin zich 't beeld van zijne bitterheid ontsloot;
hij, met de pij van drift en treurigheid omschorste,
hij staat ter deure, o Dood...

Was het úw stem niet uit de holten, úw geschater
dat mijn verwaandsten lach naar úwe lippen riep;
niet het verglijdend licht van úw gelaat, dat sliep,
diep, toen ik peilend staarde in 't lijdzaam-levend [water?...
— Thans ben ik moe: ik wéet niet meer of ik u zag;
'k herken uw voorhoofd, noch het galmen van uw lach,
noch, door den nacht, den weg waar uw verlokken [leidde...
Ik kom tot u... Ge zult me uw zorg tot bedde spreiden,
dat ik moog' slapen als een liefde-omademd kind...
...Gij zwijgt?

— Ik zie uw haar gelijk een laag-gelaten wind;
uw glimlach als een houw in uw gelaat gewreten;
en de onverschilligheid van uwe luie leden...
Beziet ge mij? — Ge zijt gelijk een aarden beeld...

— Hebt gij dan niet mijn jeugd reeds met uw
[hoop gestreeld,
uw hoop die, 'lijk de waterlelie in haar wone
van water, 't dubbel schoon van hare bloem komt
[toonen,
en wijlt, en schooner steeds haar puurheid openluikt,
maar, neigt de schaduw van den avond, neêre-duikt,
en, voor wie kijken blijft, nauw weerschijn van
[haar wieglen
laat blanken onder 't tanend plein der water-spieglen,
— zóó was de hoop die, kwijnend kind, ik heb gezien
en ál te duldig-teeder heb bemind, misschien...
Tháns ween ik. Want ik werd een mán, en zag u dalen,
hoop, als een water-leel' in wadende avondstralen,
hoop op jong dood-gaan, — ik die, staande,
[leven moest
in mijne driften, met, in 't hart, uw grijns geroest:
een másker...

En tóen, toen zou men vader sterven, die me kénde,
en zijne dagen gelijk spannende ossen mende,
en mijne dagen zag gelijk een jonge zon
boven zijne oogen, blijde om 't breede en blijde leven
dat iedren morgen aan een nieuwe kim begon
waarheen zijn droomen, door de bonkige akkers,
[dreven
'lijk spannende ossen. — Ik, die ál zijn hopen droeg,
ik zag zijn daden als een goede' en trouwen ploeg

voor mijne hande', en was gelúkkig en tevréden...
— Zijn vingren hebben nutteloos het hecht gesneden;
het snijdend ijzer werd vergeefs in vreugd gesmeed;
en vruchtloos de oude grond door blijden wil gekneed;
hij stierf... En ik, die 't mooi-beraamde werk
[moest erven
in vreedge sterkte, ik zag zijn zuivere oogen sterven,
en kon niet denken, Dood, hoe gij gekomen waart...

— Helaas, geen ossen heeft mijn wil voor 't juk
[gepaard;
geen akker lachte in 't flitsend helmen van mijn
[zweepen;
ik heb het leven als een wijf om 't lijf genepen,
en wie me kende, heeft mijn laffen drift gekend...

Want, als een ruiter, die de sterkste paarden ment,
lácht, en zijn lachen striemt en bijt de woeste paarden
die trille' en steigrend slaan tegen de gloênde klaarte
des avonds, die zijn brand over de steden breidt
en blaakt en pal blijft in zijn bralle oneindigheid,
wijd hijgend door het zwaar gebouw der wolk'ge
[luchten,
over het needre weven van de steê-geruchten
die schuilen in de schaûwen van het hard gelaai;
— zóó, als een ruiter, die met éénen arremzwaai
de paarden temt en ment, en lacht, en laat den steden
het snuivend razen van zijn grillig willen weten,
— maar, is 't begeeren van zijn kokend brein voldaan,
in iedren ader 't haamren van zijn dóód voelt slaan,
en, lácht hij nóg, zijn lach door d'ijlen deun moet
[wringen
die stervens-diepten door zijn holle hersens zingen:
— zóó, als een ruiter, heb ik 't leven dóorgemaakt.

— En dan heb ik de diepe en dure vreugd gesmaakt
van uw gelaat dat zweeg, o ziekte, en 't zalig wegen
van uwe zorge', o vrome zuster, en uw zegen...
Waart gij niet duister in uwe oogen, en uw lach
gelijk een verre vrouw die men niet minnen mag?
o 't Vreemd en teeder lied dat heeft mijn mond
[gezongen:
een avond, waar de koortse' als zware vruchten hongen,
en uw gebaar dat maatlijk vruchte-plukkend ging
en om mijn haren warme vruchte-kransen hing...
Ik druilde, en had uw aêm op mijn gesloten oogen
naar 't gaan van uw gebaar, en naar uw armen bogen
boven mijn slape', en naar het deinen van uw borst
als van een lief die schroomde en niet te zoenen dorst...
— Zal ik om d' ouden zoen van uw zoet plegen vragen?
Ik heb de felle kroon van eigen wil gedragen...
Zal 'k in den boomgaard van uw herfsten wonen gaan?
'k Heb nijdig in het woud van eigen drift gestaan,
en, ben 'k alléen: mijn koppig leven zal 't niet wagen
te weenen om een leed dat niet meer wezen mag...
— De erinn'ring is een huis in stillen zomer-dag:
gordijnen vóór de lage rame', en rustig lichten
der late zon in de ooge' en op uw aangezichte;
gij waart mijn zuster en ik was een heel vreemd kind,
o goede ziekte...

En 'k leefde eenzelvig kalm en heb een vrouw bemind...

Gelijk tweé vaarten în éen avond-meer gezonken,
— al heeft een ándre dag om hun gelaat geblonken,
hoewel een ándre zon hun beider weze' omsloot:
Zij zinken in denzelfde' en schoonen avondschoot,
hun waatren parend, die van beider dag-gelaten
den glimlach of de lijdens-lijn verglijden laten

in d' eengen vrede-blik van d' eengen dage-dood;...
— o mijne vrouw, gelijk tweé menschelijke zangen
in ándre woorden weene' om 't zelfde moe verlangen:
zóó liet gescheiden leve' ons éene liefde erlangen,
en heeft eenzelfde liefde een dúbblen waan genood...
— Wij kwamen, en, al zijn we elkander vreemd
[gebleven,
al weet mijn leve' alleen den schádnw van uw leven,
we zijn gezamen naar één vrede-meer gegaan,
en zagen aan de lucht denzelfden hemel staan...

Helaas, de waan heeft dubble liefde-loot gescheiden;
eenzelfde vreugd is opgegroeid tot dubbel lijden,
en, hoe we elkander minne', 'et is geen liefde meer...
— Gij ziet me, o mijne vrouw, en zet u naast me neer,
en wilt me troosten?... Neen, 't herdenken zingt
[het dóode:
ons liefde is in de laatste zee, den nacht, gevloden...
— Gij moet niet lachen, domme Dood, zoo 'k
[willig leed:
was ik de leider mijner dade', en, wát ik deed,
was ze niet schóon, toen ik haar weêr zag, in haar
[schromen?
Ik denk aan haar en draag de krone mijner droomen:
eenzelvig koning, die, als éénge zekerheid,
zijn króne draagt die hem tot eigen koning wijdt;
en — 'k denk aan u, o Dood, en dat mijn duur
[bezweren
mijn droomen in een wijzer slápen moge keeren,
en mijn droeve ure' in de eeuwige ure van den tijd...

— Want zie: ik sta ten deure, o Dood, met
[brandende oogen,
in rillen nacht die zwijgt en geene sterren voert.

Zie: 'k heb de bittre pij om 't pijnlijk hart gesnoerd,
en de aarde heeft het bloed van stap aan stap gezogen,
en 'k was niet bang toen ik uw grijnzen heb gezien...
— Wilt ge nog meer? — Mijn lichaam is nog
[schoon misschien
en jong genoég, dat het úw geilheid moog' verblijden:
ik wil uw hoér zijn, — want ik ben te moe van lijden
dat ik als vroeger zinge om nieuwe treurenis...
— Nochtans: en was ik niet als 't zweerdig-werend
[lisch
(ik die mijn lijf bied), als de lisch-bloem die de waarde
van hare schoonheid waart in scherpe
[blaêre-zwaarden,
en, tóont z' haar schoon: geen hand die hare
[schoonheid naakt?
Zóo was ik, — thans aan u: onder mijn droefheid,
[naakt
voor 't kwijlend reutlen van uw afgeleefd behagen.
Is het genoeg? Ik vraag dat ge mijn lijf zoudt vragen,
en mij dan rusten laat in simpele eeuwigheid.

Gij zwijgt? — Open de deur toch, Dood! Het is de tijd
dat ik moet slápen gaan — gelooft ge 't niet? —
[daarboven.
Ik léef niet meer; 'k bemin niet meer, noch kan
[gelóoven...
Zeg, vindt ge zelf niet dat het tijd wordt?

Thanatos.

— Ach, malle jongen!

Geheel anders dan de beide voorgaanden is Is. P. de Vooys, die voortdurend een innerlijken vrijheids-

drang door de levensomstandigheden heen doet breken. Zijn gedichten komen alle voort uit het konflikt dat telkens ontstaat tusschen die innerlijke verheffing en den druk van die omstandigheden. Zij hebben daardoor geen zinnelijke verfijning en zelfs weinig uiterlijke bekoring, maar des te meer de kracht van een natuur die naar uiting streeft en die haar diepste wezen voelt als niet enkel persoonlijk maar als noodzakelijk en meer dan tijdelijk. Zijn vrijheidsgevoel blijkt daardoor allermeest een trek van vroomheid, die aan het licht brengt hoezeer de dichter zich aan de vrijheid van een eeuwig en onvergankelijk leven gebonden kent. Deze vroomheidstrek, in vaderlandsche vormen bewust geworden, vertoont zich het natuurlijkst in zijn rijmende strofen van korter en langer regels.

Uit zijn bundel Van de Armen zal ik twee nummers van de afdeeling ,,Van zomer tot zomer" en daarna het slotgedicht van het boek: ,,Aprilstorm" hier opnemen.

VAN ZOMER TOT ZOMER.

1.

Roept niet zoo luid,
gij kleine zangers in de boomen,

mijn ziel is door uw zoet gefluit
voor 't nauw gevangnisraam gekomen,
en kan niet meer verdragen
de zonnelucht, vol lentegeuren;
o zoet, o wreed behagen,
laat mij mijn zucht, mijn treuren,
en toonloos klagen.

'k Was stil en bang
in 't zwarte donker van de zorgen,
maar o, uw levensblije zang
na 't onweer in den zwoelen morgen,
dringt mij tot droevig schreien;
o zaalge jeugd van hoog verlangen,
wat moest mij scheien
van zooveel vreugd, gevangen
na 't korte strij'en.

Toch was uw lied
zoo'n zacht geluk na 't vale kwijnen;
staakt nu het edel zingen niet,
hoe 't pijnlijk door mijn ziel moog' schrijnen
van óvermoeden werker.
Nazingen 't lied wordt tot genot
in grauwen zorgenkerker;
wat gij geniet is niet mijn lot,
maar 't maakt mij sterker.

2.

Een leeuwrik zingt zijn vreugd
in wiekend stijgen van korenakker,
en vult de lucht met blij geluid.
Na slaaprig zwijgen, roept mij dat wakker;
Wat toch zijn zoet gefluit

beduidt?
Zoo'n jubel als mij nauw meer heugt
was eens in blijde jeugd
mij eigen.

Mijn oog, zoek nu omhoog
in 't luchtenwijde den morgenzanger,
die eenzaam uit zichzelf geniet,
dat mij bevrijde, o talm niet langer,
van 't bange zorgverdriet
zijn lied.
Maar 'k vind aan heel den hemelboog
niet waar hij henenvloog,
die blijde.

Zijn vreugd komt van de zon;
haar eerste stralen bij 't morgenrijzen
ontspreiden bloemgelijk zijn zang.
Mijn zon ging dalen, en 't licht vergrijzen,
een zwarte nacht kwam lang
en bang.
Wat eens ik zachtjes zingen kon,
ging, eer ik weer begon,
vervalen.

Wacht op een nieuwen dag,
die rijst herboren uit zwartste nachten;
o leeuwrik, meldt mij dat uw lied?
Er glimt een gloren in donkre klachten;
mijn levens bloed vervliet
om niet,
tot ik als leeuwrik zingen mag,
den zorg met zonnelach
verstoren.

APRILSTORM.

Breedvleuglen wind, die aan de nachtenlucht
ver uit het west de dakenstad komt naadren
als strijkt een aadlaar neer op rotsennest,
'k hoor 't groeiend suizen van uw breede vlucht.
In kale boomen, rillend zonder blaadren
gaat sappenbloed bevend door donkere aadren
en — of zij in hun park deez' nacht vergaadren —
staan stammen, zwaar in zwarten grond gevest,
dicht tak door tak omhoog tesaam geprest,
voor 't bleek onmeetbaar hemelbreed in 't west.
Wind joeg daar wolken uit, opeengerugd
als kudden vee, loeit niet hun angst geducht
in 't brullen luid van 't verre stormgerucht?

Komt, wilde wind, in wijdverspreide macht
heel 't hemelruim, ontembre vloed, doorjagend
met golf aan golf der ijle luchtenzee,
'k heb op uw luide lied zoo lang gewacht.
De donkre stad schijnt onder striemen klagend;
in zwart van muur en dak, uw slagen dragend,
lichtvensters staan, met blikkende oogen vragend,
als angstig beest: wat het u ooit misdee;
ginds rinkte een ruit, van dak een pan afgleê;
een luik sloeg dicht, giert piepend, klappend, mee
met takgekraak. Hoor! krijschend luid doorlacht
de stormenwind in feestgevier van kracht
wijd-zwarte bange stad deez' voorjaarsnacht.

Loei-gierend op tot fluiten hoog en schril
juicht windenzang in 't vormloos luchtenstooten,
doortuimlend straat en steeg en tuin omlaag.
'k Zit luistrend voor mijn raam van spanning stil.

Waar werd die windenkracht uit boei ontsloten?
welk land en volk werd door haar lied omfloten?
en heeft als ik nog één dien zang genoten?
of schrikte één angstig op bij wilde vlaag?
die nu mijn zwarte stad doortrilt gestaag,
een alvernielend wraakgericht, als plaag
en straf voor schuld of zonde in lust of gril.
Klinkt ginds door 't gieren hulpgeroep en gil
uit huiv'rende' angst voor wilden windenwil?

Luidloeiend lied van voorjaars westewind
gingt ge over rustvlak veld, langs woelge stroomen
die hijgen 't golven-vlak op-neer-vooruit,
gevreesd daar ook, of soms verlangd? bemind?
Gaf land en stroom u blij verwellekomen?
in sprietend gras, op wei, in kale boomen,
na winterslaap nog suf van koude droomen,
en wachtend lentes roep: ontbot! ontspruit!
Hoorde ik niet lente's komst voorspellen luid
in 't wildst geloei en 't gierendst gilgefluit?
Angst schokt in 't afgeleefd vermolmde dat ontbindt;
waar de oude dood ziet, voor nieuw leven blind,
jong daadverlangen krachtbeloften vindt.

Wild' westewind, ginds buiten waaiend wijd,
breed rond de zorgenstad, die 'k moet bewonen;
dáár gierend-uit zang van te komen bloei;
ik, stil in stad, hoor 't ver geluid verblijd.
Wee, wie uit angst uw voorjaarswoeden honen,
't vrij luchtenvolk zal hen zijn krachten toonen
en niet met bloemdoorgeurden droom beloonen
als mij, die naar de toekomst hopend groei.
Dat al 't geweld van donker stormgeloei

mij nu als 't veld, als stroom of bosch, omstoei;
want, beef ik mee met zwaar geklank van strijd,
die staag met vlagen om mijn zorg zich spreidt,
ik word, o zegen! lentewaarts geleid.

Breedvleuglen wind, die 'k naadren zag in nacht
en westerhemel wolkenvrij deed bleeken,
en goot daaruit op stad uw wilde stroom,
'k zing luid en angstvrij nà 't lied dat gij bracht.
Geen akker is ooit voor uw kracht geweken,
alleen dood hout moet voor uw woeden breken
en molmend zwakken huivren voor uw streken.
Wie 't leven wachten dadenloos in droom,
als dorre wei of bladerlooze boom,
ontwaken roepend: dat de lente koom!
Vreugd die ik zorgenvol vaak heb verwacht,
waar ik met moeden lust naar heb getracht,
voorspelt gij, wijde, wilde, vrije macht.

Met De Vooys is de rij gesloten van dichters uit het tijdperk 1890—1900. Door een enkel gedicht ben ik zelfs al naar de allerlaatste jaren overgegaan. Het is er evenwel ver vandaan dat ik u alle thans levende dichters zou hebben voorgevoerd.

Er zijn er die nu reeds belangrijk zijn of bewezen hebben dat zij het zijn zullen. Namen te noemen acht ik overbodig waar boek en tijdschrift, gedurig verschijnende, hun werken gedurig aan het licht brengen. Mocht ik sommigen ten onrechte zijn voorbijgegaan,

ook dan acht ik me ontslagen van verontschuldiging. Dit is niet een bloemlezing, niet een keus die aanspraak maakt op eenige, van buiten opgelegde volledigheid. De volledigheid van dit schrijven berust in de behoefte van den schrijver die er zich in trachtte uit te spreken, en de grenzen ervan zijn die van zijn al of niet vrijwillig gekozen gezichtsveld. Moge het zoo zijn dat zijn menschelijke beperktheid een ondeugd bleek in de uitvoering, die ondeugd was voorwaarde voor een terugblik die in de volte van een naastbijliggend verleden aarzelloos wenschte te zijn.

Wie weet of een ander, zich anders stellende, de toekomst zal vermogen te zien.

Inleiding tot de Nieuwe Nederlandsche Dichtkunst.

Opgaaf der Aanhalingen uit de werken van verschillende Dichters.

I.

Pag.

Pag.

II.

Pag.

VERBETERING.

Blz. 122 reg. 8 v. o. luidt:
De menschen zijn in twijfel gevangen,
lees daarvoor:
De menschen zijn in getwijfel gevangen,

Opgaaf van Uitgevers der in het Werk genoemde Bundels.

A. AKKERINGA, Amsterdam.
W. L. Penning Jr., *Tienden van den Oogst.*

MAISON BLOK, 's Gravenhage.
P. C. Boutens, *Verzen.*

E. J. BRILL, Leiden.
F. L. Hemkes, *XL Gedichten.*

UITG. MIJ. ELSEVIER, Amsterdam.
Pol de Mont, *Fladderende Vlinders.*

P. N. VAN KAMPEN & Zoon, Amsterdam.
Helene Swarth, *Blauwe Bloemen.*
id. *Beelden en Stemmen.*

S. L. VAN LOOY, Amsterdam.
W. L. Penning Jr., *Benjamins Vertellingen.*
id. *Kamermuziek.*
Jacques Perk, *Gedichten.*

G. H. PRIEM, Amersfoort.
J. Winkler Prins, *Sonnetten.*
id. *Zonder Sonnetten.*
id. *Liefde's Erinnering.*

SCHELTEMA & HOLKEMA's BOEKH., Amsterdam.
Henriette van der Schalk, *Sonnetten en Verzen in Terzinen geschreven.*

DE SEYN VERHOUGSTRAETE, Roeselare.
Helene Swarth, *Eenzame Bloemen.*

TIERIE & KRUYT, Amsterdam.
Henriette Roland Holst-Van der Schalk, *De Nieuwe Geboort.*

H. D. TJEENK WILLINK & Zn., Haarlem.
Marcellus Emants, *Lilith.*
id. *Godenschemering.*

L. J. VEEN, Amsterdam.
Louis Couperus, *Orchideeën.*
Guido Gezelle, *Rijmsnoer om en om het Jaar.*
K. van de Woestijne, *Het Vaderhuis.*

W. VERSLUYS, Amsterdam.
H. J. Boeken, *Goden en Menschen.*
Frederik van Eeden, *De Passielooze Lelie.*
Herman Gorter, *Mei.*
Willem Kloos, *Verzen.*
Prosper van Langendonck, *Verzen.*
Albert Verwey. *Verzamelde Gedichten* (1882-1889).
id. *Aarde.*
id. *De Nieuwe Tuin.*
id. *Het Brandende Braambosch.*
id. *Dagen en Daden.*
id. *De Kristaltwijg.*
Is. P. de Vooys, *Van de armen.*

MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN GOEDKOOPE LECTUUR ❧ ❧ ❧
WERELDBIBLIOTHEEK
❧ ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ ONDER LEIDING VAN L. SIMONS.

PER NUMMER:		ABONNEMENT PER JAAR:			
Ingenaaid . .	20 Ct.	20 nummers,	in carton	f	5,20
Gecartonneerd.	30 „	20 „	in linnen	-	7,50
In linnen band	40 „	30 „	in carton	-	7,50
		30 „	in linnen	-	10,—

• • •

DE EERSTE NUMMERS VAN DE WERELDBIBLIOTHEEK (TOT 1 JANUARI 1906). ❧ ❧

No. 1 en 2. Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart, door E. BEKKER en A. DEKEN. Met portret en gravures. Inleiding en aanteekeningen van Prof. dr. L. KNAPPERT.

No. 3. Martelaren van Rusland, door JULES MICHELET, vertaling van S. J. BOUBERG WILSON.

〃 4. Steunpilaren der Maatschappij, door H. IBSEN, vertaling van F. KAPTEYN, inleiding van L. SIMONS.

〃 5 en 6. Inleiding tot de Nieuwe Ned. Dichtkunst (1880—1900), door ALBERT VERWEY, met aanhaling uit de voornaamste werken.

〃 7. Aladdin en de Wonderlamp (voor jongeren), door J. W. GERHARD, met 24 illustraties van SIDNEY H. HEATH.

〃 8. De Geest van Japan, door OKAKURA—YOSHISABURO, met inleiding van GEORGE MEREDITH, uit het Engelsch door J. K. RENSBURG.

〃 9. Het Gevloekte Kind (novelle), door HON. DE BALZAC, vertaald en met een inleiding voorzien door C. en M. SCHARTEN—ANTINK.

〃 10 en 11. Herinneringen van een Witten Olifant, door JUDITH GAUTIER, met platen van MUCHA.

〃 12. Het Yellowstone Park, geysers en warme bronnen, door Prof. HUGO DE VRIES, met 4 fototypiën naar foto's van Prof. HOVEY van New-York.

〃 13. Iwan de Onnoozele, en andere schetsen, door Graaf LEO TOLSTOY, uit het Russisch vertaald door J. BRANDT.

〃 14 en 15. De Waterkindertjes, van CHARLES KINGSLEY, bewerkt door M. V. EEDEN—VAN VLOTEN, met 10 illustraties van G. V. D. WALL-PERNÉ.

No. 16. Ali Baba en de veertig Dieven (voor jongeren), door J. W. GERHARD, met 25 illustraties van H. GRANVILLE FELL.

" 17. Een Kerstlied, van CHARLES DICKENS uit het Engelsch door J. KUYLMAN.

" 18. Boven de Kracht, van BJORNSTJERNE BJÖRNSON, vertaald door MARG. MEIJBOOM.

" 19. Het Mierenboek of de Opvoeding van Opvoeders, door SALZMANN, met een voorrede en aanteekeningen van Dr. J. H. GUNNING.

INLEIDING NIEUWE NEDERL. DICHTKUNST

5-6